

Evaluatie Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo

Onderzoek onder pabo-opleidingen, scholen voor primair onderwijs
en pabo-alumni

in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

**Jo Lucassen
Niels Reijgersberg
Harold van der Werff**

*© Mulier Instituut
Utrecht, juli 2012*

*Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 85445
3508 AK Utrecht*

*t 030-7210220
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding en doel van de evaluatie	9
1.2 Inrichting van het bewegingsonderwijs op de basisschool	9
1.3 Ontwikkeling en invoering Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo	11
1.4 Probleemstelling	15
1.5 Leeswijzer	16
2. De onderzoeksopzet	17
2.1 De opzet van deelonderzoek pabo	18
2.2 De opzet van het deelonderzoek pabo-alumni	19
2.3 De opzet van het deelonderzoek basisscholen	19
3. Aanbod van de leergang op de pabo's	21
3.1 Aantal en inrichting van de aangeboden leergangen	21
3.2 Redenen voor de organisatie van het leergangaanbod	27
3.3 Motieven voor het volgen van de leergang bewegingsonderwijs	30
3.4 Oordeel over het aanbod door betrokkenen op de pabo's	32
3.5 Kwaliteit van het bewegingsonderwijs	34
3.6 Samenvatting	36
4. Evaluatie van de leergang door alumni	38
4.1 Deelnemers en wijze van deelname aan de leergang	38
4.2 Redenen om de leergang wel of niet te volgen	39
4.3 Investerings in tijd en geld	42
4.4 Perspectieven op de arbeidsmarkt	46
4.5 Meerwaarde van de leergang	48
4.6 Samenvatting	51
5. Evaluatie van de leergang door scholen voor primair onderwijs	53
5.1 De formatie	53
5.2 Kwaliteit van het gegeven onderwijs lichamelijke opvoeding	56
5.3 Bekendheid met de leergang en stimulering van deelname daaraan	57
5.4 Investerings in tijd en geld voor de leergang	59
5.5 Effect van de leergang vakbekwaamheid op het bewegingsonderwijs	59
5.6 Samenvatting	63
6. Conclusies, discussie en aanbevelingen	65
6.1 Beleidsdoelen van de leergang	65
6.2 In welke varianten wordt de leergang aangeboden en gevolgd?	66
6.3 Wat vinden aanbieders en afnemers van het leergangaanbod?	66
6.4 Wie verzorgt het bewegingsonderwijs en hoe ervaart men de nieuwe bevoegdheid?	69
6.5 Discussie en aanbevelingen	71

Bijlage 1 Responsoverzicht pabo-opleidingen in Nederland	74
Bijlage 2 Gerealiseerde kwaliteit bewegingsonderwijs	76
Literatuur	78

Samenvatting

Met de wijziging van de Wet op het primair onderwijs in 2001 werd de bevoegdheid van opgeleiden van de opleiding tot leraar basisonderwijs (pabo) voor het vak bewegingsonderwijs beperkt tot de twee eerste leerjaren van de basisschool. De volledige onderwijsbevoegdheid voor dit vak kan sindsdien worden verkregen via het volgen van een aanvullende Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo. De wetswijziging werd doorgevoerd omdat in de jaren negentig was vastgesteld dat het verwerven van de vakbekwaamheid voor dit vak in de pabo-opleiding onder druk was komen te staan en het aanvullend verwerven van vakbekwaamheid wenselijk was om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te bevorderen. Deze aanvullende leergang werd in beginsel als postinitiële opleiding opgezet en aangeboden, maar inmiddels zijn delen van de leergang geïntegreerd in het pabo-curriculum. Na een eerste evaluatie van de ingevoerde leergang in 2007 werd de programma-omvang teruggebracht en werd toegezegd dat de verdere ontwikkelingen zouden worden gevolgd. Begin februari 2012 heeft het ministerie van OCW daarom het Mulier Instituut opdracht gegeven tot een tweede evaluatie van de leergang.

Vraagstelling en werkwijze van deze evaluatie

Aansluitend op de onderzoeksopdracht richt deze evaluatie zich op de volgende hoofdvragen:

- In welke varianten wordt de leergang aangeboden en gevolgd?
- Hoe staat het met de realisatie van de beoogde beleidsdoelen van de leergang in relatie tot deze vormen van aanbod?
- Wat vinden de afnemers van het leergangaanbod op de pabo's?
- Wat zijn de effecten van de ingevoerde nieuwe bevoegdheid op het gerealiseerde bewegingsonderwijs; door wie wordt het actuele bewegingsonderwijs gegeven en hoe waardeert men dat?

Om antwoord te krijgen op deze vragen zijn enkele methoden van dataverzameling naast elkaar gebruikt. Alle pabovestigingen zijn benaderd met een korte schriftelijke vragenlijst, waarbij van 37 vestigingen antwoord is ontvangen. Met elf pabo's heeft aanvullend een vraaggesprek plaatsgevonden. Onder een steekproef van ruim 3.500 opgeleiden van de pabo is een online vragenlijst uitgezet, die door bijna 900 opgeleiden is beantwoord. Een steekproef van 6.000 basisscholen in Nederland is met een online-vragenlijst benaderd. In totaal hebben bijna 700 scholen de vragenlijst ingevuld.

Aanbod van en deelname aan de leergang

De wijze waarop de Leergang Bewegingsonderwijs wordt aangeboden loopt op de verschillende onderwijslocaties uiteen. Slechts een enkele vestiging biedt de leergang niet aan. Tweederde van de pabo-opleidingen geeft aan dat de Leergang Bewegingsonderwijs in ieder geval in een postinitieel traject gevolgd kan worden. Op ongeveer evenzoveel onderwijslocaties bestaat de mogelijkheid om een of twee blokken tijdens de initiële pabo-opleiding te volgen. Bovendien kan de gehele leergang inmiddels bij een op de drie onderwijslocaties ook in een volledig initieel traject worden gevolgd.

Sinds de oprichting van de leergang, in het cursusjaar 2001/2002, hebben in totaal 8.586 leerkrachten de brede bevoegdheid behaald. De laatste vier jaar werden gemiddeld 1.700 diploma's afgegeven. Van de ondervraagde pabo-alumni meldt bijna de helft de leergang te hebben gevolgd of nog te willen gaan volgen. Ongeveer de helft van de leergangopgeleiden koos voor het behalen van deelcertificaten (blokken), ruim eenderde voor de postinitiële

leergang en 14 procent voor de minor. De belangrijkste redenen om de brede bevoegdheid te behalen zijn dat met die bevoegdheid de kansen op de arbeidsmarkt beter zijn, dat men graag bewegingsonderwijs aan de eigen groep wil kunnen geven en dat men zo goed mogelijk opgeleid wil zijn om bewegingsonderwijs te geven.

Oordeel van gebruikers over de leergang en de verschillende aanbodvormen

Ontlasting van het pabo-curriculum

Ongeveer de helft van de alumni die de leergang volgen of hebben gevolgd, besteedt daaraan evenveel tijd als er officieel voor staat (200 uur per blok), 42 procent besteedt (veel) meer tijd en 9 procent (veel) minder. 90 procent van de alumni die hebben gekozen voor het postinitiële traject beoordeelt de belasting in uren voor de leergang als (zeer) zwaar; bij alumni die kozen voor de minor of blokken geldt dat voor tweederde.

Hoewel de belasting door de leergang in vergelijking met de eerdere evaluatie in 2007 duidelijk is verminderd, blijft de leergang volgens een grote meerderheid van de deelnemers een zeer pittige aangelegenheid. Van de responderende pabo-medewerkers vindt ongeveer de helft niet dat de introductie van de Leergang Bewegingsonderwijs heeft geleid tot een ontlasting van het pabo-curriculum.

Carrièreperspectief voor leerkrachten van de basisschool

Bij het doorvoeren van een splitsing in een smalle en een brede bevoegdheid van leerkrachten was de gedachte dat de leerkracht met een (aanvullende) specialisatie ook als specialist door scholen zou worden ingezet bij het vakonderwijs aan verschillende klassen. In de praktijk blijkt dit minder algemeen geaccepteerd dan gedacht. Weliswaar werkt 42 procent van de basisscholen al met ALO-opgeleiden en in die zin met vakspecialisten, maar van de pabo-studenten is een flink deel niet geïnteresseerd in het geven van bewegingsonderwijs of alleen voor zover het de eigen klas betreft. Iets meer dan een kwart wil ook bewegingsonderwijs geven aan andere klassen en nog geen 10 procent ziet zich als vakspecialist. Ook ziet maar een beperkt deel van de scholen als een winstpunt van de leergang dat er een expert voor alle bewegingsonderwijs kan worden ingezet, maar noemen wel veel scholen als nadeel de extra last die dit in roostertechnische zin oplevert. Een flink deel van de scholen lijkt vast te houden aan de ‘van oudsher’ bekende praktijk dat groepsleerkrachten aan hun eigen klas vakonderwijs geven door het inzetten van leerkrachten met een oude ‘brede’ bevoegdheid of door van alle leerkrachten te vragen om de brede bevoegdheid te behalen.

De krachtige voorkeur van de basisscholen voor deze praktijk heeft ook geleid tot het integreren van een groter deel van de leergang in de initiële basisopleiding. Dat gebeurt in veel gevallen als minor. Ook is er een groeiend incompany-aanbod van de leergang.

Verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs

De scholen zijn in het algemeen redelijk goed bekend met de verschillende vormen waarin de leergang kan worden gevolgd. Bij ongeveer de helft van de scholen speelt het gevolgd hebben van de leergang een (zeer) grote rol bij werving en selectie van leerkrachten en bij een klein deel (6%) is het een voorwaarde om iemand aan te nemen. Van de basisscholen schakelt 80 procent leerkrachten met een brede bevoegdheid in voor het lesgeven in de groepen 3 tot en met 8. Bij 44 procent worden hier leerkrachten met een nieuwe brede bevoegdheid ingezet en 39 procent van de scholen schakelt hierbij ALO-opgeleide vakleerkrachten in.

De pabo's en alumni zijn in grote meerderheid van mening dat de leergang tot een verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs heeft geleid. De basisscholen denken hierover aanzienlijk minder positief. Bijna twee vijfde van de basisscholen meent dat de kwaliteit van het bewegingsonderwijs door de introductie van de leergang (enigszins) is verbeterd, maar een even groot percentage ziet geen merkbaar verschil. Zowel een meerderheid van de ondervraagde basisscholen als van de alumni vindt dat de het gevolgd hebben van de leergang bij degenen die dit hebben gedaan op verschillende punten tot uiting komt in verbeterde bekwaamheden voor het geven van vakonderwijs.

De ondervraagde basisscholen zijn in grote meerderheid positief over de kwaliteit van het bewegingsonderwijs dat zij met hun leerkrachten kunnen realiseren. Ruim 70 procent is naar eigen zeggen goed in staat de kerndoelen en eindtermen voor het vak te realiseren. Bijna tweederde vindt dat de bekwaamheden van de leerkrachten op school voor het vak daarbij goed aansluiten, bij 13% is dit echter niet het geval. Het minst slaagt men erin om leerlingen via het bewegingsonderwijs te stimuleren om aan sport en bewegen buiten school deel te nemen, maar nog altijd lukt dit bij 59% van de scholen wel. Ook beschikt een op de vijf basisscholen niet over voldoende geschikte accommodatie voor het vakonderwijs. Scholen die ALO-opgeleiden inzetten en scholen die afgestudeerden van de nieuwe leergang inschakelen zijn over de hele linie iets meer tevreden zijn over de gerealiseerde onderwijskwaliteit voor bewegingsonderwijs dan scholen die enkel met oude breed bevoegden werken. De verschillen zijn echter klein en niet allemaal significant (zie bijlage 2).

Meer flexibiliteit bij de organisatie van het vakonderwijs

Terwijl een ruime meerderheid van de pabo's meent dat de leergang leidt tot meer flexibiliteit bij het inroosteren van leerkrachten voor bewegingsonderwijs, zijn de alumni en basisscholen het hier juist in meerderheid niet mee eens. Vooral een flink deel van de basisscholen meent dat de flexibiliteit niet is toegenomen. Bijna een kwart van de basisscholen kan (zeer) moeilijk voorzien in de vraag naar leerkrachten die breed bevoegd zijn voor het vakonderwijs. De overige basisscholen kunnen dit redelijk tot zeer goed.

Aanbevelingen

Geconstateerd kan worden dat de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo een positieve bijdrage kan leveren aan de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op de basisscholen, maar dat de mogelijkheden hiertoe (nog) niet optimaal worden benut. Er is op basis van het voorgaande een aantal maatregelen te benoemen die het effect van de leergang zouden kunnen vergroten.

De leergang wordt door veel pabo's in een (deels) geïntegreerde vorm aangeboden. Dit is weliswaar niet in lijn met de oorspronkelijke postinitiële opzet, maar biedt zeker ook voordelen. Om het evenwicht tussen belasting op de pabo en wenselijke kwaliteit van de opleiding te bewaren is naar het oordeel van veel pabo-docenten een variant met twee geïntegreerde blokken het maximaal haalbare. Het nog te volgen postinitiële deel wordt daarmee ook qua omvang meer vergelijkbaar met andere specialisaties van leerkrachten voor het basisonderwijs (zoals taalcoördinator, rekencoördinator, specialist muziek, specialist techniek).

Er heeft zich een zeer grote variatie ontwikkeld van aanbodvormen voor de leergang. Een van de voorbeelden hiervan is een (versneld) incompany-traject. Niet altijd is duidelijk hoe de kwaliteitsbewaking bij al deze vormen van aanbod is geregeld. Om te voorkomen dat de kwaliteit van de opleiding en daarmee van de opgeleiden zakt onder het wenselijke

minimumniveau, blijft systematische inzet op de kwaliteit van de uitvoering van de leergang wenselijk.

Terwijl een flink deel van de basisscholen bereid is te investeren in het aanstellen en inzetten van specialisten voor het bewegingsonderwijs is er eveneens een deel dat het 'handiger' vindt dat alle groepsleerkrachten aan hun eigen groep bewegingsonderwijs geven, ook al hebben ze relatief weinig affiniteit met dit vak. In het perspectief van de beleidsbedoelingen van de leergang zou het ministerie deze basisscholen nadrukkelijker kunnen stimuleren om te differentiëren in leerkrachtprofielen en te investeren in een optimale uitvoering van bewegingsonderwijs, bijvoorbeeld door een gerichte voorlichtingscampagne waarbij de optimale brede inzet van gecertificeerden van de leergang wordt gestimuleerd.

Bij dit onderzoek is getracht vast te stellen of de invoering van de leergang ook een daadwerkelijke verhoging heeft opgeleverd van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op de basisschool. Daarvoor zijn zeker aanwijzingen, maar in dit onderzoek is deze analyse maar op een beperkte schaal uitgevoerd. Om hierover meer definitieve conclusies te kunnen trekken verdient het aanbeveling hiernaar uitvoeriger onderzoek te laten verrichten.

1. Inleiding

Dit eerste hoofdstuk gaat in op de aanleiding voor en het doel van deze evaluatie van de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo. Ook wordt stilgestaan bij de ontwikkelingen die de afgelopen jaren rondom de leergang hebben plaatsgevonden.

1.1 Aanleiding en doel van de evaluatie

In 2001 wijzigde de regeling omtrent de bevoegdheid voor het vak bewegingsonderwijs (lichamelijke opvoeding) in het primair onderwijs. Hiermee wijzigde ook de opleiding voor dit vak. De bevoegdheid van afgestudeerde pabo-studenten voor het geven van bewegingsonderwijs werd beperkt tot groep 1 en 2 van het basisonderwijs.¹ Het voltooien van de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo gaf, in combinatie met een afgeronde pabo-opleiding, de bevoegdheid voor het geven van bewegingsonderwijs aan de groepen 3 tot en met 8.

Deze veranderingen waren het gevolg van een door de Tweede Kamer aangenomen amendement dat in 1997 was ingediend bij de behandeling van een wijziging van de Wet op het primair onderwijs. Het doel van de wijzigingen was een impuls te geven aan de kwaliteit van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. In de nieuwe opzet wordt de pabo ontlast van de taak om het vak bewegingsonderwijs in volle breedte (gericht op alle groepen) aan te bieden en kan de opleiding zich concentreren op het geven van het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (groep 1 en 2). De kwaliteit van het bewegingsonderwijs aan het oudere kind (groep 3 t/m 8) wordt eveneens versterkt doordat de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo moet worden gevolgd, alvorens de bevoegdheid voor het oudere kind verkregen wordt.

Uit een eerste evaluatie in 2007 bleek dat het kennisniveau van de lesstof en de studiebelasting van de postinitiële leergang als te hoog werden ervaren. Daarom is de leergang met ingang van het cursusjaar 2007-2008 verlicht. De toenmalige staatsecretaris heeft toegezegd te blijven monitoren wat de effecten zijn van de in gang gezette ontwikkeling en de Tweede Kamer op de hoogte te houden van de uitkomsten. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft het Mulier Instituut gevraagd deze tweede evaluatie uit te voeren en te onderzoeken hoe de leergang nu wordt aangeboden en of de beoogde kwaliteitsimpuls is gerealiseerd.

1.2 Inrichting van het bewegingsonderwijs op de basisschool

Er zijn op dit moment 7724 scholen voor primair onderwijs in Nederland². In het primair onderwijs is het vak lichamelijke opvoeding een vast onderdeel van het onderwijsprogramma. De Wet op het primair onderwijs noemt twee kerndoelen waarop het bewegingsonderwijs zich specifiek richt:

² Volgens cijfers van het CFI juni 2012.

- het op een verantwoorde manier leren deel te nemen aan de omringende bewegingscultuur en leren om de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen te ervaren en uit te voeren;
- het leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deel te nemen, afspraken te maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden in te schatten en daarmee rekening te houden bij activiteiten.

De kerndoelen uit de Wet op het primair onderwijs zijn richtinggevend voor de inhoud van het vak, maar geven geen indicatie over de gewenste duur of frequentie ervan. De Inspectie van het Onderwijs heeft wel richtlijnen opgesteld voor de hoeveelheid tijd die moet worden besteed aan het vak lichamelijk opvoeding: groep 1 en 2 zouden dagelijks bewegingsonderwijs moeten krijgen en groep 3 tot en met 8 twee keer per week drie kwartier.

Volgens recente analyses (Bailey, et al., 2006; Jacobs & Diekstra, 2009; Stegeman, 2007) zijn er naast het beter leren bewegen mogelijke ook effecten van bewegingsonderwijs te verwachten op andere gebieden, met name:

- fysieke ontwikkeling (gezondheid);
- ontwikkeling van een sportieve leefstijl;
- sociale ontwikkeling;
- affectieve ontwikkeling;
- cognitieve ontwikkeling.

In vrijwel alle gevallen wordt hierbij aangetekend, dat begeleiding door goed opgeleide leerkrachten en sportleiders een belangrijke voorwaarde is om deze effecten ook daadwerkelijk te realiseren. Niet zozeer de sportbeoefening zelf, maar juist wat de leerkracht of sportleider overbrengt aan gedrag en houding is bepalend voor mogelijke effecten op de (sociaal emotionele) ontwikkeling van de deelnemers (Jacobs & Diekstra, 2009).

Kwaliteit van het bewegingsonderwijs

Er is geen wettelijke verplichting vanuit de overheid tot het aanstellen van een vakleerkracht, die opgeleid is aan de lerarenopleiding Lichamelijke Opvoeding (ALO), in het basisonderwijs. Naast een afgeronde ALO-opleiding geven ook de onderstaande kwalificaties het recht de lessen lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs te verzorgen:

- Akte J, oude structuur lerarenopleiding basisonderwijs;
- Aantekening J;
- Pabo gestart voor 1 september 2000 en afgestudeerd voor 2005;
- Pabo, gestart na 1 september 2000 en in het bezit van de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo.

Er zijn in onderzoeken aanwijzingen gevonden die er op duiden dat bewegingsonderwijs verzorgd door vakleerkrachten van betere kwaliteit is (o.a. Lucassen et al. 2011, Stegeman 2007; Weerden et al. 2008). Op scholen waar bewegingsonderwijs wordt verzorgd door een vakleerkracht wordt in de voorbereiding van die lessen vaker gebruik gemaakt van een methode of handboek. Bovendien zouden leerlingen die les hebben van een vakleerkracht significant beter scoren op verschillende beweegtoetsen (Weerden et al. 2008: 149-150).

In 2010 werd op ongeveer de helft van de basisscholen het bewegingsonderwijs door een vakleerkracht verzorgd. Het grootste deel van de basisscholen zette (ook) groepsleerkrachten in (85%). Daarnaast werden voor het geven van bewegingsonderwijs ook

combinatiefunctionarissen (8%), BOS-medewerkers (6%) en Leraarondersteuners Bewegingsonderwijs en Sport (5%) ingezet (Lucassen, et al. 2010). Brede Scholen hebben significant vaker dan niet-Brede Scholen een vakleerkracht (85% tegen 42%). Ook grotere scholen (vanaf meer dan 150) en scholen met meer dan twintig procent geïndiceerde³ leerlingen hebben vaker een vakleerkracht (Stuij et al. 2011).

Kwantiteit bewegingsonderwijs op de basisschool

In het onderzoek School, Bewegen en Sport rapporteerden schoolvertegenwoordigers dat er aan de leerlingen van groep 3 tot en met 8 gemiddeld 91 minuten lichamelijke opvoeding per week aangeboden wordt. De leerlingen uit groepen 7 en 8 die deelnamen aan het onderzoek gaven aan, gemiddeld 106 minuten lichamelijke opvoeding te hebben gehad in de week voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst. Op basisscholen met een vakleerkracht en op brede scholen wordt gemiddeld iets meer tijd aan lichamelijke opvoeding besteed. Deze gemiddelde tijdsbesteding aan lichamelijke opvoeding komt overeen met aanvullend onderzoek dat het Mulier Instituut in het kader van de Brede Analyse heeft gedaan. Daarin rapporteerden de ondervraagden dat zij gemiddeld 92 minuten lesgeven en bijna driekwart van hen doet dit verdeeld over twee dagen per week (Lucassen et al. 2010)⁴. Daarmee lijken basisscholen zich over het algemeen aan de gestelde richtlijn van negentig minuten per week te houden.

1.3 Ontwikkeling en invoering Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo

Het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO)⁵ dat door Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) wordt beheerd biedt een overzicht van 26 verschillende instellingen die een bacheloropleiding tot leraar basisonderwijs (pabo) aanbieden⁶. Deze instellingen hebben 49 verschillende onderwijslocaties. Daarnaast zijn er drie universitaire instellingen die in samenwerking met hogescholen een academische pabo-opleiding aanbieden: de Universiteit Utrecht, de Universiteit Leiden en de Vrije Universiteit.

In de jaren negentig werd door het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO) geconstateerd dat pabo's steeds minder tijd besteedden aan het vak lichamelijke opvoeding.

³ Leerling gebonden financiering die gebruikt kan worden voor bepaalde begeleiding en leermiddelen in het onderwijs

⁴ De gegevens uit beide onderzoeken moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. In de Brede Analyse zijn ook de groepen 1 en 2 opgenomen die over het algemeen frequenter bewegingsonderwijs hebben. In het onderzoek van Stuij et al. (2011) zijn de minuten berekend aan de hand van antwoordcategorieën met een range van dertig minuten.

⁵ Instellingen in het hoger onderwijs zijn op basis van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) verplicht om opleidingsgegevens te laten registreren in het CROHO. Die registratie is onder andere een voorwaarde voor de financiering van opleidingen aan bekostigde instellingen en voor het voeren van titels.

⁶ Exclusief het NCOI. Het NCOI valt onder het niet bekostigde onderwijs en de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs is niet opgenomen in het onderwijsprogramma van de NCOI.

De volgende problemen werden daarbij gesignaleerd:

- spanningsveld tussen de verkregen bevoegdheid en de bereikte startbekwaamheid in het geven van bewegingsonderwijs van pabo-afgestudeerden;
- te breed scholingspakket, waardoor te weinig verdieping werd bereikt;
- twijfels over de vraag of die benodigde verdieping vervolgens wel plaats vindt wanneer men in de praktijk werkzaam is.

Bovendien was belangrijk in de discussie over de startbekwaamheid dat de lichamelijke opvoeding een van de leergebieden is waarbij zelfscholing in de beroepspraktijk niet uitsluitend door handboeken (methodes) kan worden ondersteund.

De problematiek rondom de startbekwaamheid in het geven van bewegingsonderwijs werd als een zorgwekkende ontwikkeling gezien en als reactie werd in 1997 een amendement op de Wet op het primair onderwijs aangenomen. De WPO werd zodanig gewijzigd dat aan de bevoegdheidsregeling voor het geven van het vak lichamelijke opvoeding anders inhoud werd gegeven. Leraren zouden voortaan alleen nog bevoegd zijn bewegingsonderwijs te geven aan de groepen 1 en 2 van het primair onderwijs. Om een volledige bevoegdheid te krijgen moesten afgestudeerde leraren en studenten aan de Pabo de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo succesvol afronden. Door deze wetwijziging zou de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op de basisschool omhoog moeten gaan, door de intensivering van de scholing van de groepsleerkrachten op dit vakgebied

Op verzoek van het ministerie van OC&W onderzoekt de SLO de mogelijkheden voor het verbeteren van de startbekwaamheid in het geven van bewegingsonderwijs. Hier komt het adviesrapport 'Vakbekwame Leraar Bewegingsonderwijs' via Pabo uit voort. Het uitgangspunt voor de te realiseren kwaliteitsverbetering is dat studenten vanuit hun initiële opleiding een startbekwaamheid verwerven in het organiseren en begeleiden van bewegingssituaties voor groep 1 en 2. De opzet van de opleiding is gebaseerd op een duale leerweg waarbij veel van de leerervaringen binnen de leergang door de studenten direct gekoppeld konden en moesten worden aan leerervaringen in de werksituatie. In eerste aanleg is het leergangtraject opgezet als een postinitiële opleiding. Als optie bestond de mogelijkheid om reeds een klein deel van de leergang in de initiële pabo-opleiding te integreren. Daarbij waarschuwde de SLO ervoor dat indien de adviezen niet werden overgenomen dit waarschijnlijk tot gevolg zou hebben dat de hoopvolle verwachtingen op een kwaliteitsslag voor lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs niet zouden worden gerealiseerd.

Met ingang van het cursusjaar 2001-2002 zijn alle pabo-opleidingen op het gebied van bewegingsonderwijs een smal (maar verdiept) programma aan gaan bieden, gericht op het 'jonge kind' (groep 1 en 2). Het Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs (LOBO) de voorstellen uit het SLO-rapport uitgewerkt in de in 2003 verschenen publicatie 'Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via pabo' (Van Berkel, et al., 2003). Bij de opzet van de leergang werd besloten het SLO-advies vrijwel geheel over te nemen. Wel werd de leergang in vier blokken opgesplitst, om het instituten mogelijk te maken een deel ervan in het initiële programma aan te bieden. Hierdoor werd ruimte geboden aan enthousiaste studenten om alvast een deel van de leergang in het initiële programma te volgen. Bovendien werd het zo voor afgestudeerden mogelijk de postinitiële opleiding geheel of gedeeltelijk ergens anders te volgen.

Major-minorstructuur

Met de invoering van de major-minorstructuur in het hbo worden opleidingen in de gelegenheid gesteld verdiepende onderwijsprogramma's aan te bieden in de vorm van minoren. Eind 2005 is door het ministerie van OCW expliciet aangegeven dat aanbieders zelf mogen bepalen op welke wijze een opleiding wordt aangeboden. Dit had tot gevolg dat pabo's de blokken van de leergang bewegingsonderwijs in verschillende programma's gingen aanbieden. Zowel een (gedeeltelijk) initieel traject in de vorm van een minor als een (gedeeltelijk) postinitieel scholingstraject komen voor. Uit een inventarisatie van het Netwerk Bewegingsonderwijs via pabo blijkt dat in het cursusjaar 2005-2006 drie opleidingen de leergang volledig initieel aanboden. In het schooljaar 2008-2009 gebeurde dit bij ruim een op de vijf pabo-opleidingen (Netwerk Bewegingsonderwijs Pabo, 2006-2012). Het volledig initieel aanbieden van de leergang sluit niet aan bij de oorspronkelijke opzet zoals die door het SLO werd geadviseerd.

Het Netwerk Bewegingsonderwijs via pabo signaleerde een aantal knelpunten rondom de minorvariant. Er zouden grote verschillen zijn in de aanpak en invulling van de minorvariant tussen de pabo-opleidingen, waarbij er een spanningsveld ontstaat tussen de geboden contacturen en het aantal uren dat wenselijk wordt geacht. Volgens het Netwerk speelt daarbij mee dat er soms een beperkt aantal docenturen beschikbaar is. Daar staat tegenover dat er soms meer stageuren worden vervuld dan voor de leergang zijn vereist. Bovendien is de kwaliteitsborging van de minorvariant niet uniform doorgevoerd.

Eerste evaluatie van de leergang

Medio 2005 kwam de eerste lichting afgestudeerden met een smalle bevoegdheid op het gebied van bewegingsonderwijs op de arbeidsmarkt. Wegens zorgwekkende signalen van betrokkenen werd besloten de geplande evaluatie te vervroegen van najaar 2007 naar najaar 2006.

De volgende twee punten vormden aanleiding om de evaluatie te vervroegen:

- er waren kritische geluiden vanuit het scholenveld en van cursisten over het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau. De omvang van de leergang en studiebelasting zouden met name voor beginnende leraren een belemmering vormen.
- de beperkte inzetbaarheid van de pabo-alumni kon leiden tot praktische problemen binnen de scholen, waardoor de nieuwe situatie gevolgen zou kunnen hebben voor de positie van de pas afgestudeerden op de arbeidsmarkt.

In november 2007 verschijnt de evaluatie van de leergang bewegingsonderwijs waar het LOBO opdracht toe heeft gekregen. Er zijn op dat moment 37 pabo's waarvan er 26 de leergang aanbieden. Drie opleidingen bieden de leergang volledig binnen de opleiding aan. De kosten voor de leergang variëren van 750 euro tot 900 euro per blok (op dat moment bestaat de leergang uit vier blokken) (LOBO, 2007).

Het blijkt dat de overgrote meerderheid van de respondenten vindt dat de leergang een forse kwaliteitsimpuls betekent voor het bewegingsonderwijs. De meeste studenten en alumni beoordelen de leergang als zwaar tot zeer zwaar, maar geven aan dat ze de investering wel de moeite waard vinden. Ook de scholen erkennen de kwaliteitsimpuls, maar zij noemen daarnaast ook veel knelpunten. Zoals bijvoorbeeld de roosterproblemen die ontstaan omdat veel afgestudeerden zonder een 'brede' bevoegdheid op de arbeidsmarkt komen. Bovendien verwachtten zij dat die problemen in de toekomst zullen toenemen met het uitreden van oudere leerkrachten met de brede bevoegdheid (LOBO, 2007).

De gesignaleerde problemen waren aanleiding voor de toenmalige staatssecretaris Dijkma om de leergang aan te passen. Het SLO wordt gevraagd om een aantal scenario's uit te werken. Volgens het SLO is de kern van de beschreven scenario's terug te voeren op twee hoofdlijnen.

1. De leergang is onderdeel van de lerarenopleiding basisonderwijs (pabo) waardoor (vrijwel) iedere pabo-student bevoegd wordt voor het geven van bewegingsonderwijs. Hiermee zal de beoogde kwaliteitsimpuls voor het bewegingsonderwijs zeer beperkt zijn, maar roosterproblemen op scholen worden voorkomen.
2. De leergang leidt op tot een vakspecialist bewegingsonderwijs die aan meerdere groepen de gymlessen verzorgt. Niet iedereen wordt bevoegd voor het geven van bewegingsonderwijs. De opleiding is bij voorkeur geschikt voor diegene met interesse en affiniteit voor het vakgebied. De aanvangsbekwaamheid wordt verder uitgebouwd doordat meer en met zekere regelmaat bewegingsonderwijs wordt gegeven. Met dit scenario kan de kwaliteitsimpuls die met het instellen van de leergang werd beoogd worden bereikt.

Op advies van het LOBO besloot Dijkma juni 2008 tot verlichting van de leergang door het terugbrengen van de leergang van vier naar drie blokken en het integreren van blok 1 in de initiële opleiding. Hiermee werd de studielast van 800 uur terug gebracht naar 600 uur. Daarnaast werd besloten tot een voorlichtingstraject voor basisscholen over de manier waarop zij bewegingsonderwijs kunnen organiseren.

Kwaliteitsborging van de leergang

De kwaliteitsborging van de leergang vindt plaats door de Stichting Post-HBO. Positief beoordeelde opleidingen worden opgenomen in een register. De leergang van 22 van de 26 pabo-instellingen zijn in dit register opgenomen (Toetsingscommissie PABO-Leergangprogramma's van het Centrum Post-initieel Onderwijs Nederland, 2011). De Stichting Post-HBO kent een adviescommissie die onder haar auspiciën de aangeboden pabo-programma's beoordeelt. De toetsingscommissie pabo-leergang voorziet het bestuur van de Stichting Post-HBO van advies over het al dan niet toekennen van het predicaat Registeropleiding Postinitieel Stelsel Primair Onderwijs.

De kwaliteit van de leergang wordt bewaakt door een drietal instrumenten:

- een kwaliteitsrapportage met studentenevaluaties en meningen van (kern)docenten;
- een analyse van de kwaliteitsrapportage;
- een actualisatie van de leergangbeschrijving op basis van nieuwe inzichten en de analyse van de kwaliteitsrapportage.

Het Netwerk Bewegingsonderwijs meent dat met hierboven genoemde kader de commissie in zeer beperkte mate in staat wordt gesteld om daadwerkelijk te beoordelen op welke wijze de leergang op alle uitvoeringsplaatsen kwalitatief in elkaar steekt. Mede omdat de verslaglegging vaak per hogeschool gebeurt waar veelal meerdere onderwijslocaties onder vallen. Een mogelijkheid om per locatie te gaan kijken hoe de daadwerkelijke opleiding in elkaar steekt ontbreekt (Netwerk Bewegingsonderwijs, 2011).

De Toetsingscommissie is behoorlijk tevreden over de wijze van verslaglegging vanuit de onderwijsinstellingen. Over het algemeen kan de toetsingscommissie de bij haar aangevraagde accreditaties verlenen. De commissie heeft wel haar bedenkingen bij het grotendeels integreren van de leergang. De leergang dient aan te sluiten bij reeds verworven pabo-competenties en is mede bedoeld voor het ontlasten van het pabo-curriculum. Het volledig initieel aanbieden van

de leergang past niet bij de oorspronkelijke bedoelingen. Bovendien zouden opleidingen soms te vrij omgaan met de inhoud en volgorde van de aangeboden modules. Ook vraagt de commissie aandacht voor de instroom in gecertificeerde trajecten vanuit pabo's die iets doen zonder certificaat (onheldere EVC-eisen) (Toetsingscommissie PABO-Leergangprogramma's van het Centrum Post-initieel Onderwijs Nederland, 2011). Een ander probleem dat de commissie signaleert is de kwaliteitsborging rondom incompany-trajecten. Steeds vaker worden dergelijke trajecten verzorgd bij schoolbesturen waarbij concurrentie op basis van kosten en studielast plaatsvindt.

1.4 Probleemstelling

Deze evaluatie wordt uitgevoerd om te onderzoeken of de beoogde kwaliteitsimpuls is gerealiseerd en welke effecten de leergang heeft gehad. Om de doelstelling van het onderzoek te realiseren, dienen naar het oordeel van de opdrachtgever binnen het onderzoek de volgende vragen te worden beantwoord:

1. Hoeveel pabo's bieden de postinitiële leergang aan?
2. Wat is daarbij het programma? (compleet initieel; deels blokken initieel, deels postinitieel (minor variant); compleet postinitieel)
3. Hoeveel pabo-alumni hebben de leergang afgerond sinds de oprichting daarvan?
4. Wat zijn de kosten die zijn verbonden aan het volgen van de leergang? Worden deze vergoed door de school of door de student zelf betaald?
5. Hoeveel cursisten volgen de leergang postinitieel bij een andere pabo dan waar ze de initiële opleiding hebben gevolgd en/of waar ze één of twee blokken van de leergang initieel hebben gevolgd?
6. Zijn scholen bekend met de postinitiële leergang?
7. Hoe organiseren scholen het bewegingsonderwijs?
8. Ondervinden scholen problemen sinds de invoering van de postinitiële leergang met de organisatie of kwaliteit van het bewegingsonderwijs? En zo ja, wat is de aard van die problemen?
9. Wat is volgens de scholen en de deelnemers aan de leergang het effect van de leergang op de kwaliteit van het bewegingsonderwijs?
10. Gebruiken studenten van de postinitiële leergang de vaardigheden die ze hebben geleerd ook daadwerkelijk in de praktijk? (uitgesplitst naar degenen die de lessen geven aan alleen de eigen klas en degenen die de lessen geven aan meer klassen (3 tot 6 verschillende klassen))
11. In hoeverre is het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau van de leergang voor de cursisten te zwaar; of en in welke mate vormen de omvang en de studiebelasting voor beginnende leraren een belemmering (gekoppeld aan het aantal blokken dat na de pabo nog moet worden gevolgd)?
12. Zijn scholen tevreden over de kwaliteit van het bewegingsonderwijs? Merken ze daarbij verschil bij de leraren die de brede bevoegdheid hebben in vergelijking met vakleerkrachten of leerkrachten met de oude brede bevoegdheid?

Aansluitend op de onderzoeksopdracht richt deze evaluatie zich op de volgende hoofdvragen:

- In welke varianten wordt de leergang aangeboden en gevolgd?;

- Hoe staat het met de realisatie van de beoogde beleidsdoelen van de leergang in relatie tot deze vormen van aanbod?;
- Wat vinden de afnemers van het leergangaanbod op de pabo's?;
- Wat zijn de effecten van de ingevoerde nieuwe bevoegdheid op het gerealiseerde bewegingsonderwijs; door wie wordt het bewegingsonderwijs gegeven en hoe waardeert men dat?

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek beschreven. In hoofdstuk 3 tot en met 5 zijn de resultaten van de deelonderzoeken onder respectievelijk pabo's, alumni en basisscholen beschreven. De rapportage wordt in hoofdstuk 6 afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

2. De onderzoeksofzet

Voor deze tweede evaluatie van de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via pabo is zowel kwalitatieve als kwantitatieve informatie verkregen op basis waarvan de onderzoeksvragen zullen worden beantwoord. Voor het verkrijgen van de informatie is gebruik gemaakt van online enquêtes, telefonische interviews en documentanalyse.

Binnen dit onderzoek worden drie groepen onderscheiden:

- aanbieders van de leergang: pabo's
- vragers van de leergang: alumni
- gebruikers van de leergang: basisscholen

De driedeling in pabo's, alumni en basisscholen is leidend bij de aanpak en uitwerking van het onderzoek. In feite is er sprake van drie deelonderzoeken die met elkaar zijn verweven. Alle pabo-opleidingen in Nederland zijn benaderd voor het invullen van een korte vragenlijst. In aanvulling op de verkregen informatie zijn elf telefonische interviews gehouden met opleidingsdocenten van verschillende pabo-instellingen. Daarnaast is er een vragenlijst onder ruim 3.500 pabo-alumni uitgezet. Tot slot is er via twee steekproeven een vragenlijst verspreid onder 6.000 basisscholen.

Het Mulier Instituut heeft de instanties die bij de eerste evaluatie van de postinitiële leergang betrokken waren, zoals Koninklijke Vereniging voor Lichamelijk Opvoeding (KVLO), LOBO en SLO, bij de uitvoering van het onderzoek geconsulteerd. Dit heeft geleid tot een verruiming van de bij de evaluatie betrokken alumni van cursusjaar 2010-2011 naar de jaren 2007-2011. Daarnaast zijn ook de conceptvragenlijsten aan de bij de eerste evaluatie betrokken instanties toegestuurd. Dit heeft geleid tot een nadrukkelijker onderscheid tussen bestaande onderwijsbevoegdheden en het verruimen van een aantal antwoordcategorieën. Verder zijn er voor de alumni nieuwe vragen toegevoegd met aandacht voor geleerde vaardigheden en voor de basisscholen over de gerealiseerde kwaliteit van het bewegingsonderwijs. Bij dit laatste zijn kwaliteitscriteria ontleend aan eerder onderzoek (Bax, 2010; Stegeman, 2007).

Vergelijking met de evaluatie uit 2007

IVA Beleidsonderzoek en Advies, het onderzoeksbureau dat in 2007 de vragenlijsten heeft uitgezet en de uitkomsten heeft geanalyseerd en gerapporteerd, heeft de in 2007 verzamelde data ter beschikking gesteld aan het Mulier Instituut. Dat maakte het mogelijk om de uitkomsten van beide metingen naast elkaar te zetten. Omdat de vragenlijsten zijn aangepast was het niet mogelijk om bij alle vragen de uitkomsten van de twee onderzoeken naast elkaar te zetten. Daar waar de vragen en antwoordcategorieën identiek zijn of waar de verschillen marginaal zijn, zijn de uitkomsten van beide jaren gepresenteerd. Relevante verschillen zijn daarbij in een voetnoot vermeld.

Er dient te worden opgemerkt dat in 2012 de alumni en scholen op een andere wijze zijn benaderd dan in 2007. In 2012 zijn de scholen via e-mail benaderd en in 2007 gebeurde dat per brief. De alumni zijn in 2012 benaderd via een brief, waarbij een steekproef is getrokken uit het gegevensbestand van de DUO. In 2007 zijn naast alumni ook de toenmalige studenten benaderd. Daarvoor zijn e-mailadressen opgevraagd bij de pabo-instellingen. In een aantal gevallen hebben de pabo's toen de adressen niet ter beschikking gesteld, maar zelf de mailing verzorgd. Voor de vergelijking van de uitkomsten zijn de toenmalige studenten uit het oude databestand verwijderd.

De andere opzet maakt dat de vergelijking tussen de uitkomsten van 2012 en 2007 niet op alle punten mogelijk is en dat daar waar de cijfers wel naast elkaar worden gepresenteerd de vergelijking moet worden beschouwd als een goede indicatie voor mogelijke veranderingen.

2.1 De opzet van deelonderzoek pabo

Het CROHO biedt een overzicht van 26 verschillende instellingen die een bacheloropleiding tot leraar basisonderwijs (pabo) aanbieden.⁷ Deze instellingen hebben samen 49 verschillende onderwijslocaties. Via het Netwerk Leergang Bewegingsonderwijs is een overzicht verkregen van opleidingsdocenten die bij de leergang bewegingsonderwijs betrokken zijn. Deze lijst is aangevuld met gegevens die via deskresearch zijn verzameld. Dit leverde een totaalbestand op met contactgegevens van tenminste alle 26 instellingsnamen die de pabo-opleiding aanbieden. In totaal waren de gegevens van 43 onderwijslocaties bekend.⁸ In de periode van 29 maart tot en met 17 april zijn alle bij ons bekende onderwijslocaties benaderd om een korte vragenlijst in te vullen. Na een week is een herinnering gestuurd. Daaropvolgend zijn de nog ontbrekende instellingen telefonisch benaderd met het verzoek om de korte vragenlijst in te vullen. Uiteindelijk zijn de gegevens verzameld van 22 instellingen verdeeld over 37 verschillende onderwijslocaties.⁹ Dit betekent een respons van 92 procent op basis van de hoofdinstanties en 76 procent op basis van de verschillende vestigingslocaties (zie tabel 2.1). Om een goed beeld te krijgen van de situatie omtrent de leergang bewegingsonderwijs op de pabo-opleidingen in Nederland wordt in de rapportage uitgegaan van de verschillende onderwijslocaties. Een totaaloverzicht van alle deelnemende instellingen en onderwijslocaties is te vinden in bijlage 1.

Tabel 2.1 Responsoverzicht pabo-opleidingen in Nederland

	Instellingsnaam	Onderwijslocatie
Aantal	26	49
Aantal gerespondeerd	24	37
Responspercentage	92%	76%

De vragenlijst is in de meeste gevallen ingevuld door een persoon die aan de pabo-opleiding is verbonden als docent bewegingsonderwijs (75%). De overige respondenten gaven aan hiernaast ook een coördinerende functie uit te oefenen (inhoudelijk verantwoordelijk/ hoofd vakgroep). Ruim een op de drie respondenten is sinds de totstandkoming ervan bij de leergang betrokken (ongeveer 10 jaar). Gemiddeld waren de respondenten 7,5 jaar werkzaam bij de leergang bewegingsonderwijs.

⁷ Exclusief het NCOI en de Academische pabo-opleidingen.

⁸ De contactgegevens konden niet van alle vestigingslocaties worden achterhaald. Sommige personen waren op meerdere locaties werkzaam of gegevens waren onvindbaar.

⁹ Sommige respondenten waren op meerdere vestigingslocaties werkzaam. Er is gevraagd de locatie waar zij hoofdzakelijk werkzaam zijn aan te geven.

Ter aanvulling van de informatie verkregen uit de korte online vragenlijst zijn nog eens elf aanvullende interviews gehouden met betrokkenen bij de leergang bewegingsonderwijs op de pabo-opleidingen. Bij de selectie van de te interviewen personen is rekening gehouden met de verdeling tussen grote en kleine opleidingen en met de spreiding van de onderwijslocaties over Nederland. Bij het afnemen van de telefonische interviews is gebruik gemaakt van semigestructureerde topiclijst.

2.2 De opzet van het deelonderzoek pabo-alumni

Het onderzoek richtte zich op alumni die in de studie jaren 2007-2008 tot en met 2010-2011 zijn afgestudeerd. Dit betreft ruim 10.000 personen. Aan 3.534 van hen is per post een brief gestuurd. Voor deze brief heeft het ministerie van OCW briefpapier en enveloppen met daarop het rijkslogo ter beschikking gesteld. Na twee weken is naar de niet-respondenten een tweede brief gestuurd. Als extra 'incentive' zijn twee e-readers verloot onder de respondenten. In totaal hebben 877 alumni meegewerkt aan het onderzoek. De respons komt daarmee op 25 procent.

De respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld zijn naar cursusjaar en opleidingsvorm een representatieve afspiegeling van de populatie.

Tabel 2.2 Representativiteit van pabo-alumni

			Populatie	Responsgroep
Alumni	Cursusjaar	2007/2008	29%	31%
		2008/2009	26%	25%
		2009/2010	23%	19%
		2010/2011	22%	25%
	Opleidingsvorm	Voltijd	77%	76%
		Deeltijd	21%	19%
		Duaal	1%	4%
Totaal				

2.3 De opzet van het deelonderzoek basisscholen

Er zijn in Nederland anno 2011 ongeveer 7.800 schoolvestigingen in het primair onderwijs (Ministerie van OCW, 2012). Een steekproef van 3.000 basisscholen heeft per e-mail een brief ontvangen waarin werd gevraagd de vragenlijst in te vullen. Naar deze aangeschreven scholen zijn twee herinneringen per e-mail gestuurd. Omdat de respons achterbleef bij de verwachtingen zijn nog eens 3.000 scholen benaderd. Die scholen hebben een herinnering gekregen. Als extra motivatie tot deelname is onder de responderende scholen een bono verloot voor de aankoop van sportmaterialen voor de school.

In totaal zijn dus 6.000 basisscholen benaderd waarvan 693 scholen de vragenlijst hebben ingevuld. De respons komt daarmee op 12 procent.

Het zijn voornamelijk directeurs (86%) die de enquête hebben ingevuld en daarnaast hebben ook vakleerkrachten LO (8%), groepsleerkrachten (5%) en enkele andere personen (2%) medewerking aan het onderzoek verleend.

De responderende basisscholen vormen naar landsdeel een representatieve afspiegeling van de populatie. Naar omvang (aantal leerlingen) zijn de kleine scholen ondervertegenwoordigd. Om de uitkomsten voor de totale groep basisscholen representatief te laten zijn, zijn de antwoorden van de scholen gewogen. Dat wil zeggen dat de antwoorden van de kleinere scholen zwaarder tellen en die van de andere scholen minder zwaar.

Tabel 2.3. Representativiteit van basisscholen

			Populatie	Responsgroep
Basisscholen	Omvang (leerlingen)	0-100	27%	15%
		101-200	30%	31%
		201-300	25%	31%
		301-400	11%	13%
		>400	7%	10%
	Landsdeel	Noord	15%	11%
		Oost	23%	23%
		Zuid	22%	23%
		West	40%	44%
	Totaal			

3. Aanbod van de leergang op de pabo's

Om een goed beeld te krijgen van het aantal pabo-opleidingen dat de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo aanbiedt en op welke wijze deze in het onderwijsprogramma is opgenomen, zijn voor dit onderzoek gegevens verzameld van bijna alle instellingen in Nederland die een pabo-opleidingen aanbieden. Er zijn 26 instellingen die een bacheloropleiding tot leraar basisonderwijs (pabo) aanbieden. Deze instellingen bieden een pabo-opleiding op 49 verschillende onderwijslocaties. Voor dit onderzoek zijn de gegevens verzameld van 24 instellingen verdeeld over 37 onderwijslocaties. Dat is een respons van 92 procent op basis van de instellingen en 76 procent op basis van de verschillende vestigingslocaties. Om een zo compleet mogelijk beeld te geven is bij de beschrijving van de resultaten uitgegaan van het aantal onderwijslocaties (n=37).

De vragenlijsten zijn ingevuld door betrokkenen bij de leergang bewegingsonderwijs op de betreffende pabo-opleidingen (docenten en/of coördinatoren bewegingsonderwijs). De kwantitatief verzamelde gegevens zijn aangevuld met informatie verkregen uit elf telefonische interviews met bij de leergang betrokken docenten en coördinatoren.

Paragraaf 3.1 gaat in op de wijze waarop de leergang bewegingsonderwijs wordt aangeboden, waarna in paragraaf 3.2 de redenen worden beschreven voor de organisatiewijze en eventuele veranderingen daarin. Vervolgens beschrijft paragraaf 3.3 de deelname en motieven voor het behalen van de brede bevoegdheid. Tot slot wordt de kwaliteit van de leergang volgens de betrokken docenten besproken.

3.1 Aantal en inrichting van de aangeboden leergangen

Bij 11 onderwijslocaties wordt de leergang al sinds het cursusjaar 2001-2002 aangeboden (30%). In het cursusjaar 2005-2006 kon de opleiding bij 33 van de 37 onderwijslocaties worden gevolgd. Inmiddels kan dit bij vrijwel alle pabo-vestigingen (97%), zie tabel 3.1.

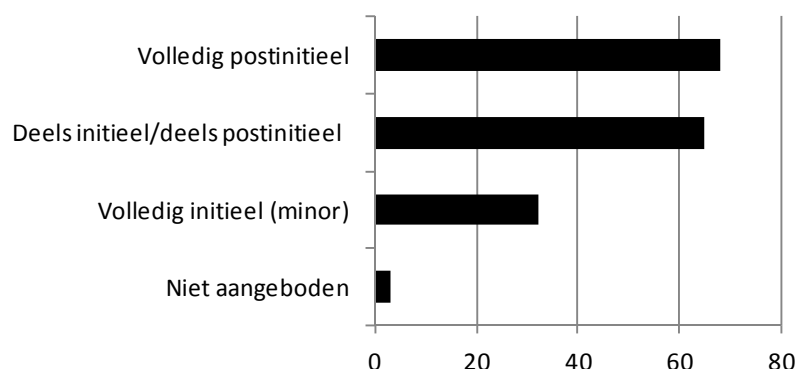
Tabel 3.1 Het cursusjaar waarin de leergang voor het eerst op de locatie werd aangeboden (n=37)

Cursusjaar	Aantal	Cummulatief percentage
2001/2002	11	30
2002/2003	4	41
2003/2004	3	49
2004/2005	9	73
2005/2006	5	87
2006/2007	2	92
2007/2008	2	97

De wijze waarop de leergang bewegingsonderwijs op de verschillende onderwijslocaties wordt aangeboden loopt uiteen. Opleidingen bieden veelal verschillende mogelijkheden om de leergang bewegingsonderwijs te behalen. Twee derde van de pabo-opleidingen geeft aan dat de leergang bewegingsonderwijs in ieder geval in een postinitieel traject gevolgd kan worden. Na het afronden van de pabo-opleiding kan in een aanvullend traject de volledige leergang worden behaald. Op ongeveer evenzoveel onderwijslocaties bestaat de mogelijkheid om een of twee blokken tijdens de initiële pabo-opleiding te volgen. De aanvullende blokken worden dan behaald in een postinitieel traject nadat de pabo-opleiding is afgerond. Bovendien kan de gehele

leergang inmiddels bij eenderde van de onderwijslocaties in een volledig initieel traject worden gevolgd (zie figuur 3.1).

Figuur 3.1 Inrichting leergang op de onderwijslocaties (n=37), in procenten (meerdere antwoorden mogelijk)

Uit de eerste evaluatie in 2007 bleek dat de leergang bij drie instellingen initieel kon worden gevolgd (LOBO 2007). Uit een eigen inventarisatie van het Netwerk Bewegingsonderwijs bleek die mogelijkheid in het cursusjaar 2008-2009 bij ruim een op de vijf instellingen aanwezig.

Studenten die de leergang deels initieel volgen, dienen de nog openstaande blokken in een postinitieel traject na afronding van de pabo-opleiding te behalen. In sommige gevallen worden die laatste een of twee blokken echter aangeboden op een andere onderwijslocatie of zelfs bij een andere onderwijsinstelling. Uit de aanvullende interviews bleek dat enkele opleidingen het eerste blok van de leergang aanbieden na de behandeling van de smalle bevoegdheid bewegingsonderwijs die iedere student volgt. De keuze voor het volgen van het eerste blok is niet verplicht, maar er wordt wel ruimte in het lesrooster voor gemaakt, waardoor de keuze voor studenten om te beginnen aan dit blok wordt vereenvoudigd.

“Het is een vrije keuze. Studenten hoeven blok 1 niet te volgen maar er is ruimte gemaakt in het lesrooster. De meerderheid van de studenten kiest er voor om blok 1 te volgen. Blok 2 wordt een iets bewustere keuze, omdat het bovenop het reguliere lesprogramma in het vierde studiejaar komt. Bijna alle studenten die blok 2 afronden gaan uiteindelijk ook blok 3 volgen.”

Opleidingen waar de complete leergang in een initieel traject gevolgd kan worden, bieden dit vaak aan in de vorm van een minor of als specialisatie in het laatste jaar van de opleiding. Door het volgen van een ‘intensief traject’ kan de volledige bevoegdheid tijdens het initiële pabo-programma worden behaald. Daarnaast zijn er ook varianten waarbij de studielast van de drie blokken over verschillende leerjaren wordt verspreid en waarbij de studielast (deels) bovenop de het reguliere pabo-onderwijsprogramma komt. De keuze voor deelname aan de leergang in een (gedeeltelijk) initieel traject is geheel vrijwillig is.

Aantal deelnemers aan de leergang

Op basis van de door de pabo-opleidingen aangeleverde gegevens kon geen volledig beeld worden verkregen van het aantal studenten dat in de afgelopen tien jaar de brede bevoegdheid heeft behaald. Niet alle aangeschreven docenten beschikten over deze informatie. Bovendien zijn bij sommige opleidingen (initieel) deelcertificaten behaald en het diploma werd dan

uiteindelijk bij een andere instantie behaald. Ook gebeurde het dat een externe organisaties (gedeeltelijk) de leergang bij een bepaalde onderwijslocatie verzorgde. Hierdoor heeft een aantal pabo-opleidingen zelf geen zicht op het aantal cursisten dat de leergang heeft voltooid. Aanbieders van de leergang zijn verplicht de cursisten te registreren en de namen door te geven aan het Centrum Postinitieel Onderwijs Nederland (CPON). Het aantal uitgegeven diploma's in de afgelopen tien jaar is bij het CPON opgevraagd. Sinds de oprichting van de leergang hebben in totaal 8.586 leerkrachten de brede bevoegdheid behaald. De laatste vier jaar werden gemiddeld 1.700 diploma's per jaar afgegeven. In de jaren 2007 en 2008 is een behoorlijke stijging waarneembaar. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat na 2005 een inhaalslag heeft plaatsgevonden van leerkrachten die alsnog de brede bevoegdheid wilden behalen. Inmiddels lijkt er daling van het aantal deelnemers te zijn. In 2011 zijn bijna 400 diploma's minder uitgegeven ten opzichte van het jaar 2010, een daling van bijna twintig procent.

Tabel 3.2 Uitgifte van het aantal diploma's volgens opgave van het CPON

	Aantal diploma's uitgegeven	Aantal instellingen
2005	51	3
2006	124	6
2007	704	15
2008	1.357	21
2009	1.987	19
2010	1.992	20
2011	1.616	20
2012*	755	12
Totaal	8.586	

*Voorlopig aantal uitgegeven diploma's per juni 2012

Het aantal instellingen dat de diploma's heeft uitgegeven is sinds 2005 behoorlijk toegenomen. Dit aantal verschilt van het aantal betrokken pabo-instellingen, omdat niet elke pabo zijn eigen leergang aanbiedt. Er zijn samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen en soms verzorgt een externe instantie geheel of gedeeltelijk de leergang voor een pabo-opleiding.

Uit de aanvullende interviews bleek ook dat het aantal deelnemers aan de leergang bewegingsonderwijs per regio behoorlijk kan verschillen. In (stedelijke) gebieden, waar een vakleerkracht de lessen bewegingsonderwijs verzorgt, is er minder interesse voor de Leergang. Wanneer er in een bepaald gebied zelden of nooit een vakleerkracht aanwezig is, wordt de leergang veel vaker gevolgd.

“De situatie rondom het bewegingsonderwijs verschilt enorm per regio en dus ook voor studenten. Er zijn gemeenten, en als je het navraagt ontkennen ze het allemaal, waar je niet wordt aangenomen op een school wanneer je de leergang niet hebt gevolgd.”

Indien er in een bepaalde regio een grotere behoefte is aan leerkrachten met een brede bevoegdheid wordt de leergang bewegingsonderwijs vaker gevolgd. Of en in hoeverre dat van invloed is op de motieven van studenten en cursisten om de leergang te volgen, wordt in paragraaf 3.3 besproken.

Studiekosten leergang bewegingsonderwijs

De leergang bestaat uit drie blokken die in vaste volgorde worden behaald, na het voltooien van blok 1 kan blok 2 worden gevolgd. De kosten voor het behalen van een brede bevoegdheid voor het vak bewegingsonderwijs lopen behoorlijk uiteen. Dat kan deels worden verklaard door de diversiteit in manieren waarop de leergang op de verschillende locaties wordt aangeboden. Wanneer de leergang volledig initieel wordt aangeboden, zijn de studiekosten meestal opgenomen in het reguliere collegegeld. Studenten hoeven dan geen aanvullende cursusgelden te betalen, met uitzondering van eventuele kosten voor studieboeken, -materiaal of een aanvullende EHBO-cursus. Slechts enkele opleidingsinstellingen die de leergang (deels) initieel aanbieden vragen een cursusvergoeding van de deelnemers. Deze vergoeding varieert van 150 euro tot 750 euro voor de drie blokken. Het volgen van de volledige leergang in een postinitieel traject kost tussen de 2.475 en 3.600 euro met een gemiddelde van 2.750 euro (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 Overzicht van de studiekosten voor deelname aan de leergang volgens betrokkenen op de pabo

	Minimaal	Maximaal	Gemiddeld
Volledig initieel (n=12)	0	750	150
Volledig postinitieel (n=23)	2.475	3.600	2.750
Per blok postinitieel (n=21)	850	1.040	925

*Niet alle instellingen hebben inzicht gegeven in kosten van de opleiding.

De meeste opleidingen bieden een of twee blokken aan tijdens het initiële programma. Na afronding van de pabo-opleiding kunnen de nog openstaande blokken in een postinitieel traject worden behaald. De kosten voor het behalen van deelcertificaten lopen uiteen van 850 euro tot 1040 euro per blok. Dit is een kleine toename ten opzichte van 2007, toen varieerden de kosten van 750 euro tot 900 euro per blok (LOBO, 2007).

Wanneer de leergang in een initieel traject wordt gevolgd, en er eventuele bijkomende studiekosten worden berekend, worden die volgens de betrokkenen op de pabo-opleidingen door de studenten zelf betaald. Deze kosten liggen aanzienlijk lager dan wanneer de leergang in een postinitieel traject wordt gevolgd. De bekostiging voor het volgen van een of meerdere blokken in het postinitieel traject kunnen per student verschillen. Volgens de betrokkenen op de pabo worden de studiekosten, als men in dienst is van een school, in de meeste gevallen geheel of gedeeltelijk vergoed door de werkgever.

“Daarbij speelt mee, dat de meerderheid van de studenten die de opleiding in een volledig postinitieel traject volgt, dit doen, omdat zij daartoe zijn verzocht tijdens de sollicitatie. De kosten voor de opleidingen worden dan vergoed door de school.”

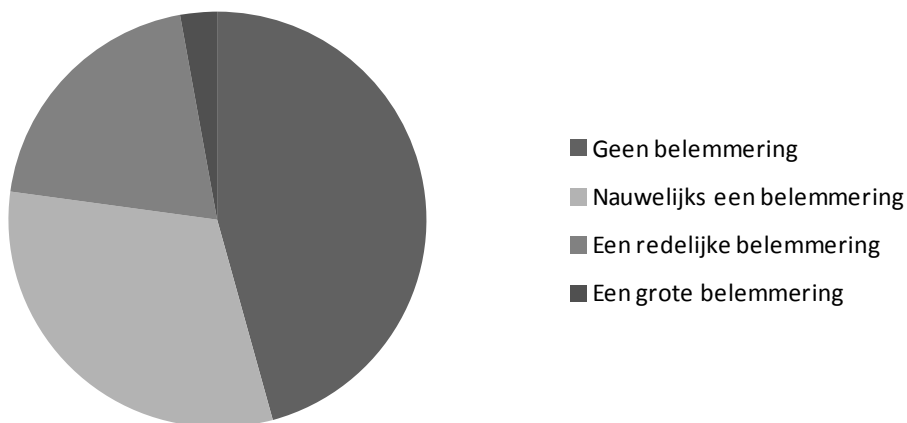
Daarnaast zijn er ook cursisten die de leergang zelf financieren. Dan gaat het vaak om afgestudeerde studenten die hun arbeidsmarktpositie willen verbeteren met het behalen van de brede bevoegdheid. Een deel van hen financiert zelf de leergang, omdat zij niet door de werkgever verplicht willen worden om ook aan andere groepen dan hun eigen klas bewegingsonderwijs te geven.

Hoewel de studiekosten voor de leergang volgens driekwart van de betrokkenen op de pabo-opleidingen weinig tot geen belemmering vormen (zie figuur 3.3), bleek uit de aanvullende

interviews dat kosten soms wel een drempel kunnen zijn. Ook de variatie aan financieringswijzen wordt door de betrokken soms als ‘oneerlijk’ ervaren.

“Eigenlijk zou er voor die kosten wat bedacht moeten worden. Voor sommige studenten wordt het vergoed door de school, andere studenten moeten het geheel zelf betalen.”

Figuur 3.2 Inschatting van de mate waarin de kosten een belemmering vormen voor studenten om de leergang te gaan volgen (n=35)

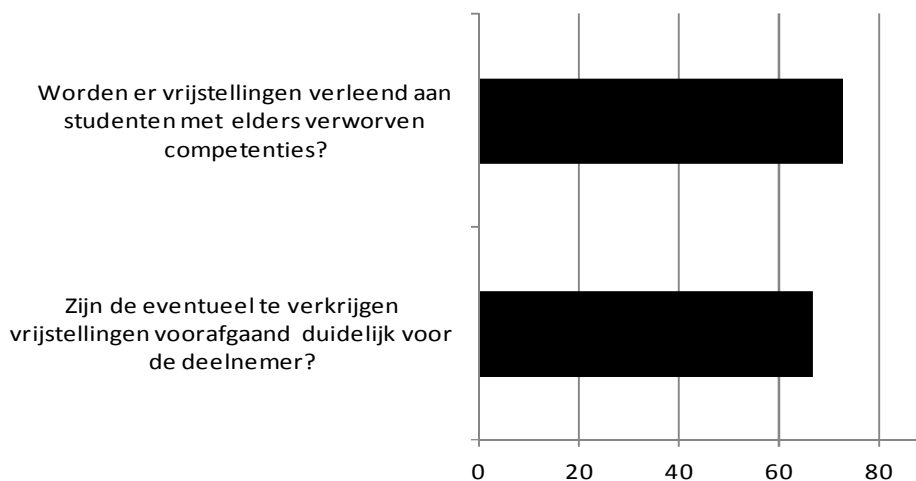

* Deze vraag is niet gerelateerd aan de manier waarop de opleiding wordt gevolgd. Het is denkbaar dat de kosten initieel veel minder een belemmering vormen dan in het volledig postinitiële traject, maar daar is niet naar gevraagd.

Vrijstellingen

73% van de docenten op de pabo-opleidingen geeft aan dat er vrijstellingen voor de leergang kunnen worden verleend aan studenten met elders verworven competenties. 68% van de docenten stelt dat voor aanvang van de leergang duidelijk is of eventuele vrijstellingen worden verleend.

Figuur 3.3 Verlenen van vrijstellingen door opleidingsinstellingen (n=37)

Uit de antwoorden op de open vragen in de vragenlijst en uit de aanvullende interviews kan worden afgeleid dat er soms vrijstellingen worden gegeven voor de motorische toelatingstest of voor het behalen van een EHBO-diploma. Verder bleek dat structurele vrijstellingen vrijwel

alleen verleend worden aan studenten die een CIOS-opleiding met Leraarondersteuner Bewegingsonderwijs en Sport (LOBOS) hebben afgerond of aan studenten die een gedeelte (propedeuse) van een ALO-opleiding hebben doorlopen. Het totaalbeeld is dat vrijstellingen aan studenten bij de meeste pabo-opleidingen niet eenvoudig worden gegeven.

Wel valt op dat het per opleiding kan verschillen in welke mate iemand bepaalde vrijstellingen wel of niet kan verkrijgen. De te verkrijgen vrijstellingen kunnen variëren van volledige een of twee blokken van de leergang tot alleen delen van een blok.

“Vrijstellingen worden per individuele aanvraag beoordeeld. Tot nu toe is het nog niet voorgekomen dat studenten vrijstellingen voor de leergang hebben gekregen.”

Een van de docenten was een andere mening toegedaan, met name over het postinitiële traject voor cursisten met ruime onderwijservaring. De studielast en de zwaarte van de leergang zouden voor die groep een behoorlijke drempel zijn om de leergang te volgen.

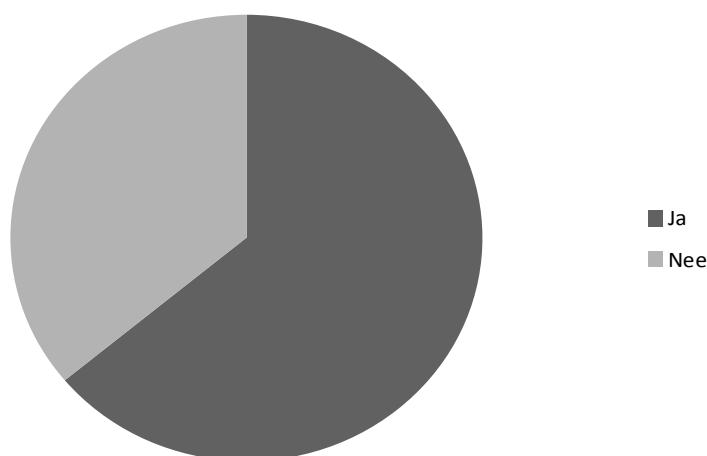
“Tegenwoordig wordt overal gewerkt met competentiegericht onderwijs. Ik vind het vreemd dat het hier nog helemaal niet gebeurt. Iedereen moet alles doen. Ik denk dat wanneer beter gekeken wordt naar wat mensen al kunnen, het drempels kan wegnemen waardoor meer mensen enthousiast worden voor de leergang en daardoor ook (voor)het bewegingsonderwijs op zich.”

Aanbod van incompany-trajecten

Er zijn basisschoolbesturen die er voor kiezen om het bewegingsonderwijs te laten verzorgen door een gespecialiseerde groepsleerkracht of een vakleerkracht. Doordat afgestudeerde pabo-studenten niet meer automatisch over de brede bevoegdheid beschikken, lopen sommige scholen tegen rooster- en organisatieproblemen aan. Een van de oplossingen die schoolbesturen kiezen, is om een incompany-traject voor hun groepsleerkrachten (op locatie) te laten verzorgen.

Naast de variatie in opleidingsmogelijkheden voor de leergang bewegingsonderwijs worden er door de meerderheid van de instellingen (62%) ook incompany-trajecten gegeven. Dat wil niet altijd zeggen dat zij op dit moment een incompany-traject verzorgen, maar dat zij de mogelijkheid hebben om een dergelijk traject aan te bieden.

Figuur 3.4 De mogelijkheid tot het verzorgen van incompany-trajecten voor de leergang door onderwijsinstellingen (n=36), in procenten.

De meeste leergangdocenten zijn in eerste instantie niet erg enthousiast over de incompany-trajecten. Soms worden leergangaanbieders door een bepaald schoolbestuur benaderd met de vraag om een incompany-traject te verzorgen, soms biedt het management van de hbo-instelling dergelijke trajecten bij schoolbesturen aan.

De leergangdocenten worden veelal geconfronteerd met het verzoek van een schoolbestuur om te zoeken naar mogelijkheden om de leergang versneld af te ronden. Op die manier wordt het voor groepsleerkrachten aantrekkelijker om de leergang te volgen. Om enigszins aan de wensen van schoolbesturen tegemoet te komen vertelde een van de docenten onlangs de volgende optie te hebben besproken.

“We gaan meedenken in de mogelijkheden die docenten inmiddels al hebben. We verzorgen ook vooraf een kennismaking. Docenten kunnen dan zien of het traject wat voor hen is. Voor ons biedt het de gelegenheid om leerkrachten enthousiast te krijgen voor het volgen van de hele leergang.”

De meeste opleidingsdocenten staan daar echter behoorlijk afwijzend tegenover, omdat dit ten koste zou gaan van de kwaliteit van de leergang. Zij zijn hier behoorlijk duidelijk in naar zowel het management van hun onderwijsinstelling als naar de schoolbesturen.

“Na het eerste gesprek hoor ik meestal niets meer van een bestuur. Ik leg heel duidelijk mijn visie uit: dat het een zware opleiding is, waar deelnemers echt gemotiveerd voor moeten zijn om het te behalen en er ook wat mee te doen. Anders is het weggegooid geld.”

Docenten die bij een incompany-traject betrokken zijn geweest, blijken hier niet allemaal even goede ervaringen mee te hebben. Cursisten zijn niet goed geïnformeerd of blijken niet geheel vrijwillig deel te nemen, zo blijkt uit de ervaringen van de volgende twee docenten.

“Ik heb het idee dat de cursisten op basis van een grote vrijwilligheid aan de cursus deelnamen. Ze vonden het fijn dat hen die mogelijkheid via school werd geboden. Alleen ik denk wel dat ze vooraf niet goed zijn geïnformeerd over de inhoud en zwaarte van het traject, want er zijn veel uitvallers.”

“Ik was bij een informatieavond voor leerkrachten georganiseerd door een groot schoolbestuur. Daar werd verteld dat onbevoegde leerkrachten die de leergang niet gingen volgen, zouden worden gekort in hun aanstelling.”

3.2 Redenen voor de organisatiewijze van het leergangaanbod

Oorspronkelijk is de leergang bewegingsonderwijs opgezet als een post-hbo opleiding die na afronding van de pabo-opleiding kan worden behaald. Inmiddels kan, zoals eerder gezien, de leergang in diverse vormen met verschillende organisatiewijzen worden behaald. De leergang bewegingsonderwijs was in eerste instantie als een post-hbo opleiding opgezet, omdat voor het behalen van het benodigde kwaliteitsniveau enige lesgeefervaring noodzakelijk werd geacht.

Er worden in dit onderzoek ook nadelen van het volledig postinitiële trajectesignaleerd, zoals de zwaarte van de leergang voor een startende leerkracht en de mate van begeleiding tijdens de

te lopen stage-uren. De cursisten zijn immers reeds bevoegd om alleen voor een groep te staan. Bovendien zouden de stage-uren in sommige gevallen bijna alleen ingevuld worden bij de eigen klas, terwijl de leergang bewegingsonderwijs juist op een brede bevoegdheid voor de groepen 3 tot en met 8 gericht is.

“Die cursisten zijn net begonnen met werken en er komt veel op hun af. Het is ook wel zwaar om de volledige leergang te volgen in combinatie met het starten van een nieuwe baan in het onderwijs.”

Door de wijziging in de bevoegdheidsregeling voor het geven van bewegingsonderwijs van afgestudeerde pabo-studenten vanaf het cursusjaar 2005-2006, kregen basisscholen die het bewegingsonderwijs overlieten aan een groepsleerkracht roosterproblemen. Voor leerkrachten van groepen 3 tot en met 8 zonder brede bevoegdheid moesten wel bevoegde vervangers worden ingeroosterd. Bovendien ondervonden beginnende leerkrachten die voor het eerst een eigen klas hadden en daarbij de leergang volgden een grote werkdruk. Mede op aandringen van schoolbesturen en inspeliend op de wensen van studenten zijn toen de eerste opleidingsvarianten ontstaan waarbij al tijdens de initiële pabo-opleiding deelcertificaten konden worden behaald. Daarbij werd door sommige docenten aangegeven dat het veranderen van de organisatiewijze tevens een kwaliteitsverbetering van de leergang betekende.

“Dit was een vraag vanuit het werkveld, maar het was ook in het belang van het bewegingsonderwijs omdat tijdens het initiële traject de begeleiding van een mentor nog aanwezig is. Tijdens de postinitiële opleiding zijn cursisten bevoegd om alleen voor een groep te zijn”.

Door het aanbieden van een of twee blokken in een initieel traject konden de studielast en werkdruk voor beginnende leerkrachten worden verminderd. Daarbij kunnen studenten al tijdens hun pabo-opleiding het belang van goed bewegingsonderwijs ervaren en een eerlijke afweging maken of het volgen van de leergang aansluit bij hun wensen en interesses, aldus een van de docenten. Een bijkomend voordeel van het gedeeltelijk initieel volgen van de leergang is dat beginnende leerkrachten een voorlopige bevoegdheid voor het geven van bewegingsonderwijs krijgen. Dit geldt alleen als zij na het afronden van hun pabo-opleiding de leergang vervolgen. Hierdoor ondervinden basisscholen minder organisatorische problemen.

“Het is onze ervaring dat studenten die een aantal blokken hebben afgerond toch veelal de voorkeur krijgen boven studenten die dat niet hebben gedaan. Bovendien scheelt dat ook aanzienlijk in de kosten voor scholen.”

De kosten voor het verkrijgen van een brede bevoegdheid voor zowel de cursisten als de school(besturen) gaan omlaag wanneer de leergang in een (gedeeltelijk) initieel traject is gevolgd. Deelcertificaten die al tijdens de opleiding worden behaald, hoeven niet door een schoolbestuur te worden gefinancierd en de kosten voor studenten om de leergang in een initieel traject te volgen liggen ook aanzienlijk lager of zijn zelfs opgenomen in de reguliere studiekosten. Andere genoemde argumenten voor integratie van blokken in de reguliere opleiding zijn dat studenten zo beter voorbereid zijn op de arbeidsmarkt, omdat er een sterke vraag naar breed bevoegde docenten is. Daarnaast werd ook als argument genoemd dat

meerdere pabo-opleidingen de leergang ook uit concurrentieoverwegingen (deels) initieel zijn gaan aanbieden.

Het integreren van (een deel) van de leergang bewegingsonderwijs in de initiële pabo-opleiding zette echter ook het reguliere onderwijsprogramma van de pabo onder druk. Een van de oorspronkelijke bedoelingen van de leergang bewegingsonderwijs was juist om het reguliere pabo-curriculum te ontlasten. Mede daardoor zouden er bij sommige docenten ook twijfels zijn over de inhoud en kwaliteit van de initiële leergang bewegingsonderwijs. Bovendien zijn er ook opleidingsvarianten waar een deel van de leergang bovenop het reguliere onderwijsprogramma van de pabo-opleiding wordt aangeboden, wat een extra hoge studiebelasting voor de studenten kan betekenen. Aan de ene kant zorgt het gedeeltelijk integreren van de leergang voor een verlichting van de werkdruk van beginnende leerkrachten, maar aan de andere kant neemt de studiebelasting voor studenten tijdens de pabo-opleiding toe.

Met de invoering van het major-minorstructuur vanaf cursusjaar 2005-2006 zijn de onderwijsinstellingen in de gelegenheid gesteld om een verdieping in de onderwijsprogramma's aan te brengen in de vorm van 'minoren'. Hierdoor ontstond er ruimte in het initiële onderwijsprogramma om (een deel) van de leergang aan te bieden in de vorm van een minor. Zoals eerder in paragraaf 3.1 naar voren kwam bestaat inmiddels bij ongeveer een op de drie pabo-opleidingen de mogelijkheid om de leergang in een volledig initieel traject te volgen.

“De inrichting van minoren-onderwijs stelde ons in staat om aan select groepje studenten de mogelijkheid te bieden om de leergang bewegingsonderwijs al tijdens de initiële pabo-opleiding te behalen.”

“De opleiding paste goed in de nieuwe minor-structuur en de basisscholen zijn er mee geholpen.”

De invoering van het minorenonderwijs betekende volgens sommige docenten dat er 'officieel' ruimte kwam in het pabo-onderwijsprogramma om de leergang initieel aan te bieden. Officieel behelst de leergang bewegingsonderwijs een studielast van 600 uur. Sommige opleidingen die de opleiding volledig initieel aanbieden, hebben een studielast van 800 uur. Die extra uren worden ingevuld met meer stage-uren ten opzichte van de postinitieële variant en een afstudeeropdracht. Sommige docenten zijn erg enthousiast over deze organisatiewijze, omdat het gebrek aan lesgeefervaring wordt gecompenseerd met meer stage-uren. Bovendien vinden die stage-uren veelal plaats op een geselecteerde stageschool waar goede begeleiding (van een vakleerkracht) aanwezig is.

“De inhoud van het initiële traject staat heel goed, daar ben ik heel tevreden mee. Dat ligt wel anders bij het post-hbo traject. Zij hebben veel minder stage-uren. Die groep bezit een minimale kwaliteit ten opzichte van de studenten die de leergang initieel hebben gevolgd. Zij kunnen zich er echt een half jaar op focussen. Een postinitieel traject in combinatie met een nieuwe baan is zwaar. Liever zou ik zien dat ze eerst minimaal een à twee jaar hebben gewerkt.”

Studenten zouden ook meer ingesteld zijn op leren en studeren dan (beginnende) leerkrachten die het post-hbo traject volgen. Die instelling is volgens de docenten nodig om de leergang goed

af te ronden. Hierdoor, en door de betere begeleiding tijdens de stages, is er volgens de docenten ‘meer grip’ op de ontwikkeling van cursisten wat als een belangrijke meerwaarde wordt ervaren

Een ideaal beeld zou voor de meeste docenten zijn dat studenten die interesse hebben voor het vak bewegingsonderwijs twee blokken van de leergang in de vorm van een minor tijdens de initiële opleiding kunnen volgen, waarbij meer stage-uren en een goede stagebegeleiding deel uitmaken van de leergang. De studielast van twee blokken in een initieel traject zou beter aansluiten bij de zwaarte van andere minoren. Het laatste blok zou dan in een postinitieel traject gevolgd moeten worden, waarbij er volgens sommige docenten beter een niet al te lange tijd tussen het afronden van blok 2 en het starten van blok 3 kan zitten: hierdoor zou namelijk veel kennis verloren gaan.

3.3 Motieven voor het volgen van de leergang bewegingsonderwijs

In de aanvullende interviews zijn de motieven van studenten en cursisten om de leergang bewegingsonderwijs wel of juist niet te volgen, uitvoerig met de pabo-medewerkers besproken. Zoals vermeld in paragraaf 3.1 is de deelname aan en interesse voor de leergang per regio verschillend.

Docenten gaven aan dat de keuze voor volgen van de leergang in belangrijke mate wordt ingegeven door de vraag naar breed bevoegde leerkrachten in een bepaalde regio. Het lijkt erop dat wanneer er in een bepaalde regio meer vraag is naar leerkrachten met een brede bevoegdheid de belangrijkste motieven voor deelname aan de leergang verschillen van regio's waar er minder vraag is naar breed bevoegde leerkrachten.

“In (naam stad) zijn er veel meer vakleerkrachten, daar zie je ook dat studenten die kiezen voor de leergang dat veel meer doen omdat ze het zelf leuk vinden. In (naam stad) ligt dat echt anders en dan is de grotere kans op een baan vaak het belangrijkste motief.”

Sommige docenten gaven aan dat cursisten ook door hun mentor of stagebegeleider worden gewezen op het belang van het volgen van de leergang bewegingsonderwijs. Het wel of niet bezitten van een brede bevoegdheid zou volgens de docenten doorslaggevend kunnen zijn tijdens een sollicitatie.

“Studenten worden soms wel geadviseerd om de leergang te volgen. Dat adviseren van studenten speelt op scholen en binnen schoolbesturen. Soms wordt het ook als criterium gezien bij een sollicitatie, althans zo wordt het dan door de studenten gevoeld.”

Volgens de docenten zijn studenten die de leergang in een initieel traject volgen vaak meer ‘intrinsiek’ gemotiveerd. Zij hebben van nature meer interesse voor sport en bewegen, vinden het leuk om bewegingsonderwijs te geven en willen zich daar ook in specialiseren. Daarnaast hebben de docenten het idee dat deze cursisten vaak ook niet alleen voor hun eigen klas de lessen bewegingsonderwijs willen verzorgen, maar dit ook aan andere groepen willen geven. Niettemin zijn de meeste docenten van mening dat het verkrijgen van een betere arbeidsmarktpositie toch ook een belangrijk motief is.

“Ik snap dat wel, want uit ervaring weet ik dat studenten zonder bevoegdheid bij sollicitatie op een andere stapel belanden.”

Het merendeel van pabo-opleidingen waar de leergang in een initieel traject wordt aangeboden, heeft een beperkt aantal cursusplaatsen beschikbaar. Om te voorkomen dat cursisten alleen deelnemen om hun arbeidsmarktpositie te verbeteren, moeten cursisten die aan het initiële traject willen deelnemen vaak aan een aantal voorwaarden voldoen. Het meest werd genoemd dat studenten een motivatiebrief moeten schrijven of dat er een intakegesprek plaatsvindt. Wanneer de leergang in een initieel traject wordt gevolgd, zijn daar bijna altijd studiepunten aan gekoppeld. Om te voorkomen dat de bewegingsvaardigheid van de cursisten een beperkende factor vormt in het voltooien van de leergang en dus ook het behalen van het pabo-diploma, wordt soms een motorische vaardigheidstest afgenomen. Bij een van de opleidingen waar het derde blok in het vierde leerjaar bovenop het reguliere pabo-onderwijsprogramma wordt aangeboden, mogen cursisten geen studieachterstand hebben.

Hoewel een brede bevoegdheid in sommige regio's een rol zou kunnen spelen tijdens de sollicitatie en de kans op een baan misschien groter is, zijn er ook studenten die er bewust voor kiezen om de leergang niet te volgen. Zij willen zich specialiseren op een ander gebied en/of hebben geen affiniteit met bewegingsonderwijs. Om te voorkomen dat zij straks ongemotiveerd les staan te geven, kiezen zij er voor om de leergang niet te volgen.

“Sommige studenten volgen de opleiding juist beslist niet omdat ze straks niet gedwongen willen worden om ook nog eens de lessen over te nemen van onbevoegde collega's”

Tot ongenoegen van sommige docenten worden er aan deelname aan het (volledig) postinitiële traject geen aanvullende eisen gesteld. Volgens de docenten volgt het merendeel van de cursisten in het postinitiële traject de leergang op aanraden of advies van hun directie of schoolbestuur. Soms wordt dit tijdens de sollicitatie al besproken. Een van de docenten vertelde dat hij had vernomen dat het voor cursisten zelfs een voorwaarde was voor het krijgen van een nieuw contract of vaste aanstelling op school. Hierdoor zouden sommige deelnemers minder of 'anders' gemotiveerd zijn dan de cursisten in het initiële traject.

“Vaak zijn zij toch ook best gemotiveerd, omdat zij een tijdelijk contract op school hebben en als ze de leergang niet behalen waarschijnlijk ook geen vast contract krijgen.”

Volgens sommige docenten doen zich af en toe vervelende situaties voor wanneer cursisten niet volledig uit vrije wil deelnemen. Zo kan het voorkomen dat sommige deelnemers inmiddels al behoorlijk op leeftijd zijn, of dat minder sportieve leerkrachten min of meer gedwongen zijn om de leergang te volgen.

“Vorig jaar hebben twee studenten mij gevraagd om een negatief bindend studieadvies te geven. Ze kwamen elke week huilend de les binnen. Het schoolbestuur had ze verplicht de opleiding te volgen”

“Ik heb studenten die niet eens van een bank kunnen of durven zwaaien. Goede eigen vaardigheid is geen vereiste, maar maakt het allemaal veel gemakkelijker.”

Aan de andere kant zeggen sommige docenten het ook als uitdaging te zien om de cursisten die niet volledig uit eigen willen deelnemen toch ook enthousiast te krijgen voor ‘het vak’. Over het algemeen zijn de docenten behoorlijk tevreden over het niveau van cursisten aan het einde van het postinitiële traject.

“Er is een duidelijk verschil tussen het instroom- en uitstroomniveau van de studenten. Dat horen wij ook van studenten terug. Ze snappen nu ook veel beter waarom ze de leergang hebben moeten volgen.”

De motieven voor deelname aan de leergang tussen cursisten in het initiële- en postinitiële traject kunnen duidelijk verschillen, hoewel in bepaalde regio's het verkrijgen van een betere arbeidsmarktpositie voor beide groepen een belangrijke rol speelt. Het lijkt erop dat cursisten in het initiële traject meer intrinsiek gemotiveerd zijn voor het geven van bewegingsonderwijs dan de deelnemers in een postinitieel traject. Die groep volgt veel vaker niet geheel vrijwillig de leergang. In enkele gevallen zijn cursisten daar door hun directie of schoolbestuur toe verplicht.

3.4 Oordeel over het aanbod door betrokkenen op de pabo's

Hoewel enkele docenten hun twijfels hebben over de kwaliteit en de organisatie van de in sommige initiële trajecten, wordt de leergang over het algemeen als een kwalitatief goede opleiding gezien. Ondanks een grote diversiteit in organisatievormen hebben de meeste docenten de indruk dat hun collega's zich inzetten voor een kwalitatief goede opleiding. Ook de zwaarte en het niveau van de opleiding werden door veel docenten genoemd.

“Ondanks de verschillende varianten van de leergang op de opleidingen, denk ik dat de inhoud op belangrijke punten hetzelfde is. En ik heb de indruk dat alle collega's over het algemeen zorg dragen voor een goede inhoudelijk kwalitatieve opleiding.”

Met name de docenten van pabo-opleidingen die een initieel traject verzorgen zijn erg te spreken over het niveau van de studenten binnen de initiële opleiding. Volgens de docenten wordt het traject door de studenten vaak gezien als een van de zwaarste minoren/keuzeprogramma's programma's.

“Het is een pittige opleiding. Dat merken we ook bij de studenten, vooral in het begin. Na twee maanden zitten ze er goed in en geeft het ook een bepaalde rust.”

Gevraagd naar wat docenten zouden willen veranderen aan de leergang, wordt er veel gerefereerd aan het terugbrengen van de leergang naar drie blokken. Dat wordt door de meeste docenten gezien als een achteruitgang en een verlies aan kwaliteit van de leergang.

“Als er nog meer geschrapt gaat worden uit de opleiding dan sta ik niet meer in voor de kwaliteit van onze cursisten. Ik denk dat ik er dan ook mee zou stoppen, omdat het ten koste zou gaan van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs.”

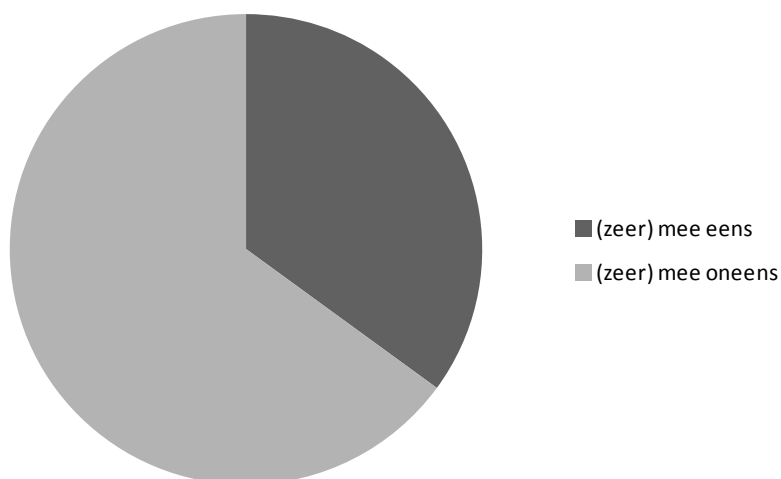
Ondanks de zwaarte van het programma en de daarmee gepaard gaande studielast wordt een aantal thema's dat oorspronkelijk in blok 4 werd aangeboden nu in een van de andere blokken ingevoegd. Uit de informatie verkregen uit de korte vragenlijst, blijkt dat bij vier van de vijf

opleidingen naast de verplichte onderdelen aandacht wordt besteed aan andere thema's (81%). De betrokkenen gaven aan dat met name bewegen in de bredere context (65%), Motorische Remedial Teaching (MRT) (60%) en speciaal onderwijs (30%) gegeven worden. Andere onderwerpen die genoemd werden zijn het observeren van bewegen, leren over vakconcepten en een extra kleuterverdieping.

De reden van docenten om een aantal extra onderwerpen toch aan te bieden is een verlies aan kwaliteit wanneer die onderwerpen niet behandeld worden en de signaleringsfunctie naar studenten.

Een van de beoogde doelstellingen van de leergang was om het reguliere onderwijsprogramma op de pabo-opleidingen te ontlasten door het aanbieden van de leergang in een postinitieel traject. Eenderde van de docenten vindt dat onderwijsprogramma is verlicht. Echter, bijna twee op de drie docenten (65%) vindt dat de leergang niet heeft geleid tot een verlichting van het pabo-curriculum (zie figuur 3.4).

Figuur 3.4 De mate waarin de leergang volgens pabo-medewerkers heeft geleid tot een verlichting van het onderwijsprogramma op de pabo (n=28)

Het merendeel van de pabo-opleiding verzorgt immers een geheel of gedeeltelijk initieel traject. Bovendien bleek uit de interviews dat een enkele instelling een gedeelte van de leergang aanbiedt tijdens en bovenop het reguliere pabo-programma.

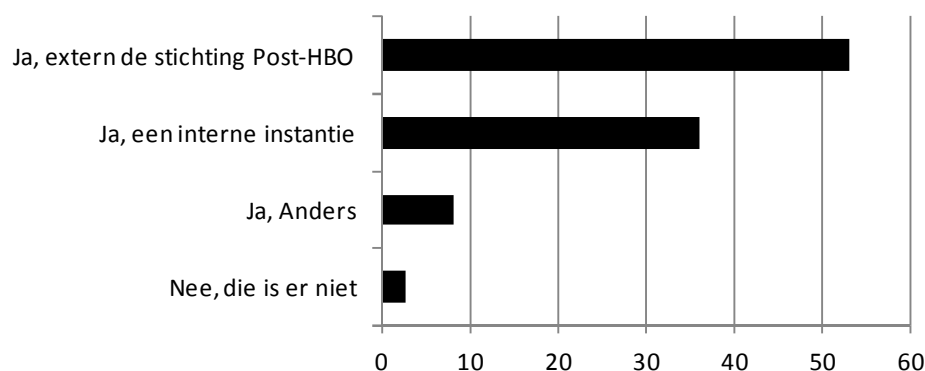
Toezicht op de kwaliteit van de leergang

Oorspronkelijk was de leergang bewegingsonderwijs een post-hbo opleiding waarbij de Stichting Post-HBO¹⁰ toeziet op de inhoud en kwaliteit van de leergang. Doordat de leergang bij de meeste opleidingen ook (deels) initieel is georganiseerd waarbij soms ook deelcertificaten worden uitgereikt, valt een deel van inhoud en kwaliteit onder verantwoordelijkheid van het reguliere onderwijsprogramma van de pabo. Dit bemoeilijkt het toezicht, omdat voor de verschillende delen van de leergang verschillende instanties inhoudelijk verantwoordelijk zijn.

¹⁰ De stichting Post-HBO valt onder het Centrum Postinitieel Onderwijs Nederland (CPON)

De helft van de pabo-opleidingen geeft aan dat toezicht wordt gehouden door de Stichting Post-HBO. Daarnaast wordt er ook door ruim een op de drie opleidingen intern toegezien op de kwaliteit. In de antwoorden op de open vragen kwam regelmatig naar voren dat het vaak een combinatie is van zowel intern als extern toezicht. Andere antwoorden die werden gegeven waren dat er toezicht werd gehouden door interne evaluaties of door een examencommissie. Verder werd ook een aantal keer gerefereerd aan een adviescommissie die toeziet op de kwaliteit.

Figuur 3.4 Wordt er toezicht gehouden op de kwaliteit van de leergang bewegingsonderwijs en zo ja, door wie? (n=36)

Uit de aanvullende interviews bleek dat er voor een aantal docenten veel onduidelijkheid was over wie verantwoordelijk was voor het toezicht op de inhoud en kwaliteit van de opleiding. De Stichting Post-HBO werd door enkele docenten genoemd. Een van de docenten vertelde dat de modules zijn overgenomen van een andere instelling en dat die organisatie verantwoordelijk is. Andere docenten vertelden over een samenwerkingsverband of een kleine vakgroep van een aantal pabo-opleidingen.

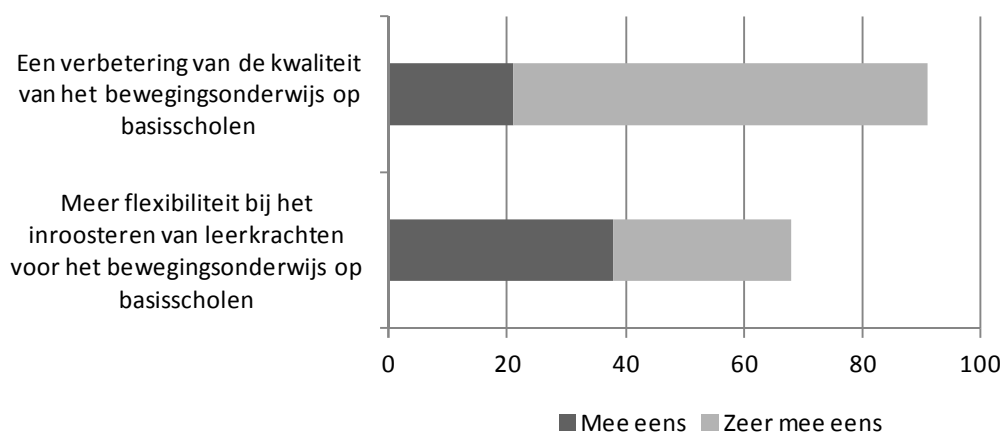
“Wij hebben een vakgroep met een aantal hogescholen waarin we de leergang evalueren. De inhoud van de opleiding is bij alle aangesloten scholen in ons samenwerkingsverband hetzelfde.”

Het is opvallend dat er bij de meeste docenten veel onbekend is over het toezicht op de kwaliteit van de opleiding. De verschillende wijzen waarop de leergang is ingericht, maken het toezicht op de kwaliteit van opleiding niet eenvoudig. Wie is er verantwoordelijk voor de inhoud van de leergang wanneer die (deels) initieel wordt aangeboden. Behoort het toezicht op de kwaliteit dan ook tot de verantwoordelijkheid van de Stichting Post-HBO?

3.5 Kwaliteit van het bewegingsonderwijs

De introductie van de leergang heeft volgens bijna alle docenten (91%) geleid tot een verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs. Meer dan tweederde van de docenten is het daar zelfs ‘zeer mee eens’ (70%, zie figuur 3.5).

Figuur 3.5 De mate waarin de leergang volgens pabo-medewerkers heeft geleid tot beter vakonderwijs en meer roosterflexibiliteit, percentages (zeer) mee eens (n=36)

De meerderheid van de docenten is het (zeer) eens met de stelling dat de leergang tot meer flexibiliteit heeft geleid bij het inroosteren van leerkrachten voor het bewegingsonderwijs. Toch is deze stelling minder positief beantwoord dan de stelling over de kwaliteit op het bewegingsonderwijs. Dit heeft er waarschijnlijk mee te maken dat het merendeel van de cursisten alleen aan hun eigen klas bewegingsonderwijs wil geven. Bijna alle docenten zijn van mening dat het voor de kwaliteit van het bewegingsonderwijs het beste zou zijn als een aantal leerkrachten voor meerdere klassen het bewegingsonderwijs zou verzorgen.

“Ik geef altijd aan dat diegenen die de leergang volgen de intentie zouden moeten hebben om minimaal twee ochtenden in de week bewegingsonderwijs te geven. (..) De minderheid van de studenten wil ook daadwerkelijk meer lesgeven dan alleen aan de eigen klas en een minderheid daarvan zal het in de praktijk ook daadwerkelijk lukken.”

Daarnaast zou het voor de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op school beter zijn wanneer iemand zich kan blijven ontwikkelen in het geven van deze lessen door het meerdere uren per week te doen. Bovendien kan de leerkracht met een brede bevoegdheid volgens sommige docenten een meerwaarde hebben ten opzichte van een vakleerkracht. Vakleerkrachten zijn vaak eenlingen binnen een school. Groepsleerkrachten zouden daarentegen over betere pedagogische vaardigheden beschikken en een aantal leerkrachten zou een soort beweegteam kunnen vormen, waardoor het bewegingsonderwijs gemakkelijker in het hele onderwijsprogramma kan worden geïntegreerd.

“Net afgestudeerde studenten die de leergang hebben gevolgd zijn volgens mij net zo bekwaam of op andere vlakken nog wel bekwaamer dan vakleerkrachten. Alleen krijgen studenten die de leergang hebben gevolgd vaak de kans niet om zich verder te ontwikkelen.”

De ontwikkeling van breed bevoegde leerkrachten in het geven van bewegingsonderwijs zou gestimuleerd kunnen worden wanneer zij een substantieel deel van hun lesgeven taken in de gymzaal staan. Leerkrachten zouden dan aan meer dan alleen hun eigen klas bewegingsonderwijs moeten geven. Volgens de docenten lukt dit in de praktijk niet of nauwelijks omdat het management van de school vaak kiest voor de gemakkelijkste oplossing.

“Het gekke is dat het bovenschools management het echt als een probleem ziet. Terwijl leraren aangeven er heel creatief mee om te gaan. Er werden voorbeelden gegeven van docenten die elkaars klassen overnamen zodat de een gymles geeft wat hij/zij leuk vindt en de andere een bepaalde taalles gaat verzorgen.”

Als belangrijk voordeel van een vakleerkracht ten opzichte van een groepsleerkracht met een brede bevoegdheid wordt vaak genoemd dat vakleerkrachten een sportievere uitstraling hebben en meer affiniteit met sporten en bewegen hebben. Dit is volgens de docenten een belangrijke factor om het enthousiasme voor sport en bewegen op kinderen over te brengen. Daarnaast kunnen goede vakleerkrachten zich ook methodisch duidelijk onderscheiden.

“Den Haag moet kiezen wanneer men kwalitatief hoogstaand bewegingsonderwijs nastreeft. Te beginnen met het verplicht invoeren van vakspecialisten op alle basisscholen. Er moeten vakleerkrachten komen of er moet een soort rugdekking worden gegeven zodat studenten die de leergang hebben gevolgd minimaal twee ochtenden bewegingsonderwijs kunnen geven. Anders de investering in het volgen van de leergang weggegooid geld!”

De leergang biedt een goede basis voor leerkrachten om zich als specialisten verder te ontwikkelen in het geven van bewegingsonderwijs. Daarvoor dienen zij hun behaalde startkwalificatie verder te uit te bouwen door het geven van een substantieel aantal uren bewegingsonderwijs.

3.6 Samenvatting

Bijna alle pabo-opleidingen bieden anno 2012 hun studenten de mogelijkheid om aan de leergang deel te nemen. Sinds de oprichting van de leergang hebben 8.586 leerkrachten basisonderwijs de brede bevoegdheid behaald. In de afgelopen vier jaar zijn gemiddeld 1700 diploma's afgegeven. Inmiddels lijkt een daling van het aantal cursisten zichtbaar. Dit wordt mogelijk veroorzaakt doordat na 2005 een tijdelijke inhaalslag heeft plaatsgevonden van leerkrachten die alsnog de brede bevoegdheid wilden behalen.

De wijze waarop de leergang bewegingsonderwijs wordt aangeboden loopt op de verschillende onderwijslocaties behoorlijk uiteen. De leergang kan bij een op de drie pabo-opleidingen in een volledig initieel traject worden gevolgd. Ook incompany-trajecten op locatie behoren tot de mogelijkheden. Door de diversiteit aan inrichtingswijzen wordt de controle op de inhoud en kwaliteit van de leergang enigszins bemoeilijkt. Er lijkt daarbij enige onduidelijkheid ontstaan wie verantwoordelijk is voor het toezicht op de kwaliteit van de leergang.

Het verbeteren van de arbeidsmarktpositie is een belangrijk motief voor studenten om aan de leergang deel te nemen. Met name studenten die de leergang (gedeeltelijk) in een initieel traject volgen zouden dit vaker doen uit persoonlijke interesse voor het bewegingsonderwijs. Studenten in het postinitiële traject volgen de leergang vaker op aandrang vanuit het werkveld.

Volgens de pabo-medewerkers heeft de leergang in belangrijke mate bijgedragen aan de verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs en aan meer flexibiliteit bij het inroosteren van leerkrachten bij het bewegingsonderwijs. Echter, de meerderheid van docenten

vindt dat de leergang niet heeft geleid tot een verlichting van het reguliere pabo-onderwijsprogramma.

Het terugbrengen van de leergang van vier naar drie blokken wordt door de meeste docenten als een verlies aan kwaliteit gezien. De leergang zou nu opleiden tot een minimale startkwalificatie voor bewegingsonderwijs. Zij geven daarbij aan dat het belangrijk is dat cursisten hun behaalde startkwalificatie daadwerkelijk willen en kunnen blijven ontwikkelen door het geven van een substantieel aantal uren bewegingsonderwijs.

4. Evaluatie van de leergang door alumni

Om een goed beeld te krijgen van de ‘gebruikers’ van de leergang is een steekproef van 3.534 pabo-alumni uit de periode 2007-2008 tot en met 2010-2011 benaderd om deel te nemen aan een online-vragenlijst. In totaal hebben 877 alumni meegewerkt aan het onderzoek (respons 25%). De alumni kregen vragen over de motieven voor het wel of niet volgen van de leergang en de vorm waarin zij eventueel de leergang hebben gevolgd. Verder waren er onder andere vragen over arbeidsmarktperspectieven, kosten van de leergang, studiebelasting en meerwaarde van de leergang.

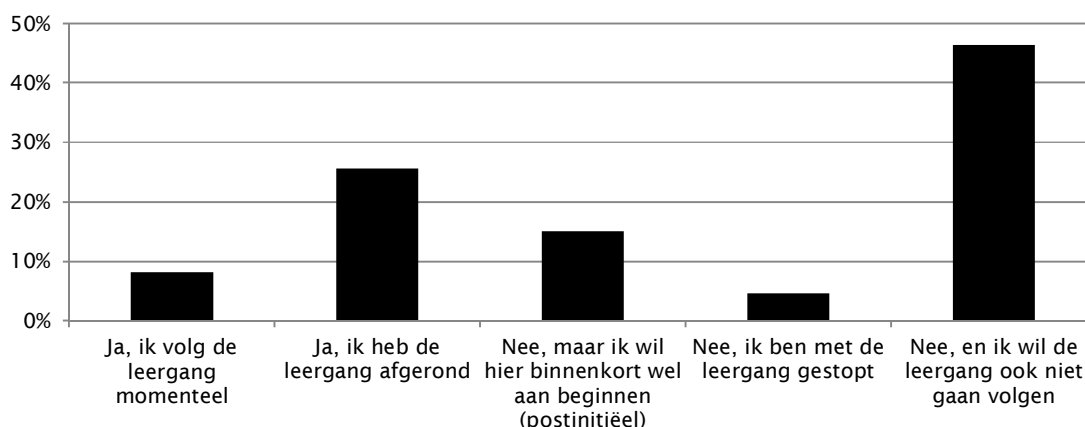
Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. De eerste paragraaf van dit hoofdstuk beschrijft het aantal deelnemers aan de leergang en de manier waarop de leergang is gevolgd. De motieven om de leergang wel of niet te volgen komen in paragraaf 4.2 aan bod. Paragraaf 4.3 gaat in tijdsinvesteringen en kosten voor het volgen van de leergang. De arbeidsmarktperspectieven van alumni met en zonder brede bevoegdheid staan in paragraaf 4.4. Aansluitend wordt de meerwaarde van de leergang besproken. Het hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting van de belangrijkste punten.

4.1 Deelnemers en wijze van deelname aan de leergang

Sinds de oprichting van de leergang hebben 8.586 leerkrachten de brede bevoegdheid behaald (CPON, 2012). In de periode van 2007-2008 tot 2010-2011 hebben 10.551 personen de pabo-opleiding afgerond (DUO, 2012). Uit de enquête onder alumni blijkt dat een kwart van de alumni uit periode 2008-2011 ook de leergang heeft afgemaakt. Van de geënquêteerden uit die periode volgde 8 procent de leergang op het moment van bevraging. Een klein deel van de alumni is ooit met de met de leergang begonnen, maar heeft die niet afgemaakt. Bijna de helft van de alumni heeft de leergang niet gevolgd en wil daar in de toekomst ook niet aan beginnen (zie figuur 4.1).

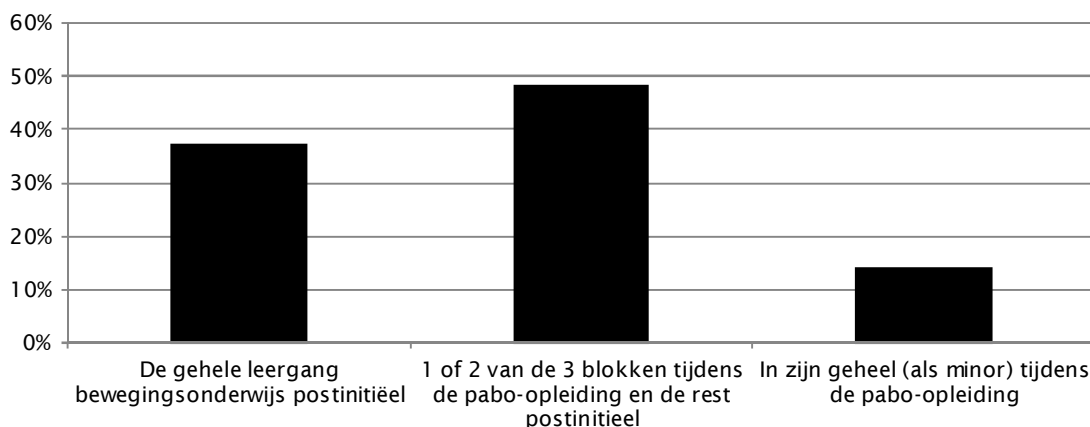
Alumni uit de periode 2005-2007 kunnen de brede bevoegdheid later hebben behaald, waardoor een vergelijking met het aantal uitgegeven certificaten volgens de cijfers van het CPON in die periode 2008-2011 niet mogelijk is.

Figuur 4.1 Deelname aan de leergang (n=877)

De bevoegdheid om in alle klassen van het primair onderwijs bewegingsonderwijs te mogen geven, kan op verschillende manieren worden behaald. Ongeveer de helft van de alumni die de leergang volgen of hebben gevolgd, koos voor het behalen van deelcertificaten (blokken), ruim eenderde volgt of volgde de leergang geheel postinitieel en 14 procent heeft de gehele leergang als minor tijdens de pabo-opleiding gevolgd.

Figuur 4.2 De vorm waarin de leergang is gevolgd; deelnemers aan de leergang (n=338)

Tweederde van de studenten die de leergang volgt of heeft gevolgd, doet dat bij dezelfde instelling als waar ze de pabo-opleiding hebben gevolgd. Van de alumni die de leergang (deels) postinitieel hebben gevolgd, heeft 59 procent die bij dezelfde pabo gevolgd en 41 procent bij een andere pabo.

Zoals in het vorige hoofdstuk naar voren kwam, bieden sommige opleidingen alleen een of twee blokken (initieel) aan. De overige blokken dienen dan in een postinitieel traject bij een andere instellingen te worden behaald. In het geval dat de leergang in de vorm van een minor is gevolgd, is dat in bijna alle gevallen gedaan bij de eigen pabo (92%).

De helft van de alumni die de leergang volgt of volgde, vindt het voor de leergang vereiste kennisniveau (zeer) hoog. 42 procent beoordeelt die niet als hoog, maar ook niet als laag. 8 procent meent dat het vereiste kennisniveau (zeer) laag is. Hierbij zijn er geen verschillen naar de vorm waarin de leergang is of wordt gevolgd.

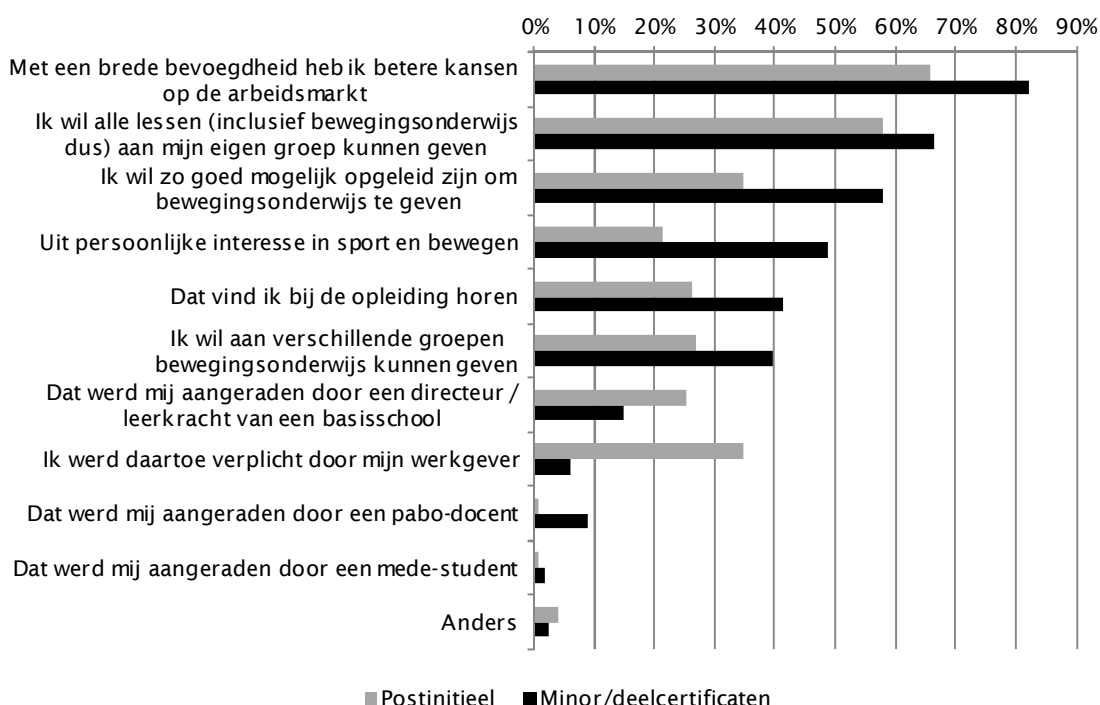
4.2 Redenen om de leergang wel of niet te volgen

De alumni hebben verschillende redenen om de brede bevoegdheid voor alle groepen in het basisonderwijs te behalen. De meest genoemde redenen om die te halen, zijn dat met die bevoegdheid de kansen op de arbeidsmarkt beter zijn en dat men graag alle lessen (dus ook bewegingsonderwijs) aan de eigen groep wil kunnen geven. Andere veel genoemde redenen zijn dat men zo goed mogelijk opgeleid wil zijn om bewegingsonderwijs te geven, persoonlijke interesse in sport en bewegen, dat het hoort bij de opleiding en dat men bewegingsonderwijs wil kunnen geven aan verschillende groepen.

Als er gekeken wordt naar de groep alumni die daadwerkelijk met de leergang zijn begonnen (afgemaakt, nu volgend of gestopt) blijken er opvallende verschillen te zijn tussen alumni die

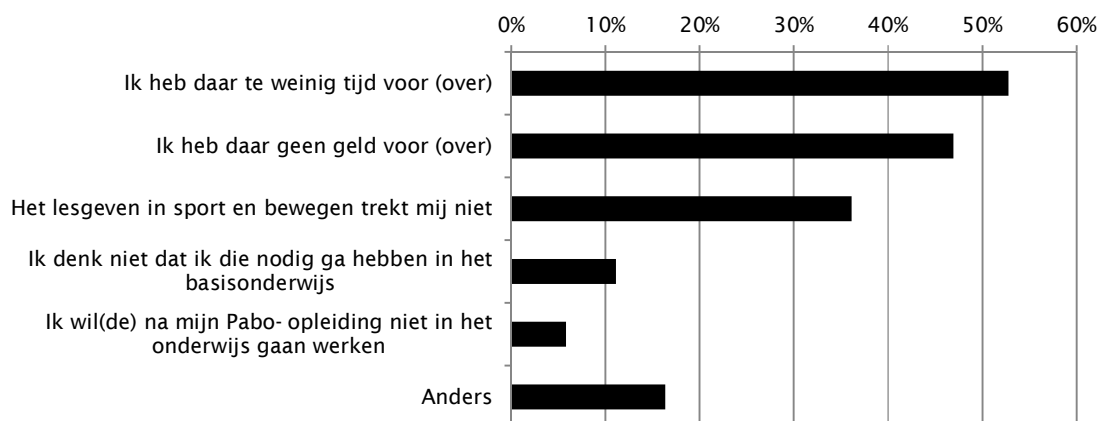
kozen voor de postinitiële leergang en zij die kozen voor de minor of deelcertificaten. Alumni die kozen voor de postinitiële leergang noemen vaker als reden voor het behalen van de brede bevoegdheid dat een directeur of leerkracht van een basisschool hun dat aanraadt, of dat hun werkgever hen daartoe verplicht. Alle andere redenen worden vaker genoemd door de alumni die hebben gekozen voor de minor of deelcertificaten.

Figuur 4.3 Redenen om de brede bevoegdheid te behalen; alumni die de leergang hebben afgerond, die nu volgen of die hebben gestaakt (n=337)

De belangrijkste redenen om niet voor de leergang te kiezen, zijn dat de alumnus geen tijd en/of geld wil besteden aan de leergang en dat het lesgeven in sport en bewegen niet trekt.

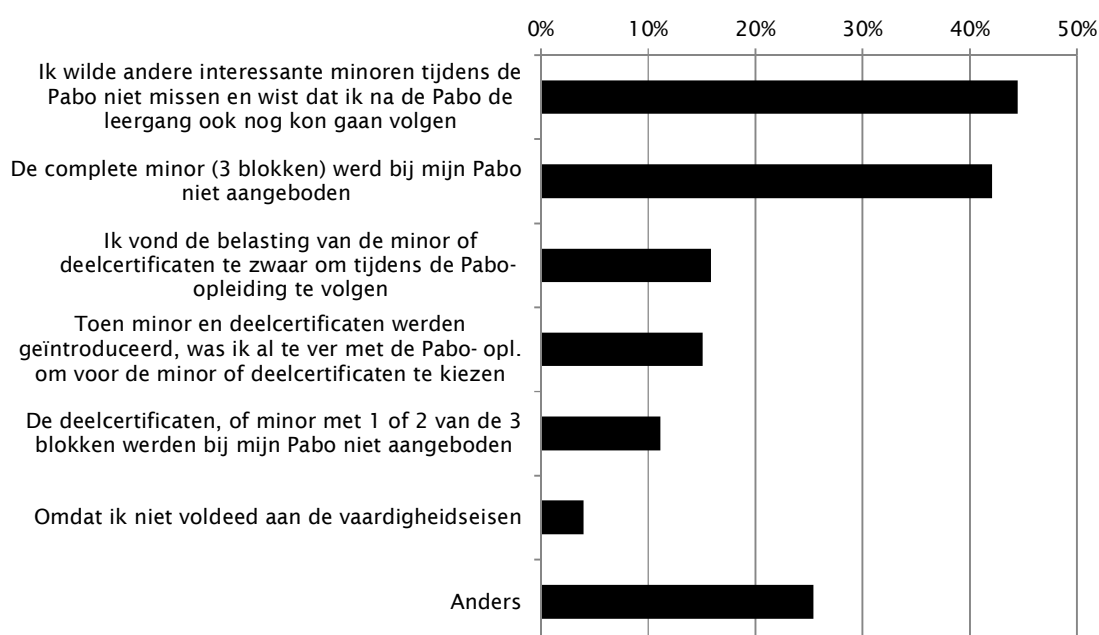
Figuur 4.4 Redenen om de brede bevoegdheid niet te behalen; alumni die de leergang niet hebben gevolgd en dat ook niet willen (n=360)

De alumni noemen verschillende redenen om voor een bepaalde vorm van de leergang te kiezen. De twee belangrijkste redenen om te kiezen voor de postinitiële leergang en niet voor de minor of blokken zijn dat er ook andere interessante minors waren en dat de complete minor niet werd aangeboden bij de pabo waar de alumnus studeerde.

In 2007 waren de belangrijkste redenen om voor de postinitiële leergang te kiezen dat toen de minor en deelcertificaten werden geïntroduceerd de alumnus toen al te ver met de pabo-opleiding was om voor de minor of blokken/deelcertificaten te kiezen (34%) en dat de minor en de blokken/deelcertificaten toen niet bij de pabo werden aangeboden (30%).¹¹

Figuur 4.5 Redenen om de postinitiële leergang te volgen in plaats van de minor of blokken; alumni die de postinitiële leergang volgen of hebben gevolgd (n=126)

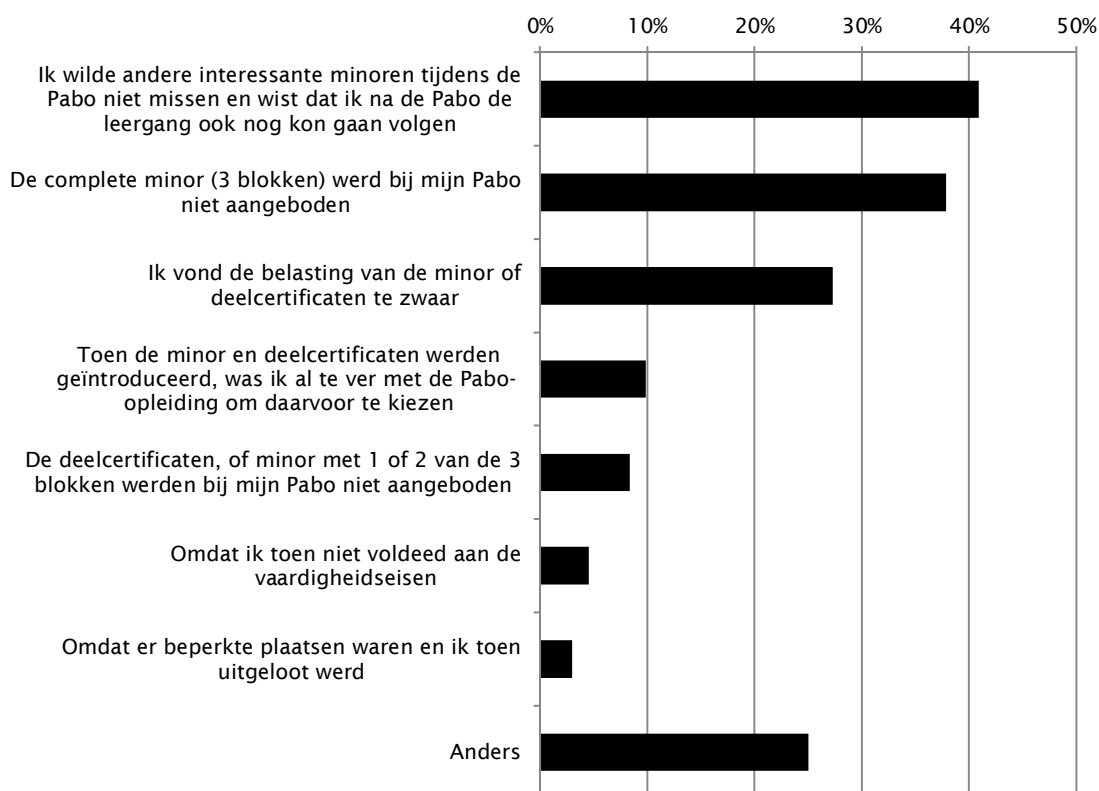
Tweederde van de alumni koos noodgedwongen voor de deelcertificaten/blokken omdat de eigen pabo-opleiding de andere mogelijkheden niet aanbood. Bijna de helft van de studenten koos (ook) voor de deelcertificaten/blokken omdat zij zo niet alle kosten voor de leergang hoefden te betalen, maar slechts een deel daarvan. Eenderde volgde de deelcertificaten/blokken omdat zij (tevens) tijd hadden om alvast een deel van de brede bevoegdheid te behalen (niet in figuur).

Een aantal alumni heeft de leergang niet gevolgd, maar overweegt de postinitiële leergang binnenkort te gaan volgen. De meest genoemde redenen daarvoor zijn dat ze andere minors

¹¹ In 2007 waren er bij die vraag vier antwoordcategorieën. In 2012 waren dat naast die vier nog eens vier andere.

wilden volgen en wisten dat ze de leergang ook postinitieel konden volgen, en dat de complete minor tijdens de pabo-opleiding niet werd aangeboden (zie figuur 4.6).

Figuur 4.6 Redenen om mogelijk binnenkort de postinitieële leergang te volgen; alumni die met de postintieële leergang willen beginnen (n=132)

4.3 Investerings in tijd en geld

Voor de hele leergang staat een totale studiebelasting van 600 uur (200 uur per blok). Als een blok verdeeld wordt over een half jaar dan betekent dat een studiebelasting van ongeveer tien uur per week (dit is inclusief contacttijd, zelfstudie en gegeven lessen binnen het kader van de opleiding).

Ongeveer de helft van de alumni die de leergang hebben afgerond of (ooit) met de leergang zijn begonnen, besteedt ongeveer evenveel tijd aan de leergang als dat er officieel voor staat. 42 % besteedt (veel) meer tijd aan de leergang en 9 procent (veel) minder (zie figuur 4.7). Het maakt hierbij geen verschil welke vorm van de leergang wordt gevolgd.

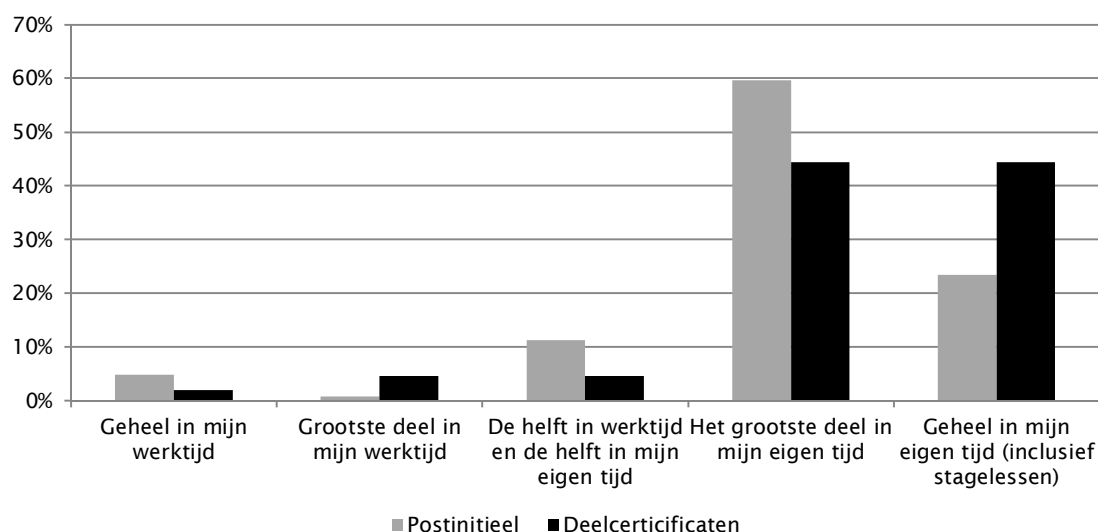
In 2007 bestond de leergang nog uit vier blokken. De totale studiebelasting bedroeg destijds formeel 800 uur. Toen besteedde 64 procent van de alumni (veel) meer tijd aan de leergang dan er formeel voor stond, 30 procent ongeveer de tijd die er voor stond en 6 procent (veel) minder tijd (Smeenk & Van der Werff 2007). Hoewel de cijfers met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd, lijkt het erop dat het reduceren van de leergang voor enige verlichting van de studiebelasting heeft gezorgd. Het percentage studenten dat (veel) meer tijd besteed aan de leergang dan er officieel voor staat is gedaald.

Figuur 4.7 De mate waarin de officieel vastgestelde belasting zich verhoudt tot het aantal aan de leergang bestede uren; alumni die de leergang hebben afgerond, die nu volgen of die hebben gestaakt (n=323)

Van de alumni die de leergang postinitieel volgen of volgden, deed 24% dat geheel in eigen tijd en 60 procent voor het grootste deel in eigen tijd. Van de alumni die kozen voor deelcertificaten, deed 44 procent dat geheel in eigen tijd en een even groot percentage deed het grootste deel in eigen tijd. De deelcertificaten behoren (bijna) altijd tot de reguliere pabo-opleiding, de aanvullende blokken kunnen in een postinitieel traject worden behaald wanneer iemand als leerkracht is gestart. Een klein deel van de alumni volgt of volgde de leergang grotendeels of geheel tijdens werktijd.

Figuur 4.8 Het volgen van de leergang in eigen tijd of onder werktijd; alumni die de postinitieële leergang hebben afgerond of nu volgen, of die deelcertificaten hebben behaald (n=275)

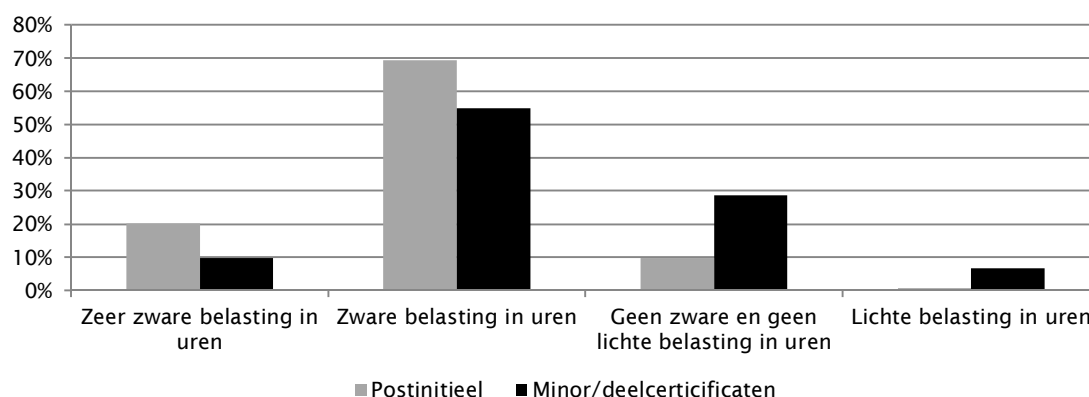

Van de alumni die hebben gekozen voor het postinitieële traject beoordeelt 90 procent de belasting in uren voor de leergang als (zeer) zwaar en niemand van deze groep ervaart de leergang als (zeer) licht. Van de alumni die kozen voor de minor of blokken beoordeelt tweederde de leergang als (zeer) zwaar.

In 2007 vond 91 procent van de alumni die hadden gekozen voor de postinitieële leergang die (zeer) zwaar. Het verschil tussen 2007 en 2012 is dat in 2007 40 procent van de alumni de

postinitiële leergang zeer zwaar vond, in 2012 was dat 20 procent.¹² Mogelijk heeft het terugbrengen van de leergang naar drie blokken hiertoe bijgedragen.

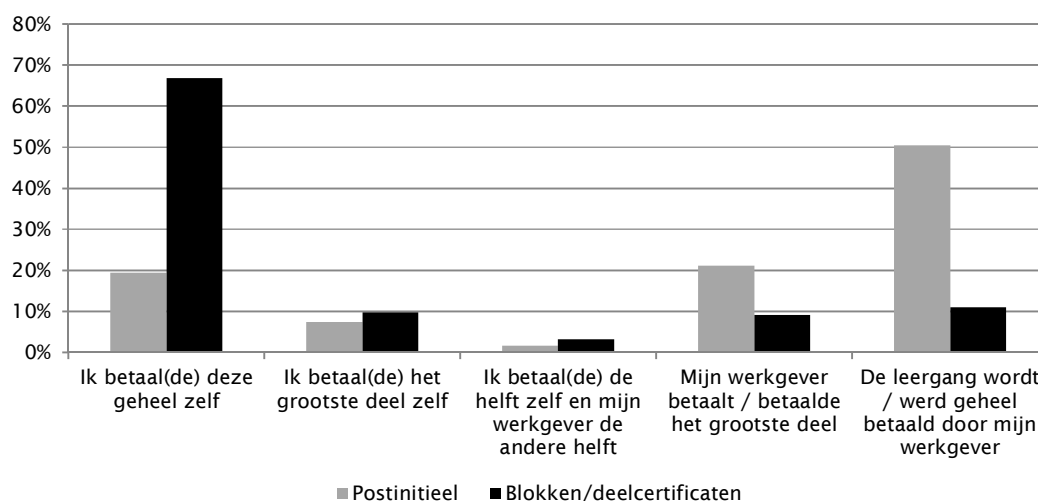
Figuur 4.9 Beoordeling van de belasting van de leergang; alumni die de leergang hebben gevolgd, nu volgen, of die hebben gestaakt (n=330)

Als de leergang niet wordt gevolgd als deel van het reguliere curriculum van de pabo-opleiding, zijn aan het volgen ervan kosten verbonden. Zeker als de leergang geheel postinitieel wordt gevolgd, gaat het om een aanzienlijk bedrag variërend van 2475 tot 3600 euro (zie paragraaf 3.1).

De helft van de alumni die de leergang postinitieel heeft gevolgd, heeft de kosten geheel vergoed gekregen van de werkgever. Nog eens een op de vijf heeft het grootste deel van de werkgever vergoed gekregen. Een even groot deel heeft de postinitiële leergang zelf moeten betalen. Van de alumni die de leergang deels initieel en deels postinitieel hebben gevolgd, betaalde tweederde de kosten geheel zelf.

Figuur 4.10 Verdeling van de kosten voor de leergang; alumni die de postinitiële leergang hebben gevolgd of nu volgen, of die hebben deelcertificaten hebben behaald (n=277)

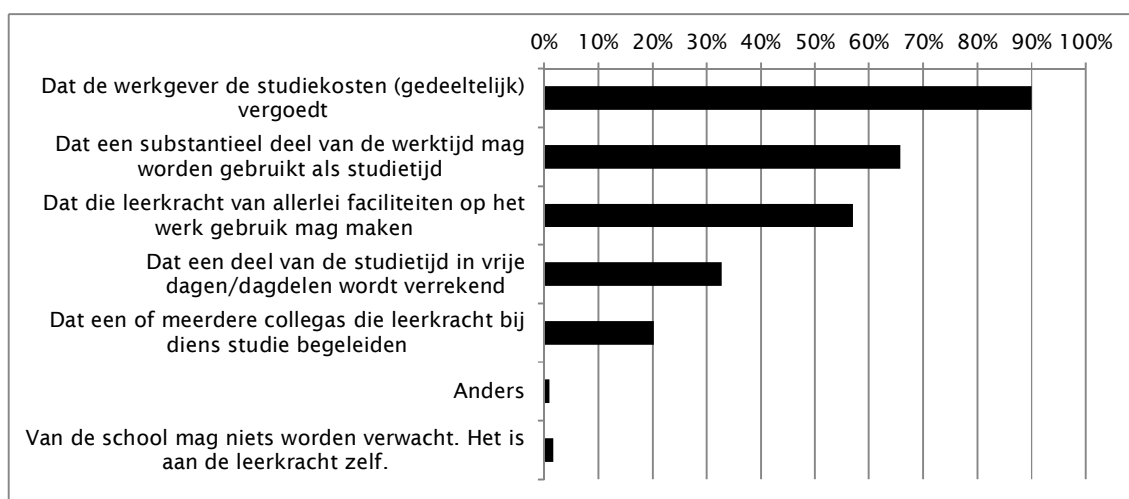

¹² In 2007 waren er geen alumni die de minor hadden afgerond.

De helft van de alumni die de leergang geheel als minor hebben gevolgd, maakte geen kosten voor de leergang. Een op de drie moest boeken en ander lesmateriaal aanschaffen en een klein deel moest cursusgeld betalen. Zoals eerder genoemd in paragraaf 3.1 kan het cursusgeld voor een volledig initieel traject variëren van 150 tot 750 euro.

De overgrote meerderheid van de alumni vindt dat wanneer een leerkracht de brede bevoegdheid wil behalen, van de werkgever mag worden verwacht dat die de studiekosten (gedeeltelijk) vergoedt. Tweederde vindt dat de leerkracht dan een substantieel deel van de werktijd mag gebruiken als studietijd. Verder vindt ruim de helft dat de leerkracht bij het volgen van de leergang van verschillende faciliteiten op het werk gebruik mag maken (niet in figuur). Een voorbeeld daarvan is dat stages dan op de eigen school gelopen mogen worden.

Figuur 4.11 Verwachtingen bij alumni over wat van een school mag worden verwacht als een leerkracht de postinitiële leergang wil gaan volgen (n=846)

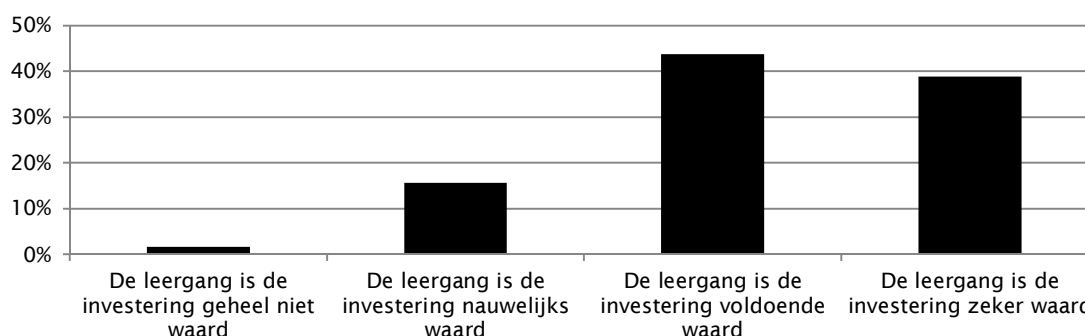

Verhouding tussen opbrengsten en investeringen

Zoals eerder bleek besteedt een deel van de studenten (42%) meer tijd aan de opleiding dan er officieel voor staat. Gevraagd naar de verhouding tussen de opbrengsten en investering van de leergang antwoorden twee op de vijf alumni die de leergang hebben gevolgd of nu volgen, dat de mate waarin zij competenten zijn geworden voor het geven van bewegingsonderwijs zeker opweegt tegen de gedane inspanningen voor de leergang. Een iets groter deel oordeelt dat de leergang de investering voldoende waard is. Een op de zes alumni vindt echter dat de inspanningen voor de leergang (geheel) niet opwegen tegen de opbrengsten ervan. In 2007 was dit ongeveer hetzelfde.

Daarnaast vindt de helft van de alumni die de leergang volgt of volgde, het voor de leergang vereiste kennisniveau (zeer) hoog, 42 procent beoordeelt die niet als hoog, maar ook niet als laag. Acht procent meent dat het vereiste kennisniveau (zeer) laag is. Hierbij zijn er geen verschillen naar de vorm waarin de leergang is of wordt gevolgd (niet in figuur).

Figuur 4.12 Verhouding tussen inspanningen opbrengsten; alumni die de leergang hebben gevolgd of nu volgen (n= 293)

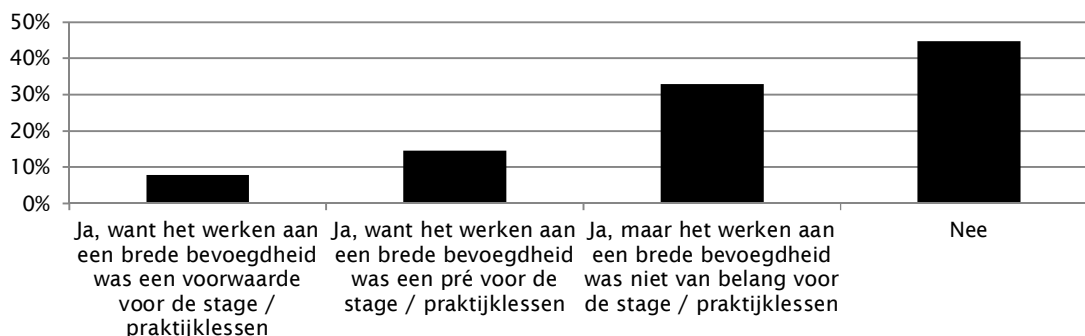
4.4 Perspectieven op de arbeidsmarkt

Het beschikken over de nieuwe brede bevoegdheid biedt alleen voordelen op de arbeidsmarkt als werkgevers op de hoogte zijn van de leergang. Bijna eenderde van de alumni die werkt in het (speciaal) basisonderwijs vindt dat de directie en het onderwijzend personeel van de eigen school zeer goed op de hoogte is met de postinitiële leergang en ruim de helft meent dat directie en onderwijzende collega's in redelijke mate daarvan op de hoogte zijn. Een op de zes alumni meent dat directie en onderwijzende collega's niet of nauwelijks op de hoogte zijn van de leergang.

De beslissing om wel of niet de brede bevoegdheid te behalen en de vorm waarin is mede afhankelijk van ervaringen die de alumni tijdens hun stage opdoen. Bijna de helft van de alumni geeft aan dat de basisschool waar zij stage liepen niet wees op het mogelijke belang van het hebben van de brede bevoegdheid. Eenderde kreeg te horen dat het beschikken over de brede bevoegdheid belangrijk is, maar dat die bevoegdheid niet van belang was voor de stage. Bij 15 procent van de alumni werd het werken aan het behalen van de brede bevoegdheid gezien als een pré en bij 8 procent was het een voorwaarde voor de stage.

In 2007 werd 40 procent van de alumni tijdens de stage niet gewezen op het belang van de brede bevoegdheid. Bij 20 procent werd wel op het belang van de brede bevoegdheid gewezen, maar was deze voor de stage niet van belang. Bij evenveel alumni was het hebben van een brede bevoegdheid een pré voor de stage en bij weer evenveel alumni was dit een voorwaarde.

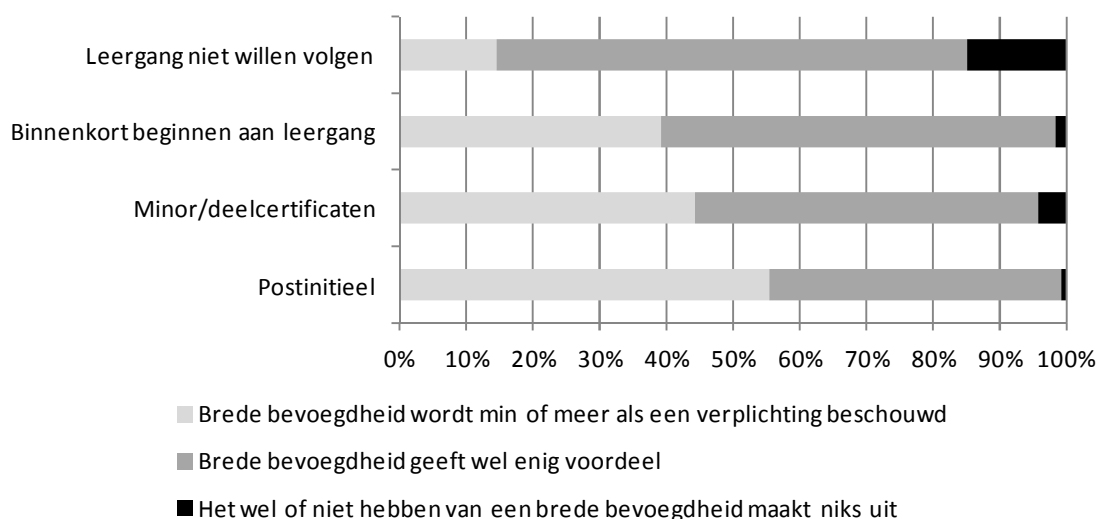
Figuur 4.13 De mate waarin alumni tijdens hun stage door basisscholen zijn gewezen op het belang van de leergang (n=877)

Als het gaat om kansen op de arbeidsmarkt denkt eenderde van de alumni dat de brede bevoegdheid min of meer een verplichting is voor het verkrijgen van een functie als leerkracht in het basisonderwijs. Ook in het vorige hoofdstuk bleek dat het wel of niet beschikken over een brede bevoegdheid een belangrijke rol speelt bij de sollicitatie op een deel van de basisscholen. Van de alumni denkt 60 procent dat het beschikken over die bevoegdheid wel enig voordeel biedt op de arbeidsmarkt. Volgens 8 procent maakt het wel of niet hebben van de brede bevoegdheid niks uit. Er zijn daarbij wel enige verschillen in het inmiddels wel of niet beschikken over de brede bevoegdheid. Aan de ene kant beschouwt ruim de helft van de alumni die de leergang postinitieel hebben gevolgd de leergang als een verplichting. Daar tegenover staan de alumni die de leergang niet hebben gevolgd en dat ook niet willen doen willen. Slechts 15 procent van hen beschouwt de leergang als een verplichting op de arbeidsmarkt voor leerkrachten.

In 2007 dacht 59 procent van de alumni dat het hebben van de brede bevoegdheid eigenlijk een verplichting was en 38 procent meende dat het wel enig voordeel bood. Slechts 2 procent dacht toen dat het wel of niet beschikken over de brede bevoegdheid niks uitmaakte op de arbeidsmarkt.

Figuur 4.14 Inschatting door alumni van de mate waarin het hebben van de brede bevoegdheid de kansen om een baan als leerkracht in het basisonderwijs vergroot (n=877)

Aan de alumni zijn zeven situaties voorgelegd die verschillen in de mate waarin zij de leergang nodig hebben. Die situaties variëren van het willen zijn van een soort vakleerkracht tot (momenteel) helemaal geen betaalde baan ambiëren. 42 procent van de alumni wenst alleen voor de eigen klas alle lessen te verzorgen en ruim een kwart is bereid de lessen bewegingsonderwijs te verzorgen voor een klas waarvan de groepsleerkracht zelf niet beschikt over de brede bevoegdheid. 18 procent van de alumni wil helemaal geen bewegingsonderwijs verzorgen. Van de alumni die de leergang niet (willen) volgen, wil eenderde geen bewegingsonderwijs geven.

Tabel 4.1 Persoonlijke voorkeur voor een situatie, in procenten

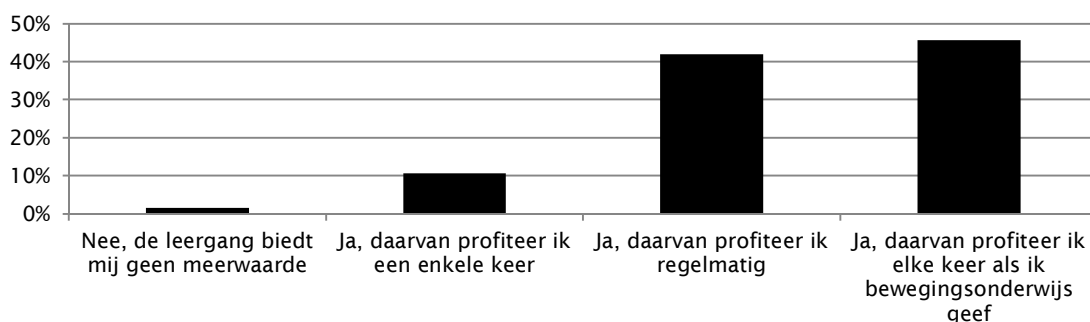
	Post- initieel (n=126)	Minor/ Deel-certi- ficaten (n=208)	Binnen- kort beginnen aan leergang (n=129)	Leergang niet (willen) volgen (n=387)	Totaal (n=850)
Ik wil als een soort vakleerkracht aan verschillende klassen op een basisschool bewegingsonderwijs geven	7	14	4	1	6
Ik ben bereid om bewegingsonderwijs te geven aan klassen waarvan de leerkracht zelf niet daartoe bevoegd is	44	42	38	13	28
Ik wil alleen voor mijn eigen klas alle lessen verzorgen	47	36	52	41	42
Ik wil geen bewegingsonderwijs geven	2	4	6	36	18
Ik wil niet voor de klas staan	0	1	0	4	2
Ik wil niet werken in het onderwijs	0	2	0	4	2
Ik wens (op dit moment) geen betaalde baan	0	1	0	1	1

De opleidingsdocenten vinden het geven van een substantieel aantal uren bewegingsonderwijs per week een belangrijke voorwaarde voor het onderhouden en ontwikkelen van de behaalde startkwalificatie. Echter, een beperkt deel van deelnemers aan de leergang lijkt daartoe bereid (6%). De deelnemers aan het initiële traject in de vorm van minor of deelcertificaten lijken hier iets positiever tegenover te staan.

4.5 Meerwaarde van de leergang

Een belangrijke reden voor de invoering van een nieuwe brede bevoegdheid voor het geven van bewegingsonderwijs was dat het vak lichamelijke opvoeding een kwaliteitsimpuls zou krijgen. De leergang zou op een aantal punten meerwaarde bieden boven de oude situatie. Bijna de helft van de alumni die de leergang hebben afgerond én werkzaam zijn als leerkracht geeft aan elke keer dat hij/zij bewegingsonderwijs geeft, te profiteren van de kennis en ervaringen die tijdens de leergang zijn opgedaan. Een net wat kleiner deel profiteert regelmatig van de leergang, 11 procent zegt een enkele keer te profiteren van de opgedane kennis en ervaringen. Voor een fractie heeft de leergang geen enkele inhoudelijke meerwaarde.

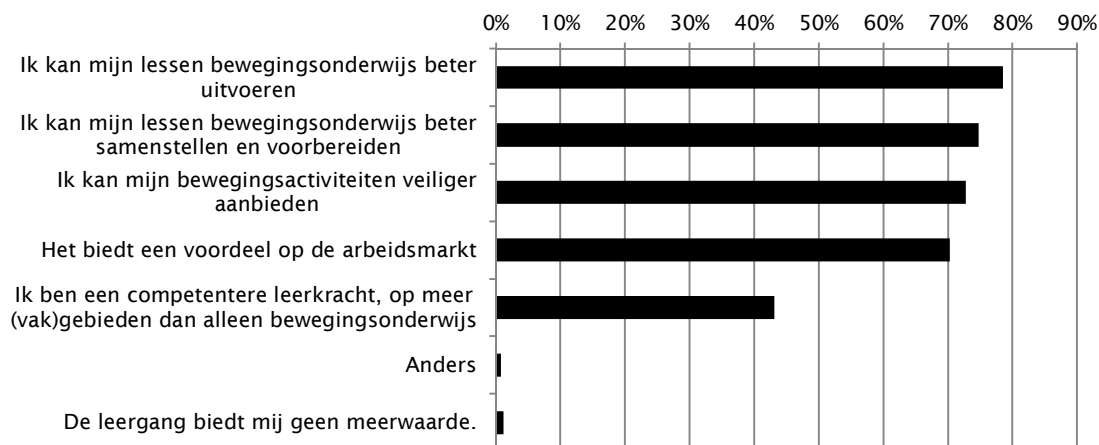
Figuur 4.15 Gebruik van tijdens de postinitiële leergang opgedane kennis en vaardigheden in de beroepspraktijk; alumni die werkzaam zijn als leerkracht én die de leergang volgen of hebben gevolgd (n=243)

Vier punten worden door ongeveer driekwart van de alumni genoemd als meerwaarde van de leergang bewegingsonderwijs: het nu beter kunnen uitvoeren van de lessen bewegingsonderwijs, het beter samenstellen en voorbereiden van de lessen, het veiliger

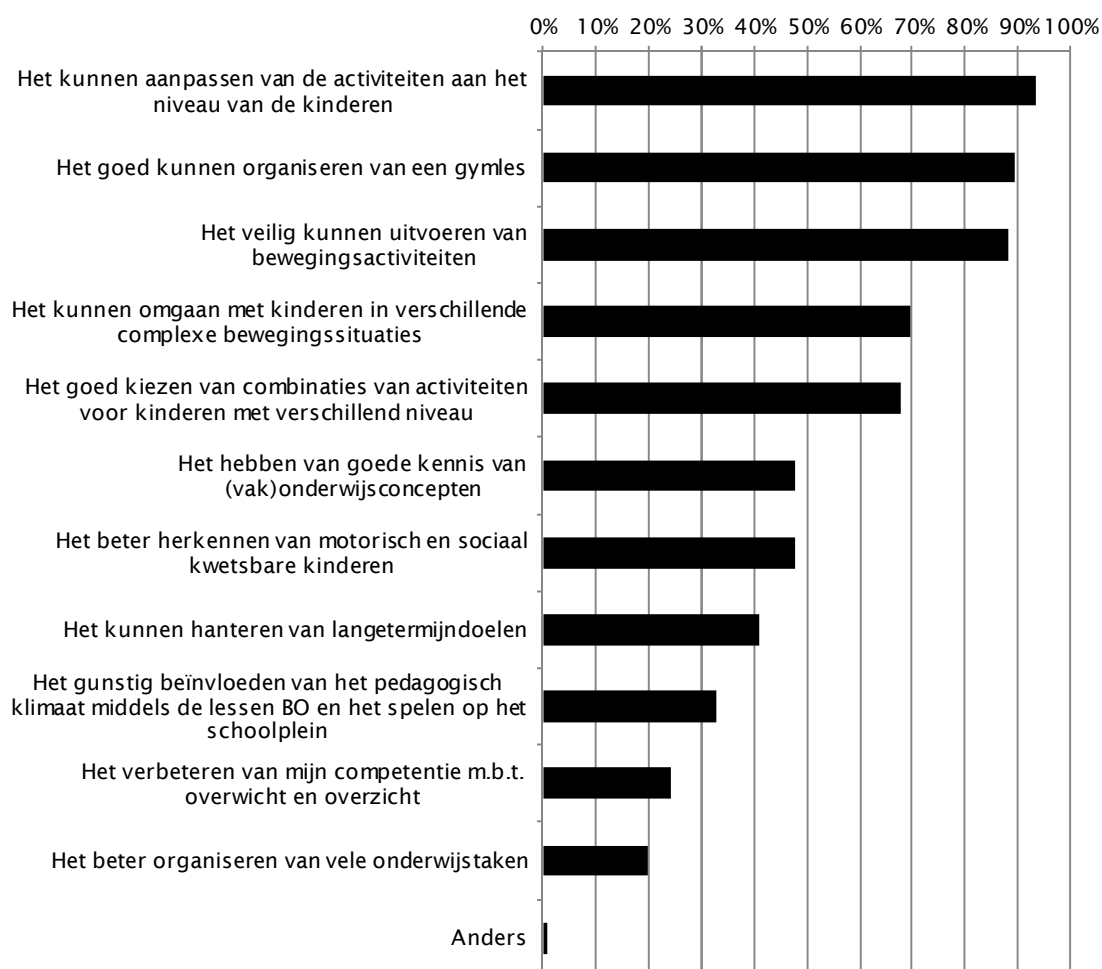
aanbieden van bewegingsactiviteiten en het voordeel dat de leergang biedt op de op de arbeidsmarkt.

Figuur 4.16 Meerwaarde van de leergang bewegingsonderwijs; alumni die werkzaam zijn als leerkracht én die de leergang volgen of hebben gevolgd (n=246)

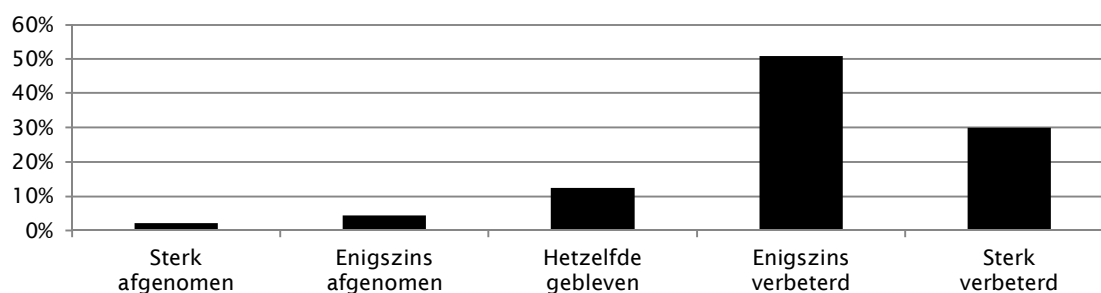
Er zijn drie vaardigheden die bijna elke leergangdeelnemer heeft geleerd. Deze zijn het kunnen aanpassen van de activiteiten aan het niveau van de kinderen, het goed kunnen organiseren van een gymles en het veilig kunnen uitvoeren van bewegingsactiviteiten. Tweederde noemt het kunnen omgaan met kinderen in verschillende complexe bewegingssituaties en het goed kiezen van combinaties van activiteiten voor kinderen met verschillend niveau. Ongeveer de helft heeft kennis opgedaan van (vak)onderwijsconcepten en even veel alumni kunnen motorisch en sociaal kwetsbare kinderen nu beter herkennen.

Figuur 4.17 Bij de leergang geleerde vaardigheden; alumni die werkzaam zijn als leerkracht én die de leergang volgen of hebben gevolgd (n=246)

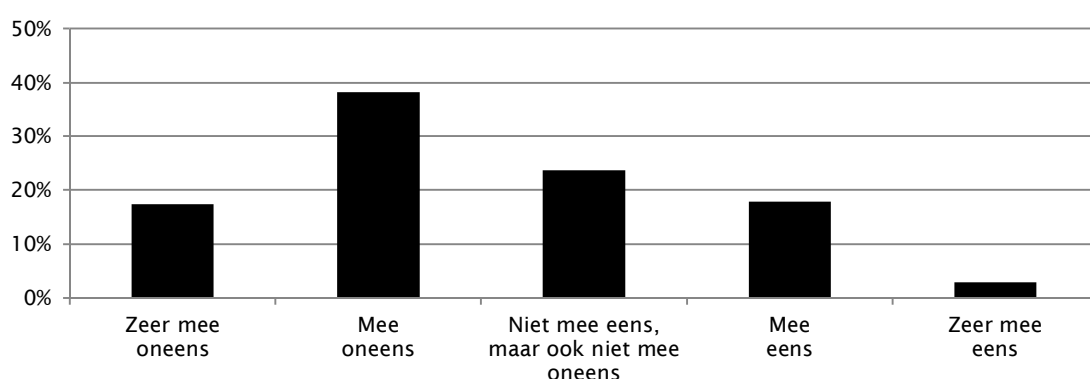
Het doel van de leergang is de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te verbeteren. Net als de docenten vindt de ruime meerderheid van de deelnemers aan de leergang (81%) dat dit (enigszins) is gelukt. 13 procent meent dat de kwaliteit niet is veranderd en een klein deel vindt dat de kwaliteit van het bewegingsonderwijs is afgenomen.

Figuur 4.18 De mate waarin alumni vinden dat door de leergang de kwaliteit van het bewegingsonderwijs is verbeterd; alumni die werkzaam zijn als leerkracht én die de leergang volgen of hebben gevolgd (n=224)

Een andere belangrijke reden voor de invoering van de leergang was dat basisscholen meer flexibel zouden zijn bij het inroosteren van leerkrachten voor het bewegingsonderwijs. Bijna een kwart van de alumni vindt dat de leergang daartoe heeft geleid. Echter, meer dan de helft meent juist dat dit niet het geval is. Een kwart denkt dat de leergang geen invloed heeft op de mate van flexibiliteit bij het inroosteren. Dit in tegenstelling tot de docenten, waar de meerderheid vond dat die flexibiliteit juist was toegenomen.

Figuur 4.19 De mate waarin alumni vinden dat de leergang heeft geleid tot meer flexibiliteit bij het inroosteren van leerkrachten voor het bewegingsonderwijs op basisscholen; alumni die werkzaam zijn als leerkracht én die de leergang volgen of hebben gevolgd (n=224)

4.6 Samenvatting

Redenen om de leergang te volgen

Ongeveer een kwart van de pabo-opgeleiden kiest er voor om een brede bevoegdheid voor het geven van bewegingsonderwijs te behalen. Daarvan kiest ongeveer de helft voor het behalen van deelcertificaten (blokken), ruim eenderde voor de postinitiële leergang en 14 procent voor de minor. De belangrijkste redenen om de brede bevoegdheid te behalen zijn dat met die bevoegdheid de kansen op de arbeidsmarkt beter zijn, dat men graag bewegingsonderwijs aan de eigen groep wil kunnen geven en dat men zo goed mogelijk opgeleid wil zijn om bewegingsonderwijs te geven.

De belangrijkste redenen om niet voor de leergang te kiezen, zijn dat de alumnus geen tijd en/of geld wil besteden aan de leergang.

Investeringsen

Ongeveer de helft van de alumni die de leergang volgen of hebben gevolgd, besteedt ongeveer evenveel tijd aan de leergang als er officieel voor staat (200 uur per blok), 42 procent besteedt (veel) meer tijd aan de leergang en 9 procent (veel) minder. Het lijkt erop dat het reduceren van de leergang voor enige verlichting heeft gezorgd. In 2007 bestede een groter aandeel (veel) meer tijd aan de leergang.

90 procent van de alumni die hebben gekozen voor het postinitiële traject beoordeelt de belasting in uren voor de leergang als (zeer) zwaar. Onder alumni die kozen voor de minor of blokken ervoer tweederde de leergang als (zeer) zwaar. Hoewel de leergang als zwaar wordt beoordeeld vinden de meerderheid (83%) van de deelnemers dat de mate waarin zij competentier zijn geworden opweegt tegen de geleverde inspanningen.

De helft van de alumni die de leergang postinitieel heeft gevolgd, heeft de kosten geheel vergoed gekregen van de werkgever en een op de vijf kreeg het grootste deel van de werkgever vergoed. Van de alumni die de leergang deels initieel en deels postinitieel hebben gevolgd, bekostigde tweederde de leergang geheel zelf.

Meerwaarde

88 procent van de alumni die de leergang hebben afgerond én werkzaam zijn als leerkracht geeft aan dat hij/zij (zeer) frequent profiteert van de kennis en ervaringen die tijdens de leergang zijn opgedaan. Door het volgen van de leergang slagen de alumni er vooral in de lessen bewegingsonderwijs beter uit te voeren, de lessen beter samen te stellen en voor te bereiden, en bewegingsactiviteiten veiliger aan te bieden. De ruime meerderheid (81%) van de alumni die de leergang hebben afgerond én werkzaam zijn als leerkracht oordeelt dat met de komst van de leergang de kwaliteit van het bewegingsonderwijs is verbeterd.

5. Evaluatie van de leergang door scholen voor primair onderwijs

Nederland telt anno 2011 ongeveer 7.800 schoolvestigingen in het primair onderwijs (Ministerie van OCW, 2012). Aan 6.000 basisscholen werd gevraagd om een online vragenlijst in te vullen. 693 scholen hebben daaraan gehoor gegeven (respons 12%). Het zijn voornamelijk directeuren (86%) die de enquête hebben ingevuld en daarnaast hebben ook vakleerkrachten LO (8%), groepsleerkrachten (5%) en enkele andere personen (2%) medewerking aan het onderzoek verleend.

Allereerst wordt in paragraaf 5.1 de formatie op de basisscholen besproken. Paragraaf 5.2 gaat over de door de school zelf beoordeelde kwaliteit van het bewegingsonderwijs. Een beschrijving van de bekendheid met de leergang en het stimuleren van deelname is te lezen in paragraaf 5.3. Vervolgens worden de investeringen in (paragraaf 5.4) en de effecten van de leergang op het bewegingsonderwijs (paragraaf 5.5) besproken. Het hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting van de belangrijkste punten.

5.1 De formatie

Bij de vragen naar de omvang en samenstelling van de formatie is alleen gekeken naar het onderwijzend personeel. Gemiddeld zijn er bij de scholen 18 leerkrachten in dienst, met gemiddeld 12 fte per school. Binnen een school beschikt driekwart van de leerkrachten over de oude brede bevoegdheid, 8 procent over de nieuwe en 16 procent over een smalle bevoegdheid. Minder dan de helft (42%) van de scholen heeft een of meer ALO-opgeleide vakleerkrachten in dienst.¹³ Van de scholen met een dergelijke vakleerkracht heeft driekwart een ALO'er in dienst als vakleerkracht en 19 procent heeft er daarvan twee. Gemiddeld heeft een school met ALO-vakleerkrachten 0,6 fte (mediaan 0,4) aan ALO-vakleerkrachten in dienst.

Bij 88 procent van de scholen wordt het bewegingsonderwijs onder andere verzorgd door groepsleerkrachten met een oude brede bevoegdheid. Vakleerkrachten nemen verhoudingsgewijs een relatief grote plaats in bij het geven van de lessen bewegingsonderwijs. Zij worden duidelijk meer ingezet in groep 3 tot en met 8 dan in groep 1 en 2. Groepsleerkrachten met een smalle bevoegdheid geven voornamelijk les aan de twee laagste groepen, hoewel een aantal van hen ook wordt ingezet bij de oudere groepen, waarvoor zij niet bevoegd zijn. 7 procent van de scholen laat het bewegingsonderwijs in groep 3 tot en met 8 (ook) geven door CIOS/SB of medewerkers met een LOBOS-opleiding. Bij een klein aantal scholen wordt het bewegingsonderwijs (ook) verzorgd door andere medewerkers dan vak- en groepsleerkrachten of medewerkers met CIOS/SB of LOBOS.

¹³ In 2007 is gevraagd of er aan een school een of meer vakleerkrachten bewegingsonderwijs waren verbonden. 43% van de scholen had een dergelijke vakleerkracht.

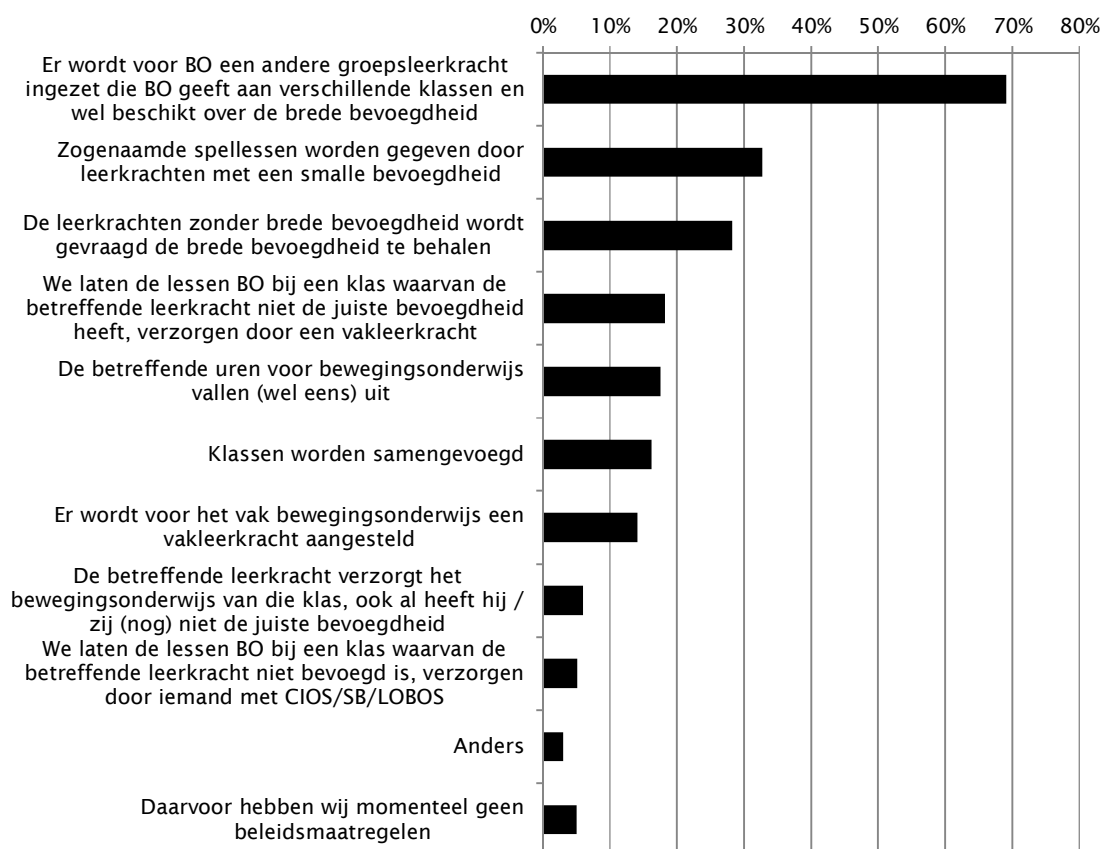
Tabel 5.1 Medewerkers op scholen in het basisonderwijs die bewegingsonderwijs geven, naar functiegroepen in procenten (n=693)

	Groep 1 en 2	Groep 3 t/m 8	Totaal Groep 1 t/m 8
Vakleerkrachten ALO	13	39	40
Groepsleerkrachten met een nieuwe brede bevoegdheid	11	44	47
Groepsleerkrachten met een oude brede bevoegdheid	62	80	88
Groepsleerkrachten met een smalle bevoegdheid	40	8	45
Medewerker met CIOS/SB- of LOBOS-opleiding	2	7	7
Andere medewerkers	3	5	6

Een op drie scholen geeft aan altijd over een vakleerkracht te beschikken. De andere scholen treffen verschillende maatregelen als zij niet kunnen beschikken over voldoende leerkrachten met een nieuwe brede bevoegdheid. Tweederde van die scholen zet dan een andere groepsleerkracht in die wel beschikt over de oude brede bevoegdheid. Ook het geven van zogenaamde spellessen door leerkrachten met een smalle bevoegdheid (33%) en het stimuleren dat leerkrachten zonder brede bevoegdheid die alsnog gaan halen (28%) worden redelijk vaak genoemd. 5 procent van de scholen treft helemaal geen maatregelen als er voor een klas geen leerkracht beschikbaar is om bewegingsonderwijs te geven.

In 2007¹⁴ waren de vier meest voorkomende maatregelen dat lessen van een klas met een leerkracht zonder brede bevoegdheid werden verzorgd door een collega met een brede bevoegdheid (64%), de leerkracht werd gevraagd de brede bevoegdheid binnen een bepaalde periode te halen (27%), dat de leerkracht zelf bewegingsonderwijs verzorgde en bezig was de brede bevoegdheid te behalen (23%) en dat er voor bewegingsonderwijs een vakleerkracht aangesteld werd (22%).

¹⁴ In 2012 zijn er enkele andere antwoordcategorieën voorgelegd dan in 2007, bijv. 'Zogenaamde spellessen worden gegeven door leerkrachten met een smalle bevoegdheid'.

Figuur 5.1 Maatregelen die genomen worden wanneer er onvoldoende leerkrachten met een brede bevoegdheid zijn (n=479)

LO = Lichamelijke opvoeding; BO = bewegingsonderwijs

Als het gaat om werving en selectie van leerkrachten beslist bij een op de drie scholen de directeur wie de meest geschikte kandidaat is. Bij ruim een kwart ligt die verantwoordelijkheid bij het schoolbestuur en bij een kwart neemt de directeur de beslissing na advies van de (vak)leerkrachten. Voor de meeste scholen staat dit los van de vraag of en in welke mate het bewegingsonderwijs wordt verzorgd door een vakleerkracht. Sommige scholen hebben te maken met een schoolbestuur waar dergelijke beslissingen worden genomen. In enkele gemeente is de aanstelling van een vakleerkracht op de basisschool opgenomen in het gemeentelijk beleid.

Tabel 5.2 Beslissers over werving en aanstelling van leerkrachten voor dit vakgebied bij scholen, in procenten (n=693)

	%
Directeur na advies (vak)leerkrachten	26
Directeur	36
Schoolbestuur	29
Vaksectie	1
Bovenschoolse directie samen met schooldirecteur	4
Sollicitatiecommissie	1
Gemeente	1
Management team	1
Anders	2

5.2 Kwaliteit van het gegeven onderwijs lichamelijke opvoeding

Aan de scholen is op basis van een aantal stellingen gevraagd aan te geven welke kwaliteit van bewegingsonderwijs naar hun oordeel wordt gerealiseerd.¹⁵ Negen op de tien scholen vinden dat zij een veilige sport- en beweegomgeving aan de leerlingen bieden. 80 procent van de scholen geeft aan dat het onderwijsaanbod van het vak lichamelijke opvoeding aansluit bij de kerndoelen en 71 procent is in staat de kerndoelen en eindtermen van dat vak te realiseren. Een bijna even groot deel van de scholen heeft voldoende geschikte accommodatie om de kerndoelen voor het vak lichamelijke opvoeding te realiseren, maar bij een op de vijf scholen is die er juist niet. Verder komt naar voren dat bij 61 procent van de scholen de leerkrachten lichamelijke opvoeding een duidelijk gedeelde visie hebben en dat bij bijna tweederde van de scholen de bekwaamheden van die leerkrachten goed aansluiten bij de te realiseren kerndoelen. 84 procent van de scholen hanteert doorgaande leerlijnen voor het bewegingsonderwijs. Verder is er bij tweederde een goede samenwerking met externe instanties op het gebied van sport en bewegen.

Opvallend is dat de scholen met ALO-vakleerkrachten bij elke stelling een hogere mate van kwaliteit bieden dan de scholen met alleen leerkrachten met de oude brede bevoegdheid. De scholen met leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid nemen telkens een middenpositie in.

Tabel 5.3 Kwaliteit van het door basisscholen gerealiseerde bewegingsonderwijs (percentage (zeer) mee eens; n= 690)

	%
Onze school biedt een veilige sport- en beweegomgeving	91
Het onderwijsaanbod voor LO op onze school sluit volledig aan bij de kerndoelen en eindtermen voor het vak	80
Wij zijn op onze school goed in staat de kerndoelen en eindtermen voor het vak LO te realiseren	71
Wij hebben voor het realiseren van de kerndoelen van BO op onze school voldoende geschikte accommodatie	69
De leerkrachten die het BO op onze school geven, hebben een duidelijke gedeelde visie op het vak	61
De bekwaamheden van de leerkrachten die het BO op onze school geven, sluiten goed aan bij de te realiseren kerndoelen	64
Onze school hanteert doorgaande leerlijnen voor het BO	84
Er is een goede samenwerking met externe instanties (buitenschoolse opvang, sportverenigingen, gemeente, e.d.) op het gebied van sport en bewegen	66

LO = Lichamelijke opvoeding; BO = bewegingsonderwijs

Verder is gevraagd in welke mate het aanbod van het bewegingsonderwijs aansluit bij de wensen en mogelijkheden van de leerlingen. Een grote meerderheid van de scholen (85%) meent dat het eigen onderwijsaanbod voor het vak lichamelijke opvoeding goed aansluit bij de interesses van de leerlingen. Meer dan de helft (59%) slaagt er via het bewegingsonderwijs in alle leerlingen te stimuleren om buiten school aan sport en bewegen mee te doen, maar een op de acht scholen lukt dat niet. Evenveel scholen passen bewegingsactiviteiten aan het niveau van

¹⁵ De voorgelegde stellingen zijn gebaseerd op de kwaliteitsaspecten die Stegeman c.s. enkele jaren geleden formuleerden (Stegeman et al. 2007: 27)

de kinderen aan. Bij 84 procent kunnen de personen die het bewegingsonderwijs verzorgen goed omgaan met gedragsproblemen in bewegingssituaties.

Net als bij de vorige stellingen (Tabel 5.3) is er een duidelijk patroon herkenbaar. De scholen met ALO-vakleerkrachten scoren steeds het hoogst, daarna de scholen met leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid en de scholen met alleen leerkrachten met een oude brede bevoegdheid zijn het minst in staat het bewegingsonderwijs te laten aansluiten bij de mogelijkheden en wensen van de leerlingen.

Tabel 5.4 De mate waarin het aanbod van het bewegingsonderwijs aansluit bij de mogelijkheden en wensen van leerlingen (n= 690)

	%
Het onderwijsaanbod voor LO op onze school sluit goed aan bij de interesses van de leerlingen	85
Het lukt op onze school goed alle leerlingen via het BO te stimuleren om aan sport en bewegen buiten de school deel te nemen	59
Op onze school worden bewegingsactiviteiten aangepast aan het niveau van de kinderen	90
Degene(n) die het BO verzorgt/verzorgen, kan/kunnen goed omgaan met gedragsproblemen in bewegingssituaties	84

LO = Lichamelijke opvoeding; BO = bewegingsonderwijs

Ondanks de positieve zelfrapportage van de scholen over de bereikte kwaliteit van het bewegingsonderwijs op school, is er nog altijd een behoorlijk aandeel van de scholen dat niet kan voldoen aan de gestelde eisen. Een op de vijf scholen geeft aan dat het onderwijsaanbod niet aansluit bij de kerndoelen en 30 procent van de scholen is niet in staat om de kerndoelen en eindtermen te realiseren.

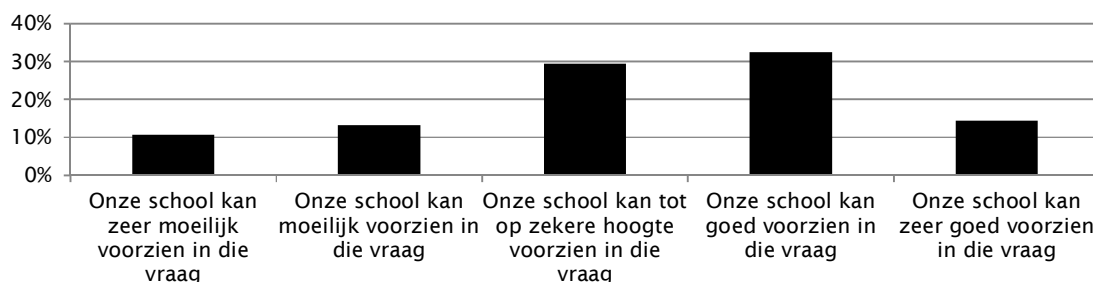
5.3 Bekendheid met de leergang en stimulering van deelname daaraan

De scholen zijn over het algemeen redelijk goed bekend met de verschillende vormen waarin de leergang kan worden gevolgd. 90 procent kent het postinitiële scholingstraject, 80 procent de complete minor en 70 procent de mogelijkheid van het behalen van deelcertificaten in het blokkensysteem. In 2007 was 95 procent bekend met de het postinitiële traject, 72 procent met de minor en 67 procent met de deelcertificaten.

Bij een kwart van de scholen worden binnen de schoolstichting/het bestuur in samenwerking met een pabo-instituut incompany-trajecten aangeboden voor de leergang bewegingsonderwijs.

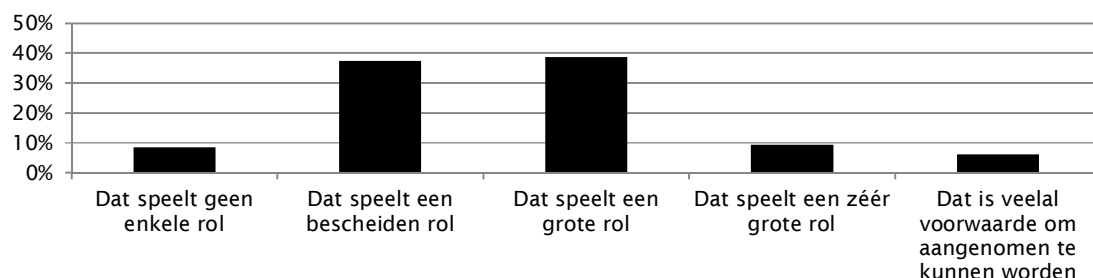
Ongeveer de helft van de scholen kan (zeer) goed voorzien in de vraag naar leerkrachten die breed zijn bevoegd voor het bewegingsonderwijs. Een kwart kan (zeer) moeilijk in die vraag voorzien. In 2007 was de situatie nagenoeg hetzelfde. Het is opvallend dat nog altijd een behoorlijk aantal scholen niet kan voorzien in de vraag naar bevoegd personeel voor het geven van bewegingsonderwijs.

Figuur 5.2 De mate waarin een school kan voorzien in de vraag naar leerkrachten die breed zijn bevoegd voor het bewegingsonderwijs (n=579)

Bij ongeveer de helft van de scholen speelt het wel of niet hebben van de brede bevoegdheid een (zeer) grote rol bij werving en selectie van leerkrachten en bij een klein deel (6%) is het een voorwaarde om iemand aan te nemen. Het is dan ook niet vreemd dat het arbeidsmarktperspectief voor aanstaande leerkrachten het meest genoemde motief is om de leergang te volgen (zie paragraaf 4.1). Bij 8 procent van de basisscholen speelt het geen enkele rol en bij eenderde speelt het een bescheiden rol. In 2007 was dit ook het geval.¹⁶

Figuur 5.3 De mate waarin het geheel of gedeeltelijk bevoegd zijn van een sollicitant om bewegingsonderwijs te geven, meespeelt bij werving en selectie (n= 662)

Bijna tweederde van de scholen wijst de stagiaires erop dat zij de brede bevoegdheid het best kunnen behalen vóór het afstuderen. Bijna eenderde wijst stagiaires er (ook) op dat ze een deel van de leergang alvast tijdens hun studie kunnen behalen en slechts 5 procent dat het behalen van de brede bevoegdheid het best kan in een postinitieel traject. Verder benadrukt een kwart van de scholen het belang van de brede bevoegdheid, waarbij het de school niet uitmaakt wanneer de leergang wordt gevolgd. 9 procent van de scholen hecht er geen belang aan of iemand de brede bevoegdheid wel of niet heeft. Dit is min of meer hetzelfde als in 2007. Het enige verschil is dat er toen net wat minder scholen aangaven dat de studenten de brede bevoegdheid het beste kunnen behalen vóór hun afstuderen (2007: 50%).

¹⁶ In 2012 is de categorie 'dat is veelal een voorwaarde om aangenomen te worden' toegevoegd. Als deze categorie wordt samengenomen met 'dat speelt een zéér grote rol' is de verdeling over de resterende vier categorieën bijna precies hetzelfde als in 2007.

5.4 Investerings in tijd en geld voor de leergang

Voor de verdere professionalisering van medewerkers investeert een werkgever tijd en geld in zijn personeel. Dat geldt ook als een medewerker de Leergang Bewegingsonderwijs gaat volgen.

Bij 40 procent van de scholen is de vraag in hoeverre het volgen van de leergang hoort tot werktijd of eigen tijd niet relevant, omdat er bijvoorbeeld een of meer vakleerkrachten zijn aangesteld voor het bewegingsonderwijs. Bij de andere scholen beschouwt 13 procent de tijd benodigd voor het volgen van de leergang bewegingsonderwijs geheel als werktijd. Bij eenderde is dat gedeeltelijk het geval en bijna een kwart ziet die tijd niet als werktijd. Ruim een kwart van de scholen heeft nog geen beslissing genomen of de tijd voor het volgen van de leergang hoort tot werktijd of eigen tijd. Dit was in 2007 ook min of meer zo het geval. Net als bij de vraag in welke mate een school studietijd voor de leergang beschouwt als werktijd, zijn er bij de vraag in welke mate de school financieel bijdraagt in de kosten die een leerkracht maakt voor het volgen van de leergang, scholen waar die vraag niet relevant is. Bij de scholen waar leerkrachten de leergang (willen) volgen, vergoedt de helft van de scholen alle kosten, 14 procent kent een gedeeltelijke vergoeding en 10 procent vergoedt geen kosten. Bijna een kwart heeft op dit punt nog geen besluit genomen. Het lijkt erop dat in 2012 het aantal scholen dat de kosten volledig vergoedt enigszins hoger ligt dan in 2007.

Van de scholen die de kosten die de cursist maakt voor de leergang geheel of gedeeltelijk vergoeden, betaalt het grootste deel (81%) dat bedrag volledig vanuit het nascholingsbudget, 14 procent betaalt het gedeeltelijk uit dat budget, 5 procent heeft hiervoor andere budgetten. In 2007 betaalde driekwart van de scholen de kosten voor het volgen van de leergang door leerkrachten uit het nascholingsbudget, 10 procent gedeeltelijk uit dat budget en 15 procent van de scholen gebruikte andere budgetten.

5.5 Effect van de leergang vakbekwaamheid op het bewegingsonderwijs

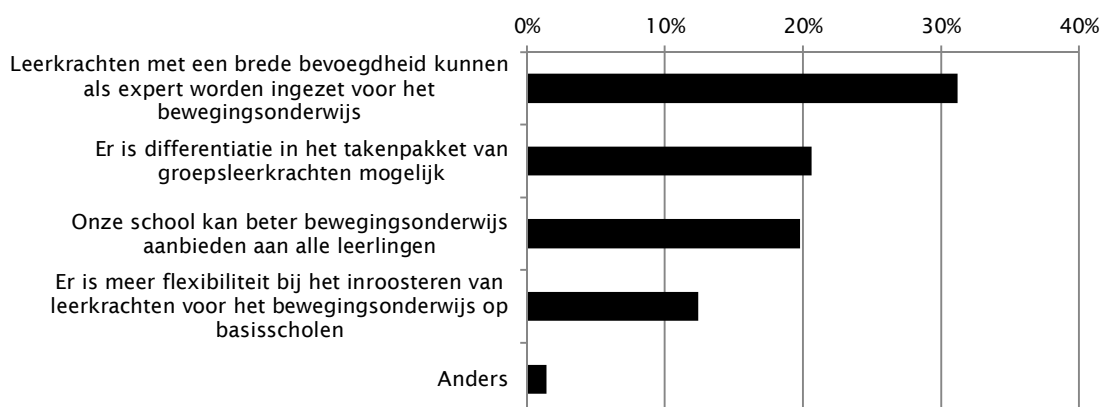
De effecten van de invoering van de leergang bewegingsonderwijs kunnen zich op een aantal punten manifesteren. Het gaat dan om mogelijke veranderingen in de kwaliteit van de lessen lichamelijke oefening en om de organisatie van het bewegingsonderwijs op een school (flexibilisering, functiedifferentiatie).

Winstpunten

Op de vraag welke winstpunten de introductie van de nieuwe brede bevoegdheid met zich meebracht, kan de helft van de scholen geen winstpunten aanwijzen. Andere scholen noemen het meest dat leerkrachten met een brede bevoegdheid nu als expert kunnen worden ingezet voor het bewegingsonderwijs. 12 procent geeft aan dat er meer flexibiliteit is bij het inroosteren van leerkrachten voor het bewegingsonderwijs.

Scholen met groepsleerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid noemen het vaakst minimaal één winstpunt en scholen met vakleerkrachten het minst. Scholen met alleen leerkrachten met de oude brede bevoegdheid zitten daar tussenin.

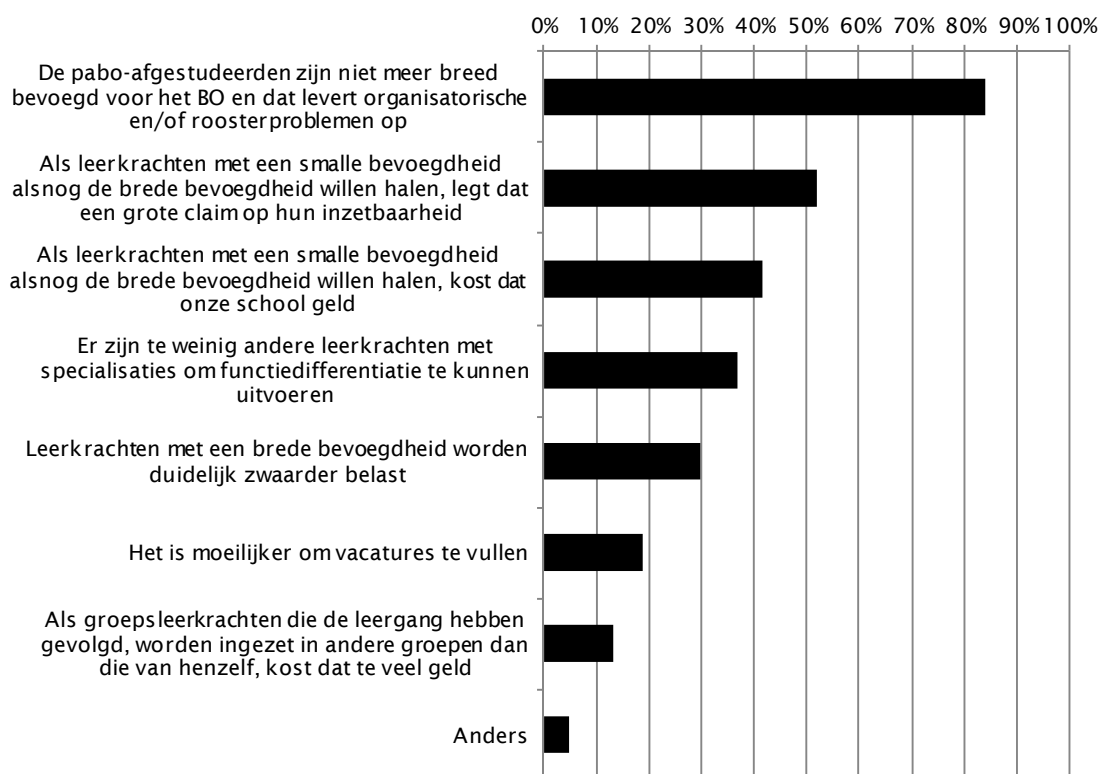
Figuur 5.4 Winstpunten van de splitsing in een brede en smalle bevoegdheid (n=693)

Knelpunten

De scholen kunnen wel verschillende knelpunten noemen die voortvloeien uit de splitsing in een brede en een smalle bevoegdheid. Ruim vier van de vijf scholen geven aan dat organisatorische en roosterproblemen optreden, doordat pabo-afgestudeerden niet meer vanzelfsprekend breed zijn bevoegd. De helft noemt (ook) dat als leerkrachten alsnog de brede bevoegdheid willen behalen, dat een grote claim legt op hun beschikbaarheid.

Figuur 5.5 Knelpunten van de splitsing in een brede en smalle bevoegdheid (n=693)

In de 2007 waren de meest genoemde knelpunten dezelfde als in 2012, namelijk dat organisatorische en roosterproblemen optreden omdat pabo-afgestudeerden niet meer

vanzelfsprekend breed bevoegd zijn (90%), dat als nieuwe medewerkers alsnog de brede bevoegdheid willen halen dit een grote claim legt op hun inzetbaarheid (71%), en als nieuwe medewerkers alsnog brede bevoegdheid willen halen dit de school geld kost (59%).

Scholen met vakleerkrachten hebben minder last van deze knelpunten dan scholen zonder vakleerkrachten maar met leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid. Scholen zonder vakleerkrachten en met alleen leerkrachten met de oude brede bevoegdheid zitten daar steeds tussenin. Opvallend is dat die laatstgenoemde scholen juist weer meer moeite hebben in het vervullen van vacatures. Scholen met vakleerkrachten hebben de minste moeite om vacatures te vervullen.

Verder is opvallend dat grotere scholen (meer dan 400 leerlingen) vaker dan kleinere scholen (t/m 100 leerlingen) aangeven dat het hen te veel geld kost als groepsleerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid, in andere groepen dan die van henzelf worden ingezet voor het geven van bewegingsonderwijs. Verder komt naar voren dat de kleinere scholen meer moeite hebben om vacatures te vervullen, dan de grotere scholen.

Geleerde vaardigheden

Als de leergang zou leiden tot een kwaliteitsverbetering in het bewegingsonderwijs, zouden de scholen die moeten herkennen in het werk van de medewerkers die de leergang volgen of gevolgd hebben. 42 procent van de scholen heeft geen leerkrachten in dienst die de leergang bewegingsonderwijs hebben afgerond. De scholen die zulke leerkrachten wel hebben, herkennen dat die leerkrachten een aantal tijdens de leergang geleerde vaardigheden daadwerkelijk in de beroepspraktijk gebruiken. De helft van de scholen geeft aan dat die leerkrachten de activiteiten goed aanpassen aan het niveau van de kinderen. Ongeveer evenveel scholen merken dat de leerkrachten goede kennis hebben van (vak)onderwijsconcepten. Ongeveer een op de drie scholen merkt dat de leerkrachten kunnen omgaan met kinderen in verschillende complexe situaties, dat de leerkrachten langetermijndoelen hanteren en/of dat zij beter kunnen omgaan met motorische (en sociaal) minder vaardige kinderen. Overigens merkt 40 procent van de scholen geen verschil tussen de leerkracht die de leergang heeft gevolgd en een groepsleerkracht 'oude stijl'.

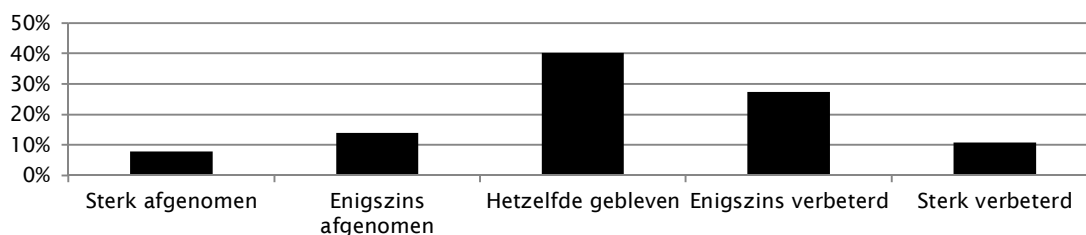
Figuur 5.6 Punten waarop scholen merken dat de leerkrachten die de leergang hebben gevolgd de geleerde vaardigheden ook daadwerkelijk in de praktijk gebruiken (scholen met leerkrachten die de leergang hebben gevolgd; n=359)

Kwaliteitsverbetering

De leergang bewegingsonderwijs heeft geleid tot verschillende effecten, waarvan de scholen een aantal als positief ervaren en een aantal als negatief. Als wordt gevraagd of met de leergang de kwaliteit van het bewegingsonderwijs is verbeterd is het oordeel verdeeld. Volgens ruim eenderde van de scholen is de kwaliteit van het bewegingsonderwijs zeker verbeterd, maar aan de andere kant heeft bijna een kwart een tegengestelde mening. Verder meent 40 procent dat de kwaliteit niet is veranderd.

Figuur 5.7 De mate waarin de kwaliteit van het bewegingsonderwijs door de komst van de leergang bewegingsonderwijs is verbeterd (n= 491)

5.6 Samenvatting

Formatie en arbeidsmarkt

De scholen zijn in het algemeen redelijk goed bekend met de verschillende vormen waarin de leergang kan worden gevolgd. Bij ongeveer de helft van de scholen speelt het wel of niet hebben van de brede bevoegdheid een (zeer) grote rol bij werving en selectie van leerkrachten. 42 procent van de scholen heeft een of meer ALO-opgeleide vakleerkrachten in dienst. Bijna alle scholen wijzen de stagiaires erop dat zij de brede bevoegdheid het best geheel of gedeeltelijk vóór het afstuderen kunnen behalen.

Het is opvallend dat nog altijd een kwart van de scholen niet kan voorzien in de vraag naar bevoegd personeel voor het geven van bewegingsonderwijs.

Verder ervaren scholen met vakleerkrachten minder organisatorische en/of roosterproblemen dan scholen zonder vakleerkrachten en scholen met leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid.

Investerings in tijd en geld

Voor een deel van de scholen is de vraag in hoeverre het volgen van de leergang hoort tot werktijd niet relevant, omdat er bijvoorbeeld een of meer vakleerkrachten zijn aangesteld.

Bij scholen waar groepsleerkrachten de leergang volgen, beschouwt 13 procent de tijd benodigd voor het volgen van de leergang bewegingsonderwijs geheel als werktijd. Bij eenderde is dat gedeeltelijk het geval en bijna een kwart ziet die tijd niet als werktijd. Daarnaast zijn er scholen die hierover nog geen beslissing hebben genomen (25%).

Wanneer leerkrachten de leergang (willen) volgen, vergoedt de helft van de scholen alle kosten, 14 procent kent een gedeeltelijke vergoeding en 10 procent vergoedt geen kosten. Bijna een kwart heeft op dit punt nog geen besluit genomen. De vergoedingen komen voornamelijk uit het nascholingsbudget. Op dit gebied zijn in vergelijking met 2007 weinig veranderingen waarneembaar.

Meerwaarde

Over het algemeen zijn de scholen tevreden over de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op school. Een voorbeeld daarvan is dat bij de overgrote meerderheid (91%) een veilige sport- en beweegomgeving wordt aangeboden. Een ander voorbeeld is dat bij 80% het aanbod van het bewegingsonderwijs volledig aansluit bij de kerndoelen en eindtermen van het vak. Een punt van aandacht is dat hoewel meer dan de helft van de scholen aangeeft er in te slagen alle leerlingen via het bewegingsonderwijs te stimuleren aan sport te doen, een op de acht scholen daar niet in slaagt. Verder geeft tweederde van de scholen aan dat de bekwaamheden van de leerkrachten die het bewegingsonderwijs verzorgen goed aansluiten bij de kerndoelen, maar dat dit bij een op de acht scholen juist niet het geval is.

Met de invoering van de bevoegdheidswijziging en ondanks de reductie van de omvang van de leergang ervaren scholen nog steeds meer knelpunten dan winstpunten. Volgens ruim eenderde van de basisscholen is de kwaliteit van het bewegingsonderwijs door de invoering van de leergang verbeterd, maar een kwart vindt de kwaliteit juist afgenomen en 40 procent ziet geen verschil in kwaliteit. Eenderde van de scholen noemt als winstpunt dat de nieuwe breed bevoegde leerkrachten als expert kunnen worden ingezet. Scholen die leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid in dienst hebben, merken vooral dat die leerkrachten de activiteiten goed kunnen aanpassen aan het niveau van de kinderen en dat die leerkrachten goede kennis

hebben van (vak)onderwijsconcepten. Twee van de vijf van die scholen zien geen verschil tussen een leerkracht die leergang heeft gevolgd en groepsleerkrachten 'oude stijl'. Bij de knelpunten wordt met name gewezen op organisatorische en roosterproblemen, bijvoorbeeld als de lessen bewegingsonderwijs bij een klas van een docent zonder brede bevoegdheid moeten worden overgenomen door een andere groepsleerkracht die wel over die brede bevoegdheid beschikt. De helft noemt (ook) dat als leerkrachten alsnog de brede bevoegdheid willen behalen, dat een grote claim legt op hun beschikbaarheid. Deze problemen komen grotendeels overeen met de ervaren problemen in 2007. Echter, deze problemen worden in (iets) mindere mate ervaren door scholen met vakleerkrachten of met leerkrachten met een brede bevoegdheid.

6. Conclusies, discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk presenteren we de conclusies van het evaluatieve onderzoek naar de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo. Door middel van de leergang wordt beoogd een goede kwaliteit van het vakonderwijs bij scholen voor primair onderwijs te bevorderen. Deze leergang bestaat nu tien jaar en was in die bestaansperiode vrijwel voortdurend in ontwikkeling. Zo is de omvang van de leergang in 2008 teruggebracht en zijn delen van de postinitiële opleiding weer in het pabo-curriculum ingebed. Over de merites van deze ontwikkelingen lopen de meningen bij belanghebbende organisaties (LOBO, pabo's, KVLO) uiteen. Op basis van de onderzoeksresultaten worden vier thema's besproken die voor deze evaluatie van belang zijn.

Op de eerste plaats wordt kort stilgestaan bij de beleidsdoelen van de leergang en de mate waarin de betrokkenen die onderschrijven. Vervolgens wordt de ontwikkeling van verschillende aanbodvarianten van de leergang besproken en de mate waarin daaraan is deelgenomen. Als derde thema wordt ingegaan op de manier waarop het leergangaanbod wordt gebruikt en hoe verschillende betrokkenen de leergang waarderen. De manier waarop het bewegingsonderwijs op basisscholen daadwerkelijk wordt verzorgd en hoe men de inzet van leergangopgeleiden daarbij waardeert vormt het vierde thema. De uitkomsten van de verschillende deelonderzoeken worden hierbij naast elkaar gelegd.

6.1 Beleidsdoelen van de leergang

Tussen belanghebbenden bestaat eigenlijk niet of nauwelijks discussie over de bedoelingen van de invoering van de leergang bewegingsonderwijs. Alle betrokkenen wijzen op het belang: het realiseren van een betere kwaliteit bewegingsonderwijs in het primair onderwijs en het voorkomen van overbelasting van de reguliere pabo-opleiding. Ook de bewindspersonen voor het ministerie van OCW hebben deze uitgangspunten herhaaldelijk bevestigd.

De leergang wordt inmiddels dan ook bij vrijwel alle pabo-vestigingen aangeboden.

Over de wijze van uitvoering lopen de meningen onder belanghebbenden wel uiteen. Dit is gebleken bij de gesprekken met pabo-vertegenwoordigers en met personen van andere belanghebbende instanties¹⁷. Het gaat dan om vraagstukken als: wat moet een bevoegde leerkracht bewegingsonderwijs voor het primair onderwijs weten en kunnen? De wens tot het beperken van de studielast voor leergangdeelnemers staat volgen sommigen op gespannen voet met het verwerven van een voldoende niveau van bekwaamheid voor het vak. Het besluit om de omvang van de leergang te reduceren bijvoorbeeld, gericht op beperking van de studielast, wordt door een deel van de belanghebbenden betreurd, omdat daarmee essentiële opleidingsdelen zijn komen te vervallen. Het effect van het integreren van (delen van) de opleiding in het curriculum op de belasting van de initiële opleiding is onduidelijk. Andere kwesties zijn: Waar ligt de grens van wat binnen de reguliere opleiding goed kan worden aangeboden en gevolgd? Zijn geïntegreerde delen van de leergang goed afgestemd op de rest

¹⁷ Als oriëntatie op de onderzoek problematiek is gesproken met de hr. Hoozemans (LOBO), hr. Donkers (ALODO), hr. van Berkel (SLO), hr. Van Iersel (Netwerk Bewegingsonderwijs pabo-docenten) en met mw. Appelman (KVLO) en mw. Woltjer (PO-Raad)

van het pabo-curriculum? Wordt de kwaliteit van de al dan niet (deels) geïntegreerde opleiding goed bewaakt en geborgd?

Er kan door dit onderzoek geen antwoord worden gegeven op al deze beleidsvragen, maar de resultaten kunnen wel aan een gefundeerde discussie bijdragen.

6.2 In welke varianten wordt de leergang aangeboden en gevolgd?

De leergang kan bij vrijwel alle pabo-vestigingen worden gevolgd. De laatste vier jaar werden gemiddeld 1.700 diploma's afgegeven. In totaal werden tussen 2005 en 2012 8.586 diploma's afgegeven.

De variatie in aanbodvormen van de leergang is opvallend groot. Naast de volledige postinitieële leergang komen in de reguliere opleiding geïntegreerde varianten voor van verschillende omvang: één blok, twee blokken of de volledige leergang als minor. Op twee van de drie pabo-vestigingen wordt de leergang volledig postinitieel aangeboden. In ongeveer evenveel gevallen wordt daarnaast ook een deels geïntegreerde variant gegeven van een of twee blokken. Waar in 2005-2006 nog bij ongeveer een vijfde opleidingen sprake was van een volledig geïntegreerde variant, is dit anno 2012 bij bijna eenderde van de pabo's het geval.

De invoering van de minor/major structuur in 2005 is door een deel van de pabo's aangegrepen om de leergang deels of geheel in geïntegreerde vorm aan te bieden. Ook in de minor¹⁸ komt variatie voor. Sommige pabo's kiezen ervoor twee blokken als minor aan te bieden, waarbij het derde postinitieel moet worden gehaald. Bij andere instellingen kan dit derde blok als aanvulling tijdens de reguliere opleiding worden gehaald. Ruim 60 procent van de instellingen kan de leergang ook incompany aanbieden aan basisscholen. Van de ondervraagde basisscholen blijkt een kwart met dit incompany-aanbod bekend.

Ongeveer eenderde van de pabo-opgeleiden van de opleidingsjaren 2009-2011 nam of neemt deel aan de leergang. Daarnaast denkt nog eens 15 procent van de opgeleiden de leergang in de toekomst te gaan volgen. Ongeveer de helft van de alumni die de leergang volgen of hebben gevolgd, koos voor het behalen van deelcertificaten (blokken), ruim eenderde volgt of volgde de leergang geheel postinitieel en 14 procent heeft tijdens de initiële pabo-opleiding de gehele leergang als minor gevolgd. Van de deelnemers die een volledig geïntegreerde variant volgde deed 8 procent dat bij een andere pabo. Van de alumni die de leergang deels of geheel postinitieel hebben gevolgd, heeft 41 procent die bij een andere pabo gevolgd.

6.3 Wat vinden aanbieders en afnemers van het leergangaanbod?

Motieven voor deelname: leuk vak en/of verplichting?

Ruim de helft van de leergangdeelnemers koos er dus voor tenminste een deel van de leergang al te volgen tijdens de reguliere pabo-opleiding. Het arbeidsmarktperspectief blijkt een belangrijke drijfveer om al in dit stadium de leergang te willen volgen. Driekwart van de volgers van de leergang – in welke vorm dan ook – meent met een brede bevoegdheid betere kansen te hebben op de arbeidsmarkt. Voor ruim de helft van hen vormt het kunnen geven van

¹⁸ Voor de leesbaarheid gebruiken we hier de term minor voor de (deels) geïntegreerde variant, maar niet overal wordt de cursus ook zo aangeduid.

alle lessen aan de eigen groep een motief, eenderde vindt dit bij de pabo-opleiding horen. Twee van de vijf deelnemers worden vooral gemotiveerd door het vak zelf (vindt sport en bewegen leuk/ wil dat goed kunnen geven/wil ook aan andere klassen les kunnen geven). Zowel uit de antwoorden van de alumni zelf, als uit informatie van de medewerkers van de pabo's, komt het beeld naar voren dat de deelnemers aan de geïntegreerde variant van de leergang relatief meer intrinsiek zijn gemotiveerd (het een leuk vak vinden) dan degenen die de leergang postinitieel volgen. Ruim 15 procent van de deelnemers volgt de leergang omdat men daartoe verplicht wordt door de werkgever. Voor de volgers van de volledige postinitieële variant geldt dit twee maal zo vaak.

Deel basisscholen houdt moeite met brede inzet vakspecialist

Ook door de pabo's wordt het arbeidsmarktaspect regelmatig genoemd als een belangrijk motief om de opleiding geheel of gedeeltelijk geïntegreerd aan te bieden. Schoolbesturen zouden een voorkeur hebben voor groepsleerkrachten met een volledige bevoegdheid, vooral omdat dit organisatorisch minder ingewikkeld is.

Dit beeld wordt door de resultaten van het onderzoek onder scholen slechts deels bevestigd. Bij ruim 40 procent van de ondervraagde scholen worden een of meer ALO-opgeleiden ingezet voor het geven van bewegingsonderwijs. Deze scholen ervaren minder organisatorische en/of roosterproblemen dan scholen zonder vakleerkrachten maar met leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid en ze hebben minder problemen met het investeren in bekwaamheidsvergroting voor het bewegingsonderwijs.

De helft van alle scholen kan geen winstpunten noemen van de splitsing in een brede en smalle bevoegdheid. 84% procent vindt het rooster technisch lastig als leerkrachten alsnog de postinitieële leergang volgen. Een ander belangrijk knelpunt volgens scholen is dat als leerkrachten de leergang volgen, dit een grote claim legt op hun inzetbaarheid. Overigens wil dit niet zeggen dat de meerderheid van de basisscholen het in huis hebben van gespecialiseerde leerkrachten voor het bewegingsonderwijs onzinnig vindt.

Ongeveer eenderde van de basisscholen ziet de mogelijkheid van de inzet van een specialist met de nieuwe brede bevoegdheid op het gebied van bewegingsonderwijs als voordeel van de leergang. Wanneer we dit vergelijken met de opvattingen van pabo-alumni blijkt dat slechts 6 procent daarvan als een specialist bewegingsonderwijs wil geven aan verschillende klassen. Het meest geldt dit nog voor degenen die een (deels) geïntegreerde variant van de leergang volgen of volgeden (14%). Ruim 40 procent wil voor de eigen klas alle lessen inclusief bewegingsonderwijs verzorgen, 28 procent wil ook bewegingsonderwijs geven aan een andere dan de eigen klas.

Naar het oordeel van veel ondervraagde leergangdocenten wijkt dit af van de bedoeling van de leergang die mikt op een bredere inzet. Van alle pabo-studenten voelt 18 procent weinig voor het geven van bewegingsonderwijs. Onder degenen die de leergang niet willen volgen is dit percentage dubbel zo hoog. Deze gegevens versterken het beeld dat degenen die al tijdens de pabo-opleiding kiezen voor een vakspecialisatie het vak zo leuk vinden dat ze het vaak breder in de school willen verzorgen en dat dit minder geldt voor de volgers van een postinitieel traject. Ook het gegeven dat een aanzienlijk deel van de groepsleerkrachten (ten minste 20%) geen affiniteit heeft met het geven van bewegingsonderwijs is voor het beleid van belang.

Belasting van de leergang voor deelnemers en pabo's

Kijken we hoe de alumni van de leergang de belasting van de leergang ervaren, dan blijkt die na 2007 wel verminderd. Besteedde in 2007 nog 64 procent van de ondervraagden (veel) meer tijd

aan de leergang dan formeel vereist, in 2012 is dit minder dan de helft (42%). Blijkens de informatie van de pabo's loopt de studielast uiteen en is deze in sommige gevallen ook bij (deels) geïntegreerde versies hoger dan het streefaantal van 600 uur. Dit komt door een uitbreiding van het aantal stage-uren. Het blijft voor deelnemers een pittige leergang. Voor degenen die een (deels) geïntegreerde variant volgen ervaart nog altijd driekwart het als een (zeer) zware belasting. Bij de volgers van de postinitiële variant geldt dit voor negen van de tien deelnemers, maar is het percentage dat het als een zeer zware belasting ervaart wel met de helft afgenomen ten opzichte van 2007 (in 2012 nog 20%).

Van de responderende pabo-medewerkers vindt ongeveer de helft dat de introductie van de leergang bewegingsonderwijs niet heeft geleid tot een ontlasting van het pabo-curriculum. Bijna een kwart meent dat dit wel het geval is en een even groot deel kan geen oordeel geven.

Van degenen die de postinitiële variant volgen of volgden, betaalt een op de vijf de kosten van de opleiding, die tenminste 2500 euro kost, geheel zelf. Bij de helft van hen worden de kosten volledig door de werkgever vergoed. Nog geen 20 procent van deze deelnemers kon de helft of meer van de opleiding in werktijd volgen, de meesten deden dit (grotendeels) in eigen tijd. De deelnemers aan een postinitiële leergang beginnen dus niet alleen aan een zware opleiding, maar moeten hier vaak zelf in investeren in tijd en/of geld. Toch vindt ook driekwart van deze deelnemers de postinitiële leergang de gevraagde investeringen voldoende waard. Een kwart vindt dit echter niet of nauwelijks het geval.

Ook voor degenen die de minorvariant volgden of (nog) niet aan de leergang deelhebben genomen vormen de vereiste eigen investeringen in tijd en geld vaak een argument tegen deelname aan de postinitiële leergang. De twee belangrijkste redenen om te kiezen voor de postinitiële leergang en niet voor de minor of blokken zijn dat er ook andere interessante minors waren en dat de complete minor niet werd aangeboden bij de pabo waar de alumnus studeerde.

Realisatie van de leergang

De pabo-opleidingen zijn zelf tevreden over de kwaliteit van het (deels) geïntegreerde programma. Hierbij kan aangetekend worden, dat dit veelal een zelfbeoordeling door de uitvoerenden betreft, maar ook bijna negen op de tien deelnemers aan de leergang geven aan tenminste regelmatig van de leergang te profiteren bij het lesgeven. In het postinitiële programma heeft men soms last van minder gemotiveerde deelnemers. Een deel van de opleidingen worstelt nog wel enigermate met de vraag of, en hoe alle wenselijke onderdelen in het verkorte programma voldoende aan bod kunnen komen. Het terugbrengen naar drie blokken in 2008 wordt door de meeste ondervraagde pabo-medewerkers gezien als een verlies aan kwaliteit van de leergang. Veel opleidingen proberen toch op een of andere manier plek in te ruimen voor de weggesneden thema's. Verder inkorten van de opleiding vindt men dan ook onverantwoord. Naar het oordeel van veel docenten zou het bij het aanbieden van een minorvariant het meest ideaal zijn om maximaal twee blokken te integreren.

Toezicht op de kwaliteit van de leergang

Een punt van discussie tussen belanghebbenden is de kwaliteitsbewaking rond de leergang. Een toetsingscommissie onder auspiciën van de Stichting post-HBO toetst de kwaliteit van leergangen die postinitieel worden gegeven. Positief beoordeelde opleidingen worden opgenomen in een register (Toetsingscommissie PABO-Leergangprogramma's, 2011). De leergangen van 22 van de 26 pabo-instellingen zijn in dit register opgenomen. Iets meer dan de helft van de ondervraagde pabo-medewerkers noemt desgevraagd de Stichting post-HBO als

kwaliteitsbewakende instantie. Bij 40 procent van de instellingen is sprake van een interne vorm van kwaliteitscontrole. Voor de (deels) geïntegreerde leergang blijkt minder duidelijk waar de kwaliteitsbewakende verantwoordelijkheid ligt. Sommige pabo's werken op dit punt samen in een vakgroep of hebben hier ALO-opleiders bij ingeschakeld. Uitgesproken twijfels hebben veel docenten bij de kwaliteitsborging van incompany-trajecten, omdat daarbij door afnemende scholen druk wordt uitgeoefend om de uitvoering versneld te realiseren.

6.4 Wie verzorgt het bewegingsonderwijs en hoe ervaart men de nieuwe bevoegdheid?

Omvang van en leerkrachtinzet voor het bewegingsonderwijs

Het uitgevoerde onderzoek geeft geen goed beeld van de omvang van het bewegingsonderwijs bij basisscholen. Bij onderzoek onder ruim 700 basisscholen in 2010 is gebleken dat gemiddeld per week 92 minuten bewegingsonderwijs wordt gegeven en dat bijna driekwart dit twee dagen per week doet (Lucassen et al. 2011). Hierin zijn de groepen 1 en 2 meegeteld, die veelal iets vaker les krijgen. Gedetailleerder onderzoek dat in dezelfde periode bij een kleiner aantal scholen (126) werd uitgevoerd komt tot een iets grotere lestijd van ruim 100 minuten per week voor groep 3 tot en met 8 (Stuij et al. 2011). Gemiddeld bestaat het aanbod wekelijks uit twee lessen, dit is niet veranderd ten opzichte van 2006 (Van Weerden et al. 2008).

Het leergangonderzoek geeft wel een duidelijk beeld wie de lessen bewegingsonderwijs geeft. Volgens dit onderzoek gebeurt dit grotendeels door groepsleerkrachten. Bij 42 procent van de scholen worden ook ALO-opgeleide vakleerkrachten ingezet¹⁹, voornamelijk bij groep 3 tot en met 8. Op vrijwel alle scholen geven leerkrachten met een oude brede bevoegdheid bewegingsonderwijs, maar minder bij groep 1 en 2. Bij 54 procent van de basisscholen zijn leerkrachten met de nieuwe brede bevoegdheid in dienst. Bij 44 procent van de scholen geven zij ook bewegingsonderwijs aan de groepen 3 tot en met 8 en bij 11 procent aan de groepen 1 en 2. Voor de groepen 3 tot en met 8, waarvoor een brede bevoegdheid vereist is, wordt in een beperkt deel van de gevallen ook een leerkracht met een smalle bevoegdheid ingezet (8%) of een CIO/SB/LOBOS-opgeleide (7%).

Wanneer scholen niet voor alle groepen beschikken over leerkrachten met een geschikte bevoegdheid -dit is bij tweederde van de scholen wel eens het geval- verzorgt in 70 procent van de gevallen een andere leerkracht die wel bevoegd is de lessen. Verder gaan basisscholen vrij creatief om met de bevoegdheidsregeling. Bij een deel van de scholen worden spellessen dan wel eens verzorgd door leerkrachten met een smalle bevoegdheid (eenvijfde), worden klassen wel eens samengevoegd of vallen lessen bewegingsonderwijs wel eens uit (een op tien). Ongeveer de helft van de scholen kan goed voorzien in de vraag naar leerkrachten met een brede bevoegdheid, een kwart (zeer) moeilijk. Is er sprake van een duidelijk tekort aan bevoegden dan worden bij een op de vijf scholen leerkrachten zonder brede bevoegdheid gestimuleerd om deze te behalen. Bij een meerderheid van de scholen speelt het beschikken over een nieuwe brede bevoegdheid een rol bij het aannamebeleid.

¹⁹ Het percentage gerapporteerd in ander recent onderzoek is iets hoger (ongeveer 50%, Lucassen et al, 2011; Stuij et al, 2011)

Bekendheid en ervaring basisscholen met de nieuwe bevoegdheid

De responderende scholen zijn merendeels behoorlijk goed bekend met de opleidingsmogelijkheden voor de leergang. Ongeveer eenderde ziet als winstpunt dat mensen met een nieuwe brede bevoegdheid als expert kunnen worden ingezet en ook noemt een vijfde dat men daardoor beter vakonderwijs voor alle leerlingen kan aanbieden en in het takenpakket van leerkrachten kan differentiëren. De helft van de scholen kan geen voordelen noemen van de nieuwe brede bevoegdheid. Scholen met een groepsleerkracht met de nieuwe brede bevoegdheid noemen vaker minimaal één voordeel dan scholen met groepsleerkrachten met alleen de oude brede bevoegdheid en scholen met vakleerkrachten.

Vier op de vijf scholen zien als nadeel van de splitsing in een brede en smalle bevoegdheid dat zij met organisatorische en roosterproblemen worden geconfronteerd. Ook de claim op tijd en geld die het postinitieel behalen van de bevoegdheid legt wordt door ongeveer de helft van de scholen als een probleem ervaren. Voor scholen die al een ALO-opgeleide voor hun vakonderwijs inzetten wegen deze nadelen duidelijk minder zwaar.

Bij twee op de vijf scholen heeft men geen beeld van de wijze waarop de voor het volgen van de leergang benodigde investeringen worden geregeld, ofwel omdat zij op het moment niet in de situatie zitten waarin zij hiermee te maken hebben ofwel omdat men nog geen besluit daarover heeft genomen. Voor zover wel duidelijk, stemt het beeld van de mate waarin faciliteiten worden geboden overeen met dat van de alumni: vergoeding van kosten wordt in de helft van de gevallen passend gevonden, beschikbaar stellen van werktijd aanzienlijk minder. Wanneer de school de leergang bekostigt, gebeurt dit in vier van de vijf gevallen uit het nascholingsbudget.

Zowel de alumni van de leergang, als de basisscholen die hen inzetten zijn positief over de meerwaarde van de leergang. Hoewel de gevraagde investeringen fors zijn, vinden vier op de vijf deelnemers het waard en geven zij aan regelmatig profijt te hebben van de leergang. Gediplomeerden en scholen wijzen er beiden op dat de geleerde bekwaamheden ook in de praktijk worden toegepast.

Zoals eerder gezegd heeft ruim de helft van de basisscholen leerkrachten in dienst die de leergang hebben gevolgd. Deze leerkrachten brengen het in de leergang geleerde volgens de scholen ook in de praktijk. De helft van de scholen geeft aan dat deze leerkrachten activiteiten goed aanpassen aan de mogelijkheden van kinderen en twee op de vijf scholen valt op dat zij goed kunnen omgaan met kinderen in complexe bewegingssituaties. Ook de mate waarin de leergangopgeleiden goede kennis hebben van vakconcepten en langetermijndoelen hanteren wordt door een op de drie scholen genoemd. Twee op de vijf scholen zien echter geen verschil met groepsleerkrachten 'oude stijl'.

Alumni zelf, die de leergang hebben gevolgd, ervaren de meerwaarde van de leergang bij het goed samenstellen en voorbereiden, en het veilig en goed uitvoeren van de lessen. Bijna negen op de tien deelnemers aan de leergang geven aan tenminste regelmatig van de leergang te profiteren bij het lesgeven en verschillende geleerde vaardigheden te gebruiken. Negen op de tien noemen het goed kunnen organiseren en veilig uitvoeren van de les, en het aanpassen van activiteiten aan het niveau van kinderen. Zeker tweederde noemt het goed kunnen kiezen van activiteiten voor kinderen met verschillend niveau en het kunnen omgaan met kinderen in verschillende complexe bewegingssituaties.

6.5 Discussie en aanbevelingen

De organisatiewijze van de leergang binnen de pabo's is in de afgelopen jaren ten opzichte van oorspronkelijke opzet flink gewijzigd. De leergang wordt niet alleen als postinitiële opleiding aangeboden, maar ook deels of geheel initieel (minorvariant). Deze ontwikkeling is verklaarbaar in het licht van de invoering van de minor/major structuur in het hbo en de vraag vanuit het scholenveld. In 2008 leidden signalen over de belasting van de postinitiële leergang voor beginnende leerkrachten tot een reductie van de leergang. In het licht van de wenselijk geachte bekwaamheidsvorming was dit een forse ingreep.

Pabo's hebben zowel bij het onderbrengen van de leergang in een minorvariant, als de bij reductie van de omvang aanpassingen doorgevoerd in de organisatiewijze. De meningen van betrokkenen verschillen erover of dit steeds adequaat is gebeurd, gezien vanuit de in beginsel beoogde bekwaamheidsverbetering bij leerkrachten voor de basisschool. Zo bouwt een postinitiële leergang op verschillende punten voort op reeds verworven bekwaamheid in de initiële opleiding en vergt de afstemming tussen de geïntegreerde blokken en de algemene opleiding op dit punt de nodige aandacht. Volgens 50 procent van de deelnemers is het vereiste kennisniveau voor de leergang (zeer) hoog. Ook blijkt soms een deel van de leergang te worden aangeboden als extra nevenstudie tijdens de reguliere opleiding.

Een belangrijk voordeel van het aanbod van een minorvariant naast de postinitiële opleiding voor pabo-studenten is de keuzevrijheid. De volledig postinitiële vorm wordt door deelnemers nog steeds als een zeer zware belasting ervaren. Het geïntegreerde opleidingsaanbod biedt geïnteresseerden ruime mogelijkheden om een groot deel van de bekwaamheid al in de initiële opleiding te verwerven. Dit laatste zou nog bevorderd kunnen worden door twee blokken initieel aan te bieden. Volgens ondervraagde pabo-medewerkers is dit ook het optimum.

Het totaalbeeld dat naar voren komt uit de antwoorden van pabo's, alumni en scholen is dat de leergang -in welke variant ook aangeboden- kwalitatief behoorlijk wordt uitgevoerd. Zowel de alumni van de leergang, als de basisscholen die hen inzetten, zijn positief over de meerwaarde van de leergang. Dit beeld komt overeen met de ervaringen van de toetsingscommissie. Over het algemeen kan de toetsingscommissie de bij haar aangevraagde accreditaties verlenen. Zij heeft wel haar bedenkingen over het incompany aanbod. In sommige gevallen dreigt dit maatwerk ten koste te gaan van de vereiste kwaliteit (Toetsingscommissie, 2011). Ook vraagt de commissie aandacht voor de instroom in gecertificeerde trajecten vanuit pabo's die iets doen zonder certificaat (onheldere EVC-eisen).

De periodieke peilingen van het Netwerk Bewegingsonderwijs pabo versterken dit beeld. Op basis daarvan wordt gewezen op de grote variatie tussen aanbieders in de organisatiewijze van de leergang. Nogal wat pabo's bieden de leergang ook als incompany-traject aan, waarbij er druk van basisscholen wordt gesignaleerd om met het minimale te volstaan. Deze grote variatie brengt risico's met zich mee voor het kwaliteitstoezicht op de leergang. Het toezicht concentreert zich namelijk op het postinitiële aanbod en is nogal 'op afstand' georganiseerd. Hierin lijkt nog verbetering mogelijk, onder meer door meer structurele samenwerking van pabo's bij de realisatie van de leergang met ALO's (al dan in de vorm van uitbesteding). Bij een enkele opleidingen is een dergelijke samenwerkingsverband aanwezig.

De mate waarin het gevolgd hebben van de leergang zich ook vertaalt naar kwalitatief beter bewegingsonderwijs kan (nog) niet eenduidig worden vastgesteld. Hoewel een groot deel van de ondervraagden meent dat de kwaliteit van het bewegingsonderwijs door de invoering van de

leergang is vergroot, is de merkbare kwaliteitsverbetering nog beperkt. Op alle voorgelegde kwaliteitsaspecten zijn kleine verschillen zichtbaar in de tevredenheid van scholen die werken met afgestudeerden van de leergang ten opzichte van scholen die alleen werken met groepsleerkrachten met een oude brede bevoegdheid. Het oordeel van scholen die werken met vakleerkrachten is nog iets positiever, maar ook hier zijn de verschillen niet in alle gevallen significant. Dat scholen meer tevreden zijn over het bewegingsonderwijs dat door vakleerkrachten wordt gegeven werd al in eerder onderzoek gemeld (Lucassen et al. 2011; Van Weerden et al. 2008)

Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in de wijze waarop de leergangopgeleiden veel worden ingezet: alleen voor vakonderwijs bij de eigen klas. Het vertrekpunt van de veranderde bekwaamheidsregeling was dat zij breder, als specialist, op de basisschool actief zouden zijn. Dit idee lijkt maar beperkt te worden gerealiseerd. Zo wordt niet de volle winst die was beoogd gerealiseerd. Een belangrijk punt van aandacht is in dit verband de opstelling van een deel van de scholen: zij hebben de neiging om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs ondergeschikt te maken aan het organisatorisch meerwerk dat bij inzet van vakspecialisten wordt gevraagd. Liever alle groepsleerkrachten een opleiding laten doen zodat zij hun eigen klas les bewegingsonderwijs kunnen geven, dan de benodigde energie steken in het inroosteren van enkele vakspecialisten.²⁰ Bij scholen die werken met een ALO-opgeleide (42%) blijkt dit probleem echter niet of minder te bestaan. De wens bij andere scholen dat alle groepsleerkrachten die in dienst zijn beschikken over een brede bekwaamheid leidt tot aansporing van leerkrachten om die alsnog te verwerven. Een deel van de leraren vindt het geven van bewegingsonderwijs echter niet aantrekkelijk en stroomt zo weinig gemotiveerd in de postinitiële leergang in.

Aanbevelingen

Geconstateerd kan worden dat de Leergang Vakbekwaamheid Bewegingsonderwijs via Pabo een positieve bijdrage kan leveren aan de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op de basisscholen, maar dat de mogelijkheden hiertoe (nog) niet optimaal worden benut. Er is op basis van het voorgaande een aantal maatregelen te benoemen die het effect van de leergang zouden kunnen vergroten.

De leergang wordt door veel pabo's in een (deels) geïntegreerde vorm aangeboden. Dit is weliswaar niet in lijn met de oorspronkelijke postinitiële opzet, maar biedt zeker ook voordelen. Docenten zeggen meer grip op de ontwikkeling van cursisten te hebben, mede vanwege meer stage-uren die bovendien veelal onder begeleiding van een vakleerkracht plaatsvinden. Het volledig postinitieel volgen van de leergang wordt zowel door deelnemers als door basisscholen als een zware belasting gezien. Wanneer een deel van de opleiding als minor kan worden gevolgd wordt deze belasting gereduceerd. Op basis van het uitgevoerde onderzoek kan worden geconcludeerd dat dit zowel voor pabo's als voor deelnemers aan (gedeeltelijke) minorvarianten zonder overbelasting kan. Om het evenwicht tussen belasting en kwaliteit van de opleiding te

²⁰ Overigens moet hierbij worden bedacht dat dit ook kan leiden tot enige vermindering van de aanstellingsomvang van groepsleerkrachten

bewaren is naar het oordeel van veel pabo-docenten een variant met twee geïntegreerde blokken het maximaal haalbare wanneer de opleiding initieel wordt aangeboden. Het nog te volgen postinitiële deel wordt daarmee ook qua omvang meer vergelijkbaar met andere specialisaties van leerkrachten voor het basisonderwijs (zoals taalcoördinator, rekencoördinator, specialist muziek, specialist techniek).

Er heeft zich een zeer grote variatie ontwikkeld van aanbodvormen voor de leergang. Onder meer als (versneld) incompany-traject. Niet altijd is duidelijk hoe de kwaliteitsbewaking bij al deze vormen van aanbod is geregeld. Om te voorkomen dat de kwaliteit van de opleiding en daarmee van de opgeleiden zakt onder het wenselijke minimumniveau, blijft systematische inzet op de kwaliteit van de uitvoering van de leergang wenselijk. Daarbij moet onder meer worden gedacht aan duidelijke en adequaat getoetste instroomeisen voor minorvarianten, bevorderen van vrijwillige in plaats van verplichte deelname, duidelijk toezicht op de kwaliteit van minor- en incompany varianten op basis van het CPION-raamwerk.

Met het oog op de kwaliteit van het bewegingsonderwijs van nu en in de toekomst is het belangrijk om nascholing van de (nieuw) breed bevoegde leerkrachten te stimuleren. Op die wijze kan de verworven deskundigheid op niveau worden gehouden. Zeker wanneer door leerkrachten een minimaal aantal uur bewegingsonderwijs per week wordt gegeven. Terwijl een flink deel van de basisscholen bereid is te investeren in het aanstellen en inzetten van specialisten voor het bewegingsonderwijs is er eveneens een deel dat het ‘handiger’ vindt dat alle groepsleerkrachten aan hun eigen groep bewegingsonderwijs geven, ook al hebben ze relatief weinig affiniteit met dit vak. Niet iedere groepsleerkracht wil en kan het vak goed geven. Ook meldt een zesde van de alumni dat scholen niet goed op de hoogte zijn van alle mogelijkheden. In het perspectief van de beleidsbedoelingen van de leergang zou het ministerie deze basisscholen nadrukkelijker kunnen stimuleren om te differentiëren in leerkrachtprofielen en in een optimale uitvoering van bewegingsonderwijs te investeren, bijvoorbeeld door een gerichte voorlichtingscampagne waarbij de optimale brede inzet van gecertificeerden van de leergang wordt gestimuleerd.

Bij dit onderzoek is getracht vast te stellen of de invoering van de leergang ook een daadwerkelijke verhoging heeft opgeleverd van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs op de basisschool. Daarvoor zijn zeker aanwijzingen, maar in dit onderzoek is deze analyse maar op een beperkte schaal uitgevoerd. Om hierover meer definitieve conclusies te kunnen trekken verdient het aanbeveling hiernaar uitvoeriger onderzoek te laten verrichten.

Bijlage 1 Responsoverzicht pabo-opleidingen in Nederland

Naam instelling	Vestigingsplaats	Gerespondeerd	Interview
Katholieke PABO Zwolle	Zwolle	nee	
Christelijke Hogeschool Windesheim	Zwolle	Ja	
Christelijke Hogeschool Windesheim	Almere	Ja	
Hogeschool Helicon	Zeist	nee	
Avans Hogeschool	Breda	Ja	Ja
Pedagogische Hogeschool De Kempel	Helmond	Ja	
Hogeschool Edith Stein/ Onderwijscentrum Twente	Hengelo Ov	Ja	
Iselinge Hogeschool	Doetinchem	Ja	Ja
PC Hogeschool Marnix Academie, Lerarenopleiding Basisonderwijs	Utrecht	Ja	
Driestar educatief	Gouda	Ja	Ja
Hogeschool Zeeland	Vlissingen	Nee	
Hogeschool Zeeland	Terneuzen	Nee	
Hogeschool Leiden	Leiden	Ja	
Hogeschool Leiden (Thomas More)	Rotterdam	Ja	
Hogeschool IPABO Amsterdam Alkmaar	Amsterdam	Ja	Ja
Hogeschool IPABO Amsterdam Alkmaar	Alkmaar	Nee	
Hogeschool IPABO Amsterdam Alkmaar	Almere	Nee	
NHL Hogeschool	Leeuwarden	Ja	
Stenden Hogeschool	Emmen	Ja	
Stenden Hogeschool	Leeuwarden	Ja	
Stenden Hogeschool	Groningen	Nee	
Stenden Hogeschool	Assen	Ja	Ja
Stenden Hogeschool	Meppel	Ja	
Gereformeerde Hogeschool	Zwolle	Ja	
Hogeschool Rotterdam	Rotterdam	Ja	
Hogeschool Rotterdam	Dordrecht	Nee	
Hogeschool Rotterdam	Dordrecht	Nee	
Saxion Hogeschool	Deventer	Ja	
Christelijke Hogeschool Ede	Ede Gld	Ja	
Hanzehogeschool Groningen	Groningen	Ja	Ja
Hogeschool Utrecht	Utrecht	Ja	
Hogeschool Utrecht	Amersfoort	Ja	
Hogeschool Zuyd	Heerlen	Nee	
Hogeschool Zuyd	Maastricht	Nee	
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	Arnhem	Ja	
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	Nijmegen	Ja	
Hogeschool INHOLLAND	Rotterdam	Ja	Ja
Hogeschool INHOLLAND	Alkmaar	Ja	Ja
Hogeschool INHOLLAND	Haarlem	Ja	
Hogeschool INHOLLAND	Dordrecht	Ja	
Hogeschool INHOLLAND	's-Gravenhage	Nee	
Hogeschool INHOLLAND	Hoofddorp	Ja	
De Haagse Hogeschool	's-Gravenhage	Ja	Ja
Hogeschool van Amsterdam	Amsterdam	Ja	
Fontys Hogescholen	Eindhoven	Ja	
Fontys Hogescholen	Veghel	Ja	
Fontys Hogescholen	Venlo	Ja	

Fontys Hogescholen		Sittard	Nee	
Fontys Hogescholen		's-Hertogenbosch	Ja	
Fontys Hogescholen		Tilburg	Ja	Ja
Totaal	26	49	37	11
Niet deelnemers				
Hogeschool NCOI		Eindhoven	*	*
Hogeschool NCOI		Rotterdam	*	*
Hogeschool NCOI		Zwolle	*	*
Hogeschool NCOI		Amsterdam	*	*
Hogeschool NCOI		Utrecht	*	*
Hogeschool NCOI		Arnhem	*	*
Hogeschool NCOI		's-Gravenhage	*	*
Universiteit Utrecht		Utrecht	*	*
Universiteit Leiden		Leiden Rotterdam	*	*
Vrije Universiteit		Amsterdam	*	*
Rijksuniversiteit Groningen		Groningen	*	*

* niet in het onderzoek opgenomen

Bijlage 2 Gerealiseerde kwaliteit bewegingsonderwijs

Mate waarin verschillende categorieën basisscholen instemmen met stellingen over de op hun school gerealiseerde kwaliteit van het bewegingsonderwijs in 2012 (vijfpuntsschaal 0=zeer oneens; 5=zeer eens)

	Met vakleerkrachten n=271-280	Geen vakleerkrachten, wel met nieuwe brede bevoegdheid n=229-237	Alleen met oude brede bevoegdheid n=153-158
• Onze school biedt een veilige sport- en beweegomgeving	4,2	4,1	4,1
• Het onderwijsaanbod voor Lichamelijke Opvoeding op onze school sluit goed aan bij de interesses van de leerlingen	4,2 ^{*o}	4,0 ^o	3,9*
• Het onderwijsaanbod voor Lichamelijke Opvoeding op onze school sluit volledig aan bij de kerndoelen en eindtermen voor het vak	4,2*	4,0"	3,8**
• Wij zijn op onze school goed in staat de kerndoelen en eindtermen voor het vak Lichamelijke Opvoeding te realiseren	4,0*	3,8"	3,6**
• De bekwaamheden van de leerkrachten die het bewegingsonderwijs op onze school geven, sluiten goed aan bij de te realiseren kerndoelen	3,9*	3,7"	3,3**
• Wij hebben voor het realiseren van de kerndoelen van bewegingsonderwijs op onze school voldoende geschikte accommodatie	3,9 ^{*o}	3,6 ^o	3,5*
• De leerkrachten die het bewegingsonderwijs op onze school geven, hebben een duidelijke gedeelde visie op het vak	3,8 ^{*o}	3,6 ^o	3,4*
• Het lukt op onze school goed alle leerlingen via het bewegingsonderwijs te stimuleren om aan sport en bewegen buiten de school deel te nemen	3,7 ^{*o}	3,6 ^o	3,5*

* Significant verschil vakleerkrachten – groepsleerkracht oude brede bevoegdheid

^o Significant verschil vakleerkrachten – groepsleerkracht met leergang bo

" Significant verschil groepsleerkracht met leergang – groepsleerkracht oude brede bevoegdheid

	Met vakleerkrachten n=275-281	Geen vakleerkrachten, wel met nieuwe brede bevoegdheid n=234-237	Alleen met oude brede bevoegdheid n=158
• Op onze school worden bewegingsactiviteiten aangepast aan het niveau van de kinderen	4,2* ^o	4,1 ^o	4,0*
• Onze school hanteert doorgaande leerlijnen voor het bewegingsonderwijs	4,1*	4,1	3,9*
• Degene die het bewegingsonderwijs verzorgt / verzorgen, kan / kunnen goed omgaan met gedragsproblemen in bewegingssituaties	4,1	4,1	4,0
• Er is een goede samenwerking met externe instanties (buitenschoolse opvang, sportverenigingen, gemeente, e.d.) op het gebied van sport en bewegen	3,8	3,7	3,6

* Significant verschil vakleerkrachten – groepsleerkracht oude brede bevoegdheid

^o Significant verschil vakleerkrachten – groepsleerkracht met leergang bo

“ Significant verschil groepsleerkracht met leergang – groepsleerkracht oude brede bevoegdheid

Literatuur

- Bailey, R., Armour, K. M., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., & Sandford, R. (2006). The educational benefits claimed for physical education and school sport: an academic review. *BERA*, 24(1), 1-27.
- Bax, H. (2010). De samenleving over de kwaliteit van bewegen en sport op school. Zeist: Jan Luiting Fonds.
- Dijksma, S. A. M. (2008). *Bewegingsonderwijs. Kamerbrief 17 juni 2008* (No. PO/BB/16309). Den Haag: Ministerie van OCW.
- Herweijer, L., Wisse, E., & Stegeman, H. (2008). Sport en onderwijs. In K. Breedveld, C. Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst (Eds.), *Rapportage Sport 2008* (pp. 231-254). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / WJH Mulier Instituut.
- Jacobs, F., & Diekstra, R. (2009). Effecten van sportbeoefening op de cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van kinderen. *Sportgericht*, 63(1).
- Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs - LOBO. (2010). *Kwaliteitsborging Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via pabo. Bijgesteld toetsingskader*. Utrecht: LOBO.
- LOBO. (2007). *Eindrapport Evaluatie Leergang vakbekwaam bewegingsonderwijs via de Pabo*. Den Haag: LOBO.
- Lucassen, J., Wisse, E., Smits, F., Beth, J., & Van der Werff, H. (2011). *Sport, Bewegen en Onderwijs: kansen voor de toekomst. Brede Analyse 2010*. 's-Hertogenbosch: WJH Mulier Instituut.
- Ministerie van OCW. (2012). *Kerncijfers 2007-2011 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Netwerk Bewegingsonderwijs Pabo. (2006-2012). Dossier Netwerk Bewegingsonderwijs PABO. Retrieved februari 22, 2012, from <http://www.kvlo.nl/sf.mcgi?791>
- Smeenk, S. en Van der Werff, H. (2007) Volop beweging : eerste evaluatie van de leergang bewegingsonderwijs : deelrapport scholen po. Tilburg: IVA
- Stegeman, H. (2007). *Effecten van sport en bewegen op school*. 's-Hertogenbosch: WJH Mulier Instituut.
- Stuij, M., Wisse, E., Mossel, G. v., Lucassen, J., & Van den Dool, R. (2011). *School, Bewegen en Sport. Onderzoek naar de relatie tussen de school(omgeving) en het beweeg- en sportgedrag van leerlingen*. 's-Hertogenbosch/ Nieuwegein: WJH Mulier Instituut/ Arko Sports Media.
- Toetsingscommissie PABO-Leergangprogramma's. (2011). *Ervaringen met toetsing. Pabo-Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs. Evaluatierapport*. Rotterdam: Centrum voor Post initieel Onderwijs Nederland.
- Van Berkel, M., Donkers, B., Van Einden, H., & Hazelebach, C. (2003). *Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via pabo*. Utrecht: Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs.
- Van Weerden, J., Van der Schoot, F., & Hemker, B. (2008). *Balans van het bewegingsonderwijs aan het einde van de basisschool 3. Uitkomsten van de derde peiling in 2006*. Arnhem: Cito.